

Verleidingen

Rudolf Geel

bron

Rudolf Geel, *Verleidingen*. De Arbeiderspers, Amsterdam 1985

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/geel005verl01_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

Stroomopwaarts

Mijn eerste reis maakte ik volstrekt onopgemerkt in april 1940. Mijn moeder wist zelfs niet dat zij mij met zich meedroeg. Had zij het wel geweten, het tochtje was zeker niet doorgedaan, want het had zo lang geduurd voordat zij zwanger raakte dat de risico's verbonden aan het voortbewegen over rails de opwindende bekoring van het reizen zouden hebben overschaduwd. Andersom wist ook ik zelf niets van het feit dat ik haar vergezelde, hoewel het belangwekkend zou zijn te weten of en in hoeverre emoties van de moeder het geheugen van de vrucht indirect beïnvloeden. In dat geval zou het voor de hand liggen dat bepaalde plaatsen en gebeurtenissen die mijn moeder in beroering hebben gebracht ook mij, zoveel jaar later, aan het denken zetten.

Mijn moeder en ik reisden in het gezelschap van onze vader en echtgenoot, terwijl ook mijn grootouders van moeders kant ons vergezelden.

Van dit driedaagse uitstapje naar Dinant zijn geen geschreven documenten bewaard. Alleen al de veronderstelling van een dagboek of vakantiealbum met teksten is in ons geval overdreven. Mijn grootmoeder kon nauwelijks schrijven, mijn grootvader interesseerde zich alleen voor ansichtkaarten die hij

op winterse zondagmiddagen kon naschilderen en ook mijn ouders heb ik nooit kunnen betrappen op het systematisch bijhouden van hun herinneringen.

De mondelinge overlevering was des te heviger.

‘Herinner je je dat heerlijke brood nog!’ riep mijn grootvader bijvoorbeeld. ‘Wat hebben we daarvan gegeten!’

Naarmate mijn ouders meer door Europa hadden gereisd via dure arrangementen, ondergingen zij opa's opmerkingen over zijn enige buitenlandse verblijf met toenemende gêne. Als ze nou nog naar Egypte waren gegaan, maar Dinant! Dat deden ze er tegenwoordig even bij, om te ontspannen van een paar weken werken.

Mijn grootvader werkte een heel leven zonder veel verder te komen dan zijn uitgangspunt. Hij droeg dus geen vergelijkende kennis van de manieren waarop het ontbijt wordt geserveerd in de landen die ons omringen en die in sommige opzichten achterlijk zijn maar nooit op het gebied van de keuken.

‘Ik herinner me die ene kelner,’ zei opa op zijn zeventigste. ‘Zo'n stijve Belse hark. Herinneren jullie je dat nog?’

‘Natuurlijk,’ riepen mijn ouders in koor, want ze wilden hem graag een plezier doen.

‘Moeder heeft laatst in Tunis nog “ouwe zak” geroepen tegen een ober, hè moeder?’ zei ik.

‘Die lui daar verstaan toch geen Hollands,’ zei opa.

‘Daar zijn ze te stom voor,’ vulde mijn moeder aan.

Als ik mijn grootvader op dit moment voor de geest haal, kan ik hem mij goed voorstellen, wandelend langs de Maas in Dinant. Aan de andere oever ligt de citadel. Zo iets hoogs heeft hij nog nooit gezien. Het waait stevig. In het snel stromende water ontdekt hij figuren die hem doen achterblijven en voor zich uit staren. Wat zou hij het in Egypte mooi gevonden hebben, aan de voet van een piramide. Maar op een heel duidelijke manier hoort dat beeld niet bij hem. De generatie van mijn grootouders mocht wel de oorlog meemaken, maar de beloning achteraf bleef hun ontzegd.

Bij een verhuizing van mijn ouders kwam een bergstok te voorschijn die de aanleiding vormt tot deze gedachten. De stok bevat niet meer dan één koperen plaatje, waarop een afbeelding van de citadel van Dinant.

‘Die moeten we maar wegdoen,’ zei mijn moeder. ‘Je kunt al die rommel niet blijven bewaren.’

Op dat moment kwam mijn vader de zoldertrap op en zag mij met zijn bergstok staan.

‘Wou je die meenemen?’ vroeg hij.

Ik haalde mijn schouders op.

‘Hij is spiksplinternieuw,’ zei mijn vader. ‘Ik kocht hem pas bij het weggaan.’

Hij pakte de bergstok van mij over en nam een sportieve houding aan. Ik stelde mij voor hoe hij in

het hotel Postes voor de spiegel had gestaan, in zijn plusfours. Mijn moeder lag in bed en vond hem een beetje aanstellerig. Maar ook erg lief. Een kind nog, een jongetje met zijn speeltje.

‘Als je eens een echte berg beklimt kun je dat ding beter thuislaten,’ had ze waarschijnlijk gezegd, want zij was ook toen al een vrouw die weinig werd bezocht door fantastische voorstellingen. Bergen kende ze tot op dat moment van plaatjes. Het waren imposante gevaarten en alleen halve garen wilden ze bestijgen. Een flinke wandeling in opwaartse richting wees zij niet af: dat was gezond. Dit laatste was haar stopwoord. De wereld opgedeeld in categorieën die een lang dan wel kort leven als uitgangspunt hadden. Ik had een ongezonde kleur en moest dus vroeg naar bed. Toen ik in de begintijd van de televisie naar *Hamlet* wilde kijken, stuurde ze mij naar bed. De volgende dag moest ik naar een feestje en twee keer achtereen een korte nachtrust betekende een scheur in het patroon van haar opvoeding.

Ook nu bekeek zij mijn vader met een kritisch oog en stelde zich hem voor zonder buik en met andere teksten dan die hij in zijn nadagen ten beste gaf.

‘Knap hoor!’ had ze vanuit haar hotelbed geroepen. ‘Het is maar goed dat niemand je ziet staan.’

Degelijke woorden, zonder frivoliteiten. Acht maanden later leverde ze een bekwame prestatie: een mollig kind, dat de onaangename kaalheid ontbeerde. Daarbij kon ik al heel snel naar haar en mijn

oma lachen. Als je het mij vraagt kwam ik hinnikend de baarmoeder uitzetten. Een gezond kind.

Mijn verwekker draaide nog één keer rond, zonder te lachen, en overhandigde mij de stok. ‘Ik heb er niets meer aan,’ zei hij.

‘Jij hebt meer aan een stok zonder punt,’ voegde mijn moeder eraan toe. ‘Ik zie zo'n berg nog eerder jou beklimmen.’

Mijn vader keek haar een ogenblik misprijzend aan en dacht misschien terug aan die ruime hotelkamer, de geluiden uit de waterleiding, het koele parket en de statige bruine kasten. Daar stond hij, hij had geen hekel aan zichzelf. Mocht er best zijn. Zijn baas had hem nog vlak voor zijn vertrek een goede raad gegeven: ‘Voorzichtig, jongen. Als je niet terugkomt nemen we een ander.’

In het tweepersoonsbed lag mijn moeder. Zij had de dekens opgetrokken, want ze had het in zo'n dunne flanelen nachtjapon maar al te gauw koud. In niets leek zij op Jean Harlow, die mijn vader met zijn vrienden had aanbeden. Toch mocht zij er best zijn. Mijn vader hief zijn staf en wees ermee in de richting van het raam.

‘Zie je die citadel? Morgen ren ik zonder omkijken naar boven.’

‘Maak dat de kat wijs,’ zei mijn moeder.

Zij verborg haar hoofd onder de dekens en mijn vader zette zich op weg om haar weer in het licht te brengen.

‘Ze zorgde al als een moederkip voor je toen je

nog maar een paar centimeter groot was.’

Het kostte mijn vader moeite dat te onthullen. Het leek of de herinnering hem pijn deed.

Ik kon de omgeving waar zij hun korte vakantie hadden genoten, goed voor de geest halen. Kort geleden had ik zelf een nacht in hotel Postes doorgebracht, als onderdeel van een kort verblijf in de Ardennen. Toen ik Dinant was binnengereden had zich een zekere nieuwsgierigheid van mij meester gemaakt, vooral als gevolg van de herinnering aan de manier van vertellen van mijn grootvader. Hoewel hij veelvuldig zijn bezoek aan het plaatsje had aangeroerd, had hij er nooit zodanig over verteld dat bij mij een duidelijk beeld werd opgeroepen van zijn belevenissen. Een dood soort herinneren: de grot, de Maas en de smaak van het brood. Die proefde hij niet meer, na zoveel jaar. Hij wist dat hij het ooit geproefd had. En daarin lag later voor hem het belang van zijn reis. Hij had geslapen in een bed dat niet van hem was en hij was door een ober bediend. Hij had mogen ruiken aan een andere wereld en daarin school een geringe genoegdoening voor de rest van zijn dagen. Wat had hij ooit gezien dan een fabriek?

Voor mijn grootmoeder bestond het leven uit poetsen en schelden op rommel. Die moet zij ongetwijfeld ook in het hotel hebben zien liggen. Maar het waren de bergjes stof van een ander, en hoewel het haar moeite kostte dit toe te geven, vond zij het

niet op haar pad liggen het op te ruimen. Dit bracht haar uit haar evenwicht.

‘Oma vond het maar niks dat ze Frans praatten,’ zei mijn vader op een keer.

‘Moeder was gelukkig met haar stofdoek,’ zei opa.

Daar hoort nog iets bij. Ik was haar oudste kleinzoon. Op die manier vormde ik een soort droom, de opleving van lang geleden gestorven gevoelens van erotiek en tederheid. In mij geen druipsteengrotten en croissants. Daarentegen had ik krullen en die borstelde zij fanatiek tot een kuif. De wereld gaat vooruit door de fantasieën van mannen. Maar zij zouden troosteloos en eenzaam ronddwalen als er geen vrouwen waren om hun voortbestaan veilig te stellen en hen van meet af aan te overladen met ongemak.

In welke richting begaven de fantasieën van mijn opa zich? Dacht hij, terwijl hij in het water staarde, na over het schip waarop hij de Maas zou afvaren, of liever stroomopwaarts, naar het punt waar de rivier ontsprong? Hij liep door het stadje en zag de andere vakantiegangers, hij voelde de wind om zijn hoofd en de omgeving die zo anders was. Maar waarin precies? Het tomeloze gevoel van verwachting. Alsof de dood je zou voorbijgaan omdat je unieke dingen had gezien. Een wedstrijd wie de meest gedurfde combinaties van waarnemingen in zijn hoofd had verzameld. Mijn opa schilderde.

Daarbij gebruikte hij voorbeelden die als uitgangspunt dienden. Toch kwamen er dingen op het doek die fysiek onmogelijk waren. Mensen hadden mislukte voeten en zie, toch liepen zij. Het water stroomde de berg op.

Ik bewonderde zijn visie. Deze bestond buiten iedere logica en wetenschap. Binnen de beelden die hij, met zijn geringe technische vaardigheid, op het linnen zette vond hij meer mogelijkheden tot leven dan in de dagelijkse werkelijkheid. Misschien viel Dinant hem tegen. Maar het was evenzeer mogelijk dat hij bevangen werd door de mengeling van landschap en cultuur, die hem de mogelijkheden van de wereld in herinnering bracht en zijn eigen armzalige plaats achter zijn schildersezels in een kamer driehoog achter.

Ik reisde zonder gezelschap naar de Ardennen. Terwijl ik uit het hotelraam over de Maas keek, voelde ik een ongedurigheid in mij opkomen die mij naar buiten dreef. Het was begin oktober. Dinant herbergde voornamelijk oude vrouwen. Het einde van de wereld voor de kleine beurs, nog steeds. Toch was het ook binnen die functie vergrijsd. Het plaatsje was een signaal geworden van het voorbij. Een frisse wind blies over het water en deed mij verlangen tegen iemand aan te liggen die zich hier evenzeer onbehaaglijk voelde. Ik liep door de wereld van mijn grootouders, maar zonder de verwachtingvolle naïveteit die het reizen zijn bekoring verschaft. Ik

kon niets tegenkomen dat ik al niet kende. De cafés stonden vol koffiemachines en fruitautomaten. Boven dit alles torede de citadel die ik allang op bruine ansichtkaarten had gezien. Krakende maar nog lang niet levensmoede dames begaven zich over de straten als schildwachten van de dood.

Ik wilde zo snel mogelijk vertrekken. Ook de andere plaatsen die ik tijdens mijn tripje had aangedaan hadden niets anders aan het licht gebracht dan ouderdom. Toen ik mij aan een langzaam stromend beekje had neergezet, verscheen plotseling aan de overkant een tweetal bejaarden op blote witte voeten. Ze zwaaiden naar me. Ik wuifde terug en liep naar mijn auto.

‘Je moet er eens alleen uit jij,’ had een vriendin gezegd. ‘Je bent volslagen overwerkt.’ Ze vond mij te zeer uitgeput om mee te gaan. En nu zat ik in dit oord waar de simpelste dromen ter wereld samenkwamen en als motregen boven het water hingen.

Nadat ik het hotel was binnengegaan dacht ik niet veel meer na over mijn grootouders. De maaltijd was voortreffelijk. Maar toen ik opstond en niet precies wist wat ik zou gaan doen, keek ik recht in het gezicht van een man wiens arm in het gips zat. Onmiddellijk dacht ik aan mijn vader en zijn gepunte bergstok. ‘Had ie hem maar niet moeten weggoaien,’ dacht ik, maar die man was mijn vader helemaal niet en zijn kwetsuur had hij misschien opgelopen in het bad.

Had die bergstok inderdaad alleen maar dienst

gedaan als versiering? Ik wist niet hoe mijn ouders en grootouders hun drie dagen hadden doorgebracht. Het lag voor de hand dat mijn grootmoeder een aanval van migraine had voelen aankomen, terwijl mijn opa en mijn vader zich stiekem in een café hadden bedronken. Wat anders deed ik dan mijn eigen gewoonten en ervaringen uitspreken, waardoor het bijna onmogelijk werd dat zij onbekommerd hadden gewandeld?

Ik wist niets over hun tochtje. Maar tegelijkertijd was hun toekomst van destijds mijn verleden.

Zij reisden naar Dinant een maand voor de oorlog uitbrak. Zij waren niet het soort mensen dat zo'n gebeurtenis zag aankomen. Anders waren ze thuisgebleven. Wat hun reisje voor mij zijn gewicht verleende was het gegeven dat mijn grootmoeder de erop volgende catastrofe niet overleefde. Verzwakt door inferieur voedsel stierf zij tijdens de hongerwinter aan longontsteking.

Toen ik de volgende ochtend mijn koffer bij de balie neerzette om voor mijn verblijf te betalen, verscheen plotseling vanuit het halfduister achter mij een van de witte dames die de vorige dag vanaf de overkant van het water naar mij hadden gezwaaid. Aan de andere kant van de draaideur scheen een waterige zon. Ik leunde tegen het houtwerk en wachtte ongeduldig tot de klerk de afrekening had geboekstaafd.

Het uitstapje

De jongen zat naast zijn moeder op het perron. Zij waren vroeg van huis gegaan. Die ochtend had het gesneeuwd, zodat het lopen door de nog niet platgewalste lanen hen meer tijd kostte. De luidspreker meldde dat de trein een vertraging had van tien minuten. Nu moesten ze nog minstens een kwartier blijven wachten.

Inmiddels was de zon gaan schijnen. De lucht brak geleidelijk aan open. In het felle licht zag zijn moeder er opeens als een eskimo uit in haar bontjas, maar toen hij vroeg of ze het warm had, antwoordde zij dat het vanavond zou gaan vriezen. Meteen drukte zij hem even tegen zich aan. Een prettig gevoel, tegen de strak gesneden vacht. Zelf droeg de jongen een lichtblauw ski-jack met twee witte strepen opzij. Hij leek een beetje op zijn moeder, al was het maar omdat zijn haar op bijna dezelfde wijze in een golf over het hoge voorhoofd viel. Alleen had zijn moeder daar wat flauwe rimpels; ook de huid rond haar lippen was niet meer zo strak als bij hem.

Zij waren op weg naar de hoofdstad, omdat een oom van zijn moeder overleden was. Die oom had hij maar één keer gezien. Na het bezoek aan het sterfhuis, dat niet meer dan een kwartier hoefde te

duren, gingen ze gezellig samen winkelen en als ze dan in de stemming waren geraakt, aten ze eerst wat in een broodjeszaak en pikten daarna een bioscoopje. Het was weliswaar vervelend dat ze naar die dode oom moesten, maar aan de andere kant vormde dat een goede aanleiding om naar de stad te gaan. Dat was iets dat zij, sinds hij de lagere school had verlaten, niet meer hadden gedaan.

De jongen stond op van de bank en liep naar de rand van het perron, om te kijken of de trein al in de verte te zien was. De spoorbaan was één rechte streep, die eindigde in de wazige lucht een paar kilometer verder. De jongen wist uit ervaring dat eerst twee gele lichten zichtbaar zouden worden. Toch kon opeens, als bij verrassing, de trein komen aanstormen.

Hij keerde zich om en besloot dat de trein vanzelf wel zou komen. Zijn moeder zat nog steeds op de bank, recht voor zich uit kijkend, zonder ongeduld, alsof zij echt ontspannen naar iets prettigs gingen. Hij slenterde naar haar toe en zette zich naast haar.

‘Vind je het vervelend?’ vroeg ze. ‘Misschien wordt het wel extra leuk nu ons uitstapje met vertraging is begonnen.’

Zij lachte kort.

‘Wat gek eigenlijk,’ zei ze. ‘Een vertraagd uitje.’

Hij zag er het gekke niet van in. Door zijn hoofd spookte het komende bezoek aan de dode oom. Zijn moeder had hem verteld dat het haar niet kon schelen dat hij overleden was, dat dit het lot was van

oude mensen, en dat hij zijn tijd heus wel had gehad, maar dat je altijd de beleefdheid moest opbrengen de dode, die jou niet meer zag, met een bezoek te gedenken.

Hij dacht aan zijn vader, die op zakenreis in Zuid-Amerika verbleef. Hij dacht aan licht en ruimte, de opzweepende muziek van de grammofoonplaten die hij zou meenemen. De verhalen over carnaval: alle dingen die de jongen leuk vond en die zijn vader hem vertelde omdat hij maar zo zelden thuis was.

Toen hij eindelijk had plaatsgenomen in de trein keek hij stil naar het voorbijglijdend landschap. Zwarte sloten doorsneden de met sneeuw bedekte weiden. Het begon alweer te dooien. In de verte zag hij de snelweg, waar de trein naartoe reed. Hij probeerde uit te rekenen hoeveel seconden het nog zou duren voordat zij de weg zouden kruisen. Maar toen hij de afstand schatte, bedacht hij dat het hem eigenlijk niets kon schelen en dat hij net zo lief thuis zat, bladerend in een stripboek. Hij was eraan gewend dat hij soms weken alleen bleef met zijn moeder en dat zij op haar manier probeerde om de afwezigheid van zijn vader te vergeten, waarbij zij soms ook hem vergat. Dan weer was het alsof zij hem voor de eerste keer herkende. Enthousiast kwam zij naar hem toe, knuffelde hem, wilde zijn haar borstelen, hoewel hij dat allang zelf kon. Op die momenten nam zij hem mee uit eten, in plaats dat zij zelf uitging en hem bij een schoolvriendje onderbracht. Of zij wilde met hem door de stad lopen. Als prijs

voor het beloofde bioscoopje moest hij met haar de etalages bekijken. Ook nam zij hem wel eens mee een winkel in als zij een jurk ging kopen. Dan kwam er een gevoel van schaamte over hem.

Als zijn moeder met hem in een restaurant zat, vertelde zij de ober dat hij haar grote zoon was, die flink honger had, zodat hij maar wat extra frites moest krijgen. De ober knipoogde naar hem, om te laten zien dat hij het best begreep, en dan bestelde zijn moeder voor meneer hier nog een dubbelgrote cola-borrel.

Even voordat zij de stad bereikten, stopte de trein bij het open station van een voorstad. Hij keek naar buiten en zag hoe niet meer dan een paar reizigers haastig instapten, alsof ze blij waren dat ze de kou konden verlaten, hoewel ook hier de zon volop scheen. De gezichten van de mensen waren wit; sommige wangen hadden door de wind een blos gekregen.

Dit laatste was ook het geval bij het meisje dat tegenover hem kwam zitten en zonder hem een blik waardig te keuren een boek uit haar tas haalde, waarin ze ging zitten lezen. Zij was ouder dan hij. Het verbaasde hem dat zij onmiddellijk in het boek verdiept was. Zelf had hij altijd een aanloop nodig om geboeid te raken, zelfs bij een stripboek. Opeens zag hij hoe zij glimlachend haar ogen sloot, zonder haar hoofd te bewegen. Zij had blond haar, net zoals hij en zijn moeder.

Toen hij zijn hoofd opzij draaide, zag hij dat ook

zijn moeder in haar richting keek. Opnieuw wendde hij zich naar het meisje. Zij zat weer heel ingespannen te lezen. Haar hoofd ging licht heen en weer. Terwijl hij naar haar staarde, keek zij even van het boek op en zag hem. Hij wilde zijn ogen neerslaan, maar het leek alsof zij hem met haar blik gevangen hield en hem weerloos maakte. Tegelijk werd hij zich ervan bewust dat hij handen bezat, die op zijn schoot lagen, waar ze in de weg zaten. Onrustig bewoog hij zijn vingers. Op dat moment glimlachte het meisje opnieuw, zonder dat hij wist of zij het tegen hem deed. Hij glimlachte terug en besepte dat zij plezier had om het boek. Hij wilde dat hij door de bank kon zakken. Het meisje sloeg een bladzijde om.

Er gebeurde iets met hem dat hij niet kon verklaren. Weliswaar keek zij hem niet meer aan, maar in zijn herinnering staarde zij nog steeds naar hem en zelfs wenkte zij hem dat hij naast haar moest komen zitten. Het leek alsof zijn benen die stap ook in werkelijkheid voor hem wilden maken, hoewel binnenin hem alle remmen gierden. Alleen al de gedachte dat hij zou kunnen opstaan en naast haar plaatsnemen, tegenover zijn moeder, zorgde ervoor dat hij een kleur kreeg. Hij sloeg zijn ogen neer, maar daarna opende hij ze weer half en keek door zijn oogleden naar het meisje dat daar zat alsof er niets gebeurd was. Dat stelde hem gerust en gaf hem de wens in dat dit zo mocht blijven, dat het eindstation nog ver hiervandaan zou zijn. Tegelijk

wilde hij de trein uit, een eind rennen, achter een bal aan liefst, en schreeuwen.

Toen ze de trein verlieten kwam hij bijna met het meisje klem te zitten in het gangpad, maar door snel een stap achteruit te doen, wist hij een botsing te vermijden.

Hij keek naar haar, terwijl zij met snelle passen over het perron van hem wegliep.

‘Zag je dat meisje in de trein?’ vroeg zijn moeder toen ze buiten waren. ‘Ik was vroeger ook zo, met dat haar.’

Hij herinnerde zich zijn moeder van jeugdfoto's heel anders. Als het mogelijk was, zou hij nu van haar wegrennen, het meisje achterna. Maar hij zou niet weten wat hij dan moest zeggen. En hij begreep dat hij haar nooit zou terugzien, dat het zo hoorde en niet anders. Pijn sneed even door zijn borst. Of had hij dat gelezen? Hij had zoveel gelezen. Over jongens die voor het eerst in hun leven verliefd werden en meisjes die net deden alsof hun dat nooit kon overkomen, maar die onmiddellijk nadat zo'n jongen om de hoek verdwenen was, naar hun vriendinnen renden en opgewonden begonnen te praten over hoe hij eruitzag. Zou zij die dingen ook doen? Niet om hem, maar als zij iemand tegenkwam die ouder was, iemand die haar dat boek had kunnen geven dat haar zo boeide, met wie zij gezellig kon praten, totdat ze merkte dat hij verliefd werd, waarna ze wegrende om hem op een duistere plaats met haar vriendinnen te bespreken.

Toen hij die vriendinnen met haar in het midden voor zich zag, bijeenschuilend op de hoek van wat hij opeens zag als de speelplaats van zijn school, dicht bij de struiken en de boom waaruit in het najaar kastanjes vielen, voelde hij iets in zijn buik dat er ook was bij het touwklimmen op de gymnastiekles. Een beetje angstig en tegelijk begeerlijk. Alsof hij boven het groepje meisjes zweefde en zo op hen zou kunnen neerdalen, hoewel hij zeker wist dat hij dat nooit in werkelijkheid zou doen. Hij hoorde hun stemmen, en hun zoete geuren kringelden omhoog, zoals de rook uit vredespijpen. Hij zag het meisje vastgebonden aan een paal, met gescheurde kleren. Door die kleren zag hij delen van haar lichaam. Hij rilde.

‘Heb je het koud?’ vroeg zijn moeder. ‘Wat loop je te dromen. Je vindt het toch niet vervelend dat we even naar het huis van oom Daan en tante Machtelt gaan? Je hoeft echt niet te gaan kijken. Als je iedereen maar een hand geeft. Ik moet er even heen voor mijn fatsoen.’

Hij dacht weer aan het meisje. En aan zijn moeder die vertelde dat zij net zo was geweest. Maar hij wilde er niet aan denken hoe zijn moeder temidden van een kring vriendinnen had gestaan om zijn vader te bespreken.

Zij belden bij een grote, bruine deur. Hoewel hij het geluid van de bel niet hoorde, ging de deur bijna onmiddellijk open. Een in het zwart geklede heer maakte een lichte buiging met zijn hoofd en zei:

‘Goedenmiddag mevrouw, jongeheer. U komt voor de overledene.’

Hierna verzocht hij hen hem te volgen.

Hij ging hen voor naar een grote kamer, met enorme leren stoelen en een bank waarop naast elkaar drie oude mensen zaten.

Zijn moeder ging onmiddellijk naar de bank toe en kustte de aanwezigen stuk voor stuk op de wang.

‘Hij was een lieve man,’ sprak zijn moeder. En hij dacht dat dit best waar geweest kon zijn, hoewel hij haar nooit over de oom had horen praten.

‘En dit is onze Albert,’ zei zijn moeder.

De oude, donker geklede mensen glimlachten. Hij moest ze alledrie een hand geven. Die handen voelden koud en benig aan, alsof zij lang in een omgeving hadden verkeerd zonder verwarming. Ook zelf voelde hij de kilte en het schaarse licht maakte hem onrustig. Alsof hij in een donkere hoek opeens die oom Daan zou ontwaren, in een zwart pak zittend in een stoel, wachtend tot iemand merkte dat hij allang dood was.

Opnieuw rilde hij. Hij wou dat hij hier weg kon. Hij probeerde het meisje voor zijn geest te halen. Dat lukte nog, maar de opwindende geheimzinnigheid waarnaar hij verlangde, ontbrak. Streng en koel stond zij voor hem in zijn geheugen.

‘Wil je dan nu afscheid van oom Daan gaan nemen kind?’ vroeg de middelste van de oude mensen. Nu pas beseftte hij dat zij een vrouw was; toen zij ging staan leek zij op een angeklede muis.

Zijn moeder knikte.

‘Kom maar met me mee,’ zei ze zacht tegen hem. En snel fluisterde zij erachteraan: ‘Je hoeft niet te kijken.’

Bij de deur stond de man die hen had binnengelaten. Toen zij aanstalten maakten de kamer te verlaten, knikte hij opnieuw en ging hen voor. Zij liepen een trap op, aan het einde waarvan een breed portaal was met een rijtje deuren. Voor de laatste deur aan de rechterkant bleef de man staan. Hij deed hem geruisloos open en trok zich terug.

Hij liep naast zijn moeder. Bij de geopende kamer aangekomen, stapte zij snel naar binnen. In het getemperde licht zag hij de omtrekken van een kist. De oude dame stond achter hem. Hij voelde een zachte druk in zijn rug. ‘Kom maar,’ hoorde hij haar stem. ‘Ga ook maar naar binnen.’

De schok die op de aansporing volgde deed hem eerst als verlamd voor de deuropening stilstaan. Daarna stak in hem een storm op, die hem uit alle macht terugduwde, weg van deze ruimte, van die kist met een man erin die hij niet kende en die hij niet wilde zien. Zijn benen begonnen hevig te trillen en hij zocht naar houvast, dat er op de deurstijl na niet was.

Opnieuw voelde hij de zachte aandrang van het mensje achter hem. Hij wilde zich plat en klein maken, opdat zij langs hem kon gaan om haar dode aan zijn moeder te tonen. Nu hoorde hij ook een zacht gesnik. Dat was niet zijn moeder. Ook dit

kwam achter zijn rug vandaan, hoewel het niet behoorde bij degene die hem opduwde.

‘Kom maar,’ hoorde hij, maar hij was er niet zeker van dat die woorden ook werkelijk werden gesproken.

Zijn moeder stond bij de kist, met haar rug naar hem toe. Hij wilde dat hij durfde schreeuwen. Maar zijn stem weigerde dienst. Het leek allemaal uren te duren.

Hij deed een stap naar voren, en toen nog een, probeerde naar links uit te wijken, zo ver mogelijk van de kist vandaan te komen, maar het lukte niet, en zo keek hij voor hij het wist omlaag in het gezicht van de dode, dat niet op dat van een mens leek, maar een pop gelijk was. Het beangstigende alleen was dat het niet om een pop ging, dat besef hamerde door zijn geest en maakte hem misselijk. Het bolle, uit was geboetseerde gezicht daar onder het glas had behoord aan iemand die kon praten, grapjes maken, die een lieve man genoemd werd door zijn moeder. Maar waarom leek het dan nu sprekend op een beeld uit Madame Tussaud, waarheen zijn moeder hem eerder had meegenomen en waarvoor hij niet bang was geweest omdat hij wist dat het om namaaksels ging? Wat hier lag was geen namaaksel, en toch ook wel, iets afschuwelijks waarvan hij zijn ogen niet kon afhouden, terwijl hij begreep dat dit toch moest, dat hij gewoon de kamer kon verlaten. Maar zijn benen wilden niet.

Opeens leek het alsof het zijn eigen grootvader

was die hij daar zag liggen. Alsof zijn gezicht, dat altijd naar tabak rook, was veranderd in datgene dat daar op het kussen lag. En toen hij die gedachte kreeg en niet kon terugdringen, werd het ook zijn grootvader die daar lag, al wist hij best dat die nog leefde. Het ding in de kist was niet veel ouder dan zijn grootvader. En dat betekende dat het zijn grootvader kon zijn, dat binnen korte tijd zijn moeder hem opnieuw kon meenemen en zeggen: 'Kijk nog maar één keer naar opa; je hoeft niet naar binnen Albert, maar je mag best kijken omdat je zoveel van hem hield.' Hij hield van zijn grootvader, maar de drukkende atmosfeer in deze kamer bracht zijn gevoelens in verwarring, alsof alles wat fijn was en kon zijn wegviel tegen deze stilte, die zijn adem afkneep. Alsof de nabijheid van een dode alle levenden aanraakte. Hij kon niet wegrennen, al zouden ze hem aansporen: hij zou zich hoogstens schuifelend kunnen verwijderen. Langzaam terugtreidend voor de onverbiddelijke waarheid van wat ze hier hadden opgebaard.

In zijn herinnering herhaalde zijn moeder de woorden dat zij hier was langsgegaan voor haar fatsoen. Waarom wilden mensen steeds fatsoenlijk zijn? Was deze dode oude man niet onfatsoenlijk? Was kijken naar iets dat een mens geweest was en daar nu niet meer op leek, niet het meest onfatsoenlijke dat ze die vroegere mens konden aandoen? Betekende ouder worden dat je rustig naar die dingen kon gaan kijken, omdat je het dan niet langer erg

vond? Raakte je dan vanzelf s de meest afschuwelijke dingen niet meer in de war? Wilde het zeggen dat je geen tranen meer had en geen verdriet kende, zelfs niet wanneer je iemand dood zag liggen wiens hand je misschien eens had vastgehouden?

Toen hij naar de samengevouwen handen van de dode keek, zag hij plotseling het meisje en zijn moeder voor zich. De twee leken samen te smelten. Zij hielden zijn hand vast, met verdubbelde kracht, en glimlachten naar hem. Maar hij wist dat het niet hielp, dat er dingen waren die te ver gingen, die je hand deden verstijven en de warmte eraan onttrokken. En opnieuw was het of daar in die kist een heel ander iemand lag dan die stokoude oom in zijn pyjama. Hij wist niet precies wie het was, maar die dode daar hoorde bij hem. Hij wilde iets zeggen, maar zijn stem zat vol tranen. En tegelijk werd hij woedend, omdat die ander hem alleen gelaten had.

Hij voelde een hand op zijn schouder.

‘Kom maar lieverd,’ zei zijn moeder.

Terwijl hij zich door haar liet meevoeren naar de kamer waar de oudjes alweer naast elkaar zaten te wachten, dacht hij aan zijn vader, die door de warme Braziliaanse avond liep en misschien een vrolijk liedje floot. Hij wou dat hij bij zijn vader was. Hij wilde dat hij ver van hier kon zijn, in een licht en lawaaiig land vol verrassingen en gevaren.

Dauzenberg

1

De jaarlijkse voorstelling die Louis Dauzenberg in mijn woonplaats zou geven, bezorgde een aantal mensen handenvol werk, hoewel er ook zonder dat niets mis kon gaan. Zelf zag ik bij die voorbereidingen werkloos toe. Met het oog op Dauzenbergs optreden was ik bevriend geraakt met de portier van onze kleine schouwburg, die mij daarom als vanzelfsprekend tot de zaal toeliet. Wel waarschuwde hij mij op de achtergrond te blijven, omdat Dauzenbergs toneelmeester, die hij al heel wat jaren kende, niet bepaald een gemakkelijk heerschap kon worden genoemd.

De portier behoorde bij een plan. De uitvoering van dit plan moest ertoe leiden dat ik de beroemde conférencier persoonlijk ontmoette. Om die ontmoeting te bewerkstelligen was vriendschap met een personeelslid van de schouwburg bij lange na niet voldoende. Dat besepte ik terdege. Maar ik moest ergens een opening maken in het schild dat Dauzenberg aan de blikken van opdringerige fans, journalisten en zakenlieden onttrok. Volgens de overlevering was hij een beminnelijk mens. Maar ik vroeg

mij af hoe dat verhaal in de wereld kwam, omdat vrijwel niemand hem kende. De ontmoeting met hem hoopte ik tot stand te brengen door hem zogenaamd achter de coulissen tegen het lijf te lopen. Daarvoor moest ik eerst de bewegingen van de toneelmeester en diens technici bestuderen.

Nadat Dauzenbergs medewerkers het eenvoudige maar smaakvolle decor hadden opgezet en de belichting geprobeerd, zetten zij zich in de kantine te rusten en bestelden pils. Ik slenterde, als bij toeval, de verder verlaten ruimte binnen, passeerde het gezelschap, aarzelde, trok toen de stoute schoenen aan en vroeg recht op de man af hoe laat Dauzenberg zou arriveren. De toneelmeester, kennelijk in de veronderstelling dat ik bij de staf van de schouwburg hoorde, pakte een bierfles van tafel, hield deze omhoog tegen het licht om te kijken hoeveel er nog inzat en antwoordde ongeïnteresseerd: ‘Tussen zeven en half acht, zoals altijd.’

‘Tussen zeven en half acht,’ herhaalde ik, met een zo officieel mogelijke ondertoon in mijn stem. ‘Het is vrijdag; laten we hopen dat hij geen problemen met het spitsuur heeft.’

De toneelmeester schudde, nog even weinig belangstellend, het hoofd.

‘Maak je geen zorgen,’ mompelde hij. ‘Die komt precies op tijd.’

Een van de technici draaide zijn hoofd naar mij toe. ‘Hij is bovendien al in de stad.’

‘Nu al?!’ riep ik, met zeker niet gespeelde verbazing. Op dat moment was het half vier. Dauzenberg stelde ik mij voor aan het immense raam van de studeerkamer in zijn villa. Niet dat ik hem daar zelf, op een foto, had zien staan. Zo ver ging hij niet met fotografen. Maar een blad voor beter wonen had ooit een aantal afbeeldingen van zijn huis gepubliceerd, rondom genomen, van buitenaf. De ramen waren zwart; tussen het overvloedige glas schemerde geen enkel teken van leven. Hij zat daarbinnen, als een spin. Zijn web bestond uit woorden.

Ik knikte kort en liep met stijve passen naar de tapkast, waar ik eveneens een pils bestelde.

Toen de mannen weer aan het werk waren gegaan, hoewel er volgens mij niets meer te doen viel, zocht ik de technicus op.

‘Moet u nog meer weten? Nu ik u toch zie: uit welk jaar van de boerenoorlog stamt dit schakelpaneel eigenlijk?’

Ik zei dat hij voor een antwoord op die vraag bij de directeur moest zijn.

‘Ach, laat ook maar zitten,’ zei de technicus. ‘Het is bijna overal een aftandse troep.’

Ik maakte een verontschuldigend gebaar, gaf hem vervolgens ronduit gelijk en zei dat mij de taak was opgedragen om de heer Dauzenberg, nu hij toch al in ons stadje was, te begeleiden. Als hij daar prijs op stelde wilde ik ook met hem gaan eten. De directie was van mening dat het hem aan niets mocht ontbreken.

Wat zou er gebeurd zijn als de technicus mij een adres had genoemd waar ik Dauzenberg kon vinden? Had ik daar dan onmiddellijk heen moeten gaan en mij blijven voordoen als het hulpje van de theaterdirecteur? Of had ik mijn kaarten onmiddellijk op tafel kunnen leggen?

De technicus keek mij aan en zei: ‘Ik zou meneer Dauzenberg met rust laten.’

Een ogenblik liet ik de op korzelige wijze uitgesproken vermaning op mij inwerken. Daarna verontschuldigde ik mij, hoewel ik mij tegelijk afvroeg of dat wel nodig was tegenover Dauzenbergs ondergeschikte. Wat kon de confèrencier te zoeken hebben in dit stadje? Die vraag stelde ik hardop.

De technicus haalde zijn schouders op. ‘Dat is zijn zaak. Is het niet?’

Ik liet de technicus achter bij zijn schakelpaneel en ging de stad in, die mijn geboorteplaats is. Ik ken er bijna ieder huis. Als kind speelden wij diefje met verlos en spoorzoekertje. Vaak heb ik, beneden aan de kade, het donkere water gadeslagen. In het middeleeuwse centrum, in de kromming van de rivier, lijken de straatjes een geheimzinnig, voor mij ondoorgrondelijk plan te weerspiegelen. Ik stelde mij voor hoe Dauzenberg daar rondliep, nadenkend over de krachtige uitstraling van deze zichtbare overblijfsels van het verleden. Speelde dit verleden niet een belangrijke, af en toe loodzware rol in zijn confèrences? Zijn liedjes over de kindertijd waren tot

daar aan toe, het verlangen naar trekschuit en diligence niet meer dan een pose, maar de oorlog, die had zijn visie op de wereld aangescherpt en hem voorgoed verstoken van lichtvoetigheid. De laatste jaren kwam dat minder uit de tekst naar voren. Maar de herinnering aan alle waanzin die hij de revue had zien passeren, lag voorgoed in zijn verschijning besloten.

Hoe meer ik erover nadacht, hoe vanzelfsprekender het voor mij werd dat Dauzenberg zich, misschien vermomd, ophield in het centrum van dit stadje. Misschien begaf hij zich vaker onopgemerkt onder de mensen. Kwam ik op deze manier, als het ware door een verspreking, een der bronnen op het spoor waaruit hij putte?

Ik zal hier onmiddellijk aan toevoegen dat ik Dauzenberg niet vond. Daarbij merk ik op dat ik niet alleen zelf zorgvuldig naspeuringen deed naar zijn verblijfplaats, maar ook anderen bij mijn probleem betrok. Alle cafés ging ik af en ik verwoogde mij zelfs bij het enige restaurant van naam dat onze plaats bezit. (Dauzenberg stond niet bekend als een gourmet, wel werden hem uitspattingen toegeschreven, zoals die voor bekende persoonlijkheden bijna verplicht zijn: contacten met jongens, met meisjes, met politie. Ik denk dat wat hij echt in het verborgene wilde doen gemakkelijk geheim kon blijven. Waarom niet? Alles wat moeilijk is, zet tot scherpzinnigheid aan. Natuurlijk tekende deze gedachte wel een mens uit die ervoor moest vechten om zich-

zelf te zijn. Veel was mogelijk, maar nooit buiten een regeling om.)

Ik haalde mijn fiets op en zocht de buurt af, het jaagpad langs de rivier, de molen die vier kilometer stroomopwaarts staat. Verwachtte ik hem ergens in het landschap te treffen? Dat strookte niet met mijn eerdere gedachte. Lange tijd bleef ik hopen dat ik hem vond. Terwijl ik tegelijkertijd onze ontmoeting vreesde. Ik had nog niet verzonnen hoe ik, zonder introductie, over mijn plannen kon beginnen.

Na mijn mislukte tocht door ons stadje en zijn omgeving, zorgde ik ervoor 's avonds omstreeks kwart over zes in de schouwburg te zijn. De portier was op dat moment afwezig. Via de artiesteningang kon ik naar binnen. Het lag in mijn bedoeling om in de buurt van zijn kleedkamer de komst van de conférencier af te wachten en vervolgens, wanneer hij alleen was, brutaalweg op de deur te kloppen. Thuis had mijn maag het voedsel geweigerd dat mijn moeder bereidwillig voor mij had klaargemaakt voordat de overige familieleden van hun werk kwamen. Als jongste had ik het een en ander bij haar voor. Ik, op mijn beurt, had alleen haar op de hoogte gesteld van mijn plannen. Zoals zo vaak bij moeders voorkomt, vond zij die absurd, hetgeen zij mij met omhaal van woorden meedeelde, waarna zij aan het werk ging om ervoor te zorgen dat ik in mijn gekkigheid tenminste niet door een opspelende maag werd gedwarsboomd.

Dauzenberg arriveerde om tien over half zeven.

Hij kwam binnen, vergezeld door zijn huisgenote en de toneelmeester. Ik stond achter in de gang waar zijn kleedkamer was, in het donker, zodat niemand mij kon zien.

Een kwartier later kwamen de huisgenote en de toneelmeester naar buiten en verdwenen in de richting van de kantine. Daartoe moesten zij mij passeren. Ik had daar op gerekend, zodat ik tijdig kon schuilen in een bijna voor dat doel aangebrachte nis.

Hierna aarzelde ik niet langer. Hoewel de zenuwen mij zozeer parten speelden dat het leek alsof ik niet rechtop kon lopen, ja tegen mijn wil zweefde, bereikte ik de deur van de kleedkamer en wachtte even. Binnen klonk zacht een radio. Ik klopte.

Toen er geen reactie kwam, klopte ik nog een keer, nu harder. De deur bleef dicht.

Juist toen ik een derde keer wilde aankloppen, en nu werkelijk hard, voelde ik een zware hand op mijn schouder.

‘U weer,’ zei de technicus, die ik niet had zien aankomen. ‘Kunt u niet begrijpen dat u meneer Dauzenberg met rust moet laten?’

‘Ik, ik wilde hem spreken over iets,’ bracht ik uit.

‘Dan schrijft u maar een brief. Wilt u nu onmiddellijk weggaan!’

De voorstelling die Dauzenberg gaf, was grandioos. De portier had mij beloofd ervoor te zullen zorgen dat ik de confrencier vanuit de coulissen kon gadeslaan. Het leek mij beter af te zien van dit plan. De zaal was uitverkocht. Zo zag ik het optre-

den staande bij de deur die toegang gaf tot de ontvangsthal van de schouwburg. Opnieuw viel mij op hoe geconcentreerd Dauzenberg werkte. Niet lang na afloop van de voorstelling zag ik hem naar zijn auto gaan. Ik stond tegen de muur van de schouwburg en verlangde ernaar om hem met zijn prestatie te complimenteren. Al kon ik hem daarna alleen maar de envelop overhandigen die in mijn binnenzak brandde. Maar ik bleef doodstil in de schaduw staan. Dauzenbergs huisgenote zette zich achter het stuur en startte de motor. Even snel als ik hem naar mij toe had willen trekken, reed het bewonderde fenomeen van mij weg.

2

De volgende dag schreef ik Dauzenberg een brief. Hierin vermeldde ik dat ik op hem gewacht had, maar dat het mij door ingrijpen van 'een personeelslid van de schouwburg' niet gelukt was tot hem door te dringen. (Om de een of andere reden had ik geen zin te schrijven dat zijn eigen technische gorilla dat verhinderd had.) In ieder geval speet het mij dat ik hem niet bereikt had. Naar mijn mening was de kwestie die ik wilde bespreken van belang. De kwestie zelf noemde ik niet bij name. Ik ging ervan uit dat Dauzenberg de brief in eerste instantie niet zelf onder ogen zou krijgen. Dit betekende dat ik de nieuwsgierigheid moest opwekken van zijn secre-

taris (waarschijnlijk de huisgenote). Ik schreef onder meer: ‘Vanuit mijn positie kan ik natuurlijk niet met zekerheid bepalen of de zaak die ik aan u wil voorleggen ook werkelijk zoveel interesse bij u zal opwekken als ik hoop. Weest u er evenwel van overtuigd dat ik u niet op deze wijze zou lastigvallen met zinloze zaken. Wanneer u mijn verzoek om een onderhoud afwijst, zal mij dat zeer spijten. Maar dan weet ik in ieder geval dat ik mijn uiterste best heb gedaan en dat een andere macht, misschien het lot, ervoor gezorgd heeft dat onze ontmoeting niet tot stand kon komen.’

Hoogdravend, vooral dat eind; ik geef het toe. Wat voor andere macht? (Iets onbepaalds; ik had toen moeten weten hoe dat aansloeg!) De opmerking over het lot had ik met opzet toegevoegd. Dauzenberg mocht in zijn conférences graag uitwijden over het Toeval, dat de wereld op een noodlottige wijze in zijn greep had, en dat er soms voor zorgde dat macht en ijdelheid tijdig werden onderbroken. Vaak echter leek het vooral toe te slaan wanneer een gering optimisme was opgebloeid.

Er was nog iets, wat betreft mijn brief: ik had allang geleerd dat alleen het uitzonderlijke opvalt. Ik hoopte dat Dauzenberg iets van zichzelf in mijn stijl zou herkennen.

Precies een week later ontving ik een antwoord. Dit was geschreven door Dauzenbergs huisgenote Suze Lorein. Deze Suze was een stuk jonger dan hij. Zij woonde al vanaf haar zeventiende jaar bij hem.

Dauzenberg liep tegen de zestig.

De toon van Suzes brief was allervriendelijkst. Zij dankte mij voor het uitvoerige schrijven en prees mij om mijn aanhouden. Fijntjes liet zij hierop volgen dat mijn verzoek om een onderhoud natuurlijk niet uniek was en dat daar zeker niet op stel en sprong aan kon worden voldaan. Over de 'zaak' die ik wilde aanroeren, repte zij verder met geen woord. Aan het eind van de brief beloofde zij dat zij haar best voor mij zou doen. Zij verzocht mij een recente foto op te sturen 'opdat ik u, als het zover komt, kan herkennen'.

's Middags liet ik mij fotograferen. Zelf wenste ik niets over te laten aan het toeval. (Toen ik de foto laatst nog eens tegenkwam, zag ik mijzelf staan: losjes geleund tegen een witte muur. Een lichte glimlach speelt om mijn mond. Vanaf mijn gepoetste schoenen tot aan mijn zorgvuldig slordig gekamde haar een en al pose.)

'Geachte mevrouw,' schreef ik aan Suze. 'Hartelijk dank voor uw allervriendelijkste brief. De gedachte dat u mijn verzoek niet onmiddellijk hebt afgewezen maar, om zo te zeggen, in beraad houdt, vervult mij met blijde opwinding. Ziehier mijn foto. Ik hoop dat u mij daaraan zult herkennen, want in het algemeen doen foto's geforceerd aan, omdat ze zelfs de herinnering aan beweging missen.'

Wat foto's ook allemaal mogen missen: ze hebben mij altijd gefascineerd. Daarmee stond ik in schrille tegenstelling tot Dauzenberg. Terwijl er

honderden opnamen van hem in omloop waren. Zijn mond half open: hij gaat weer iets leuks zeggen. Hoe leuk is het? Wat zegt hij? Het is al gezegd! Alleen de foto is gebleven. De woorden zijn verstomd, de lach bevroren, de zaal leeg en muf. Das war einmal.

Dat vertelden Dauzenbergs foto's (de mijne uiteindelijk ook).

Twee dagen later belde Suze voor het maken van een afspraak.

3

Toen ik op weg ging naar zijn huis aan de rand van de heide, buiten de kern van het dorp dat door hem nationale bekendheid had gekregen, overviel mij een onaangenaam vermoeden. Zoals dit de laatste dagen al meermalen het geval was geweest, cirkelden de woorden uit de brieven die ik had geschreven, door mijn hoofd. Dat was niet verwonderlijk. Suze klonk via de telefoon bijzonder vriendelijk, zelfs beleefd. Alsof ik een graag geziene gast was, zo behandelde zij mij. Daarmee gaf zij mij het deel van mijn eigenwaarde terug dat ik was kwijtgeraakt door op zo'n aanhoudende en in feite nederige manier om belet te vragen.

‘Komt u met de bus? Ik kan u ook met de auto uit B. ophalen, als u de trein neemt. Voor u is dat waarschijnlijk het vlugste.’

‘Ik wil u onder geen beding tot last zijn!’

‘Ik haal u op. Zorgt u dat u om elf uur voor het station van B. staat.’

Ik stond er. Om precies te zijn was ik om achttien over tien in B. Daar stapte ik de stationsrestauratie binnen en dronk twee koppen koffie. Toen ik het plaatsje inliep was het tien over half elf. Ik ging niet verder dan de winkelstraat langs de spoorlijn. Ik mocht niet verdwalen. Maar ik wilde ook niet blijven staan.

Suze was twee minuten te vroeg. ‘Ik herkende u meteen. Maar u lijkt nauwelijks op de foto.’ Zij lachte vriendelijk naar mij.

Ik wilde haar vragen hoe zij mij dan kon herkennen. Of was er iets aan mijn houding, herkende zij een gemeenschappelijke trek in degenen die Dauzenberg kwamen bezoeken, een soort gulzigheid, of juist de spanning der verlegenen?

‘Hij heeft zich een paar uur voor u vrijgemaakt,’ zei Suze toen ik in de auto zat. ‘Maar als u dan langer wilt blijven, zult u het met mijn gezelschap moeten doen.’

Wat wilde zij dat ik antwoordde? Zij was een knappe vrouw, van middelgrote lengte. Modieus gekleed, te welgesteld voor mij. Hoewel haar gezicht er van dichtbij moe uitzag, straalde zij een niet geringe warmte uit. Hoopte zij dat ik haar verzekerde dat ik zou blijven? Of was dit een strikvraag? Moest ik er alleen voor hem zijn? Was mijn plotselinge vermoeden juist en had mijn foto hem tot het

besluit gebracht dat hij mij ontvangen zou? Was ik zo verblind en naïef dat ik kon denken dat mijn brief hem nieuwsgierig had gemaakt?

‘Wij ontvangen maar weinig bezoek,’ zei Suze, toen wij het pad naar het landhuis opreden. ‘Zelfs mij verraste het dat Dauzenberg een uitzondering voor u wilde maken.’

4

‘Ik neem aan dat wij elkaar later op de dag nog zullen zien,’ zei Suze.

Zij klopte op een deur en opende die daarna onmiddellijk.

‘Dauzenberg!’ riep zij. ‘Hier is ons bezoek.’

Ik deed een stap de kamer in, keek om en zag dat zij alweer halverwege de gang achter mij was. Zo zacht mogelijk sloot ik de kamerdeur.

Aan weerszijden van de kamer stonden boekenkasten. Aan de tuinzijde een glazen wand. Daarvoor een groot, mahoniehouten bureau. Daaraan zat de beroemde conférencier, zijn rug naar mij toegekeerd.

Ik bleef staan.

Dauzenberg draaide zich, met bureaustoel en al, naar mij toe. Hij keek mij enige tijd aan. Toen stond hij langzaam op en liep in mijn richting, met uitgestoken hand.

5

‘Ik weet niet of we je hier terug zullen zien,’ zei Suze, toen zij mij 's avonds omstreeks tien uur naar de trein bracht, nadat wij samen op haar kosten in een Indisch restaurant hadden gegeten. ‘Maar ik heb je al gezegd: ik doe mijn best. Ik heb het tenslotte voor vandaag ook voor elkaar gekregen. Hoeveel brieven denk je dat we hier krijgen? Er zijn heel ontroerende bij. Verzoeken om een optreden, voor een vader die op sterven ligt. Alsof Dauzenberg bij een sterfbed grappen zou kunnen verkopen. Misschien is dat trouwens het hoogst bereikbare, in dit vak.’

Zij had haar handen op het autostuur gelegd. Ik zag nu dat zij ze een ogenblik samenkneep. Niet lang, een reflex. Maar genoeg om het beeld in mij te laten terugkeren, terwijl ik op zoek was naar een verklaring. Zij keek mij onderzoekend aan. ‘Zoveel brieven,’ zei ze. ‘En ik lees ze allemaal. Ik heb ook een standaardantwoord; dat heb ik zelfs laten drukken. Zijn handtekening zet hij er persoonlijk op. Zo heeft zo'n brief toch nog iets van hemzelf. Maar de tekst is van mij. Dat gebeurt wel meer in dit vak.’

Ik dacht aan de envelop die ik bij Dauzenberg had achtergelaten. Dat onderwerp liet ik rusten. Over een kwartier, als zij terug was, zou zij hem aantreffen achter zijn bureau. Misschien las hij dan de inhoud van de envelop. Hoewel ik dat niet mocht aannemen, nu zij mij glashelder had doen inzien dat ik door haar toedoen tot hem doorgedrongen was.

‘Ik ben blij dat je gekomen bent,’ zei Suze.

Zij boog naar mij opzij, Ik kuste haar op de wang.

‘Wij zien elkaar wel terug,’ zei ze. ‘Daar ben ik zeker van.’

Zij pakte mijn hand en kneep erin.

‘Ik moet nu snel naar huis,’ zei ze zacht. ‘Dag lieve jongen.’

6

Toen mijn moeder mij vroeg: ‘Wat heb je nou zo'n hele dag gedaan?’ (ze bedoelde: hoe heeft die beroemde, en natuurlijk eenzelvige man, het een dag met je uitgehouden?) kon ik naar waarheid zeggen: ‘Wij hebben gewandeld.’

Ik was nog niet binnen of hij wilde al de deur uit. De vorige avond had hij opgetreden. Zijn houding straalde geen voldoening of gezag uit. Ik vroeg of hij de dag na een optreden wel eens moe was. Hij lachte kort en zei dat ik ‘wel eens’ kon schrappen. Zelfs als het vroom of stormde, ging hij de ochtend na een optreden de heil op. Het opmerkelijkste van ons contact aan het begin van mijn bezoek was zijn afwezigheid. Later, nadat Suze mij onthuld had dat de uitnodiging geheel en al haar werk was, waarbij hij geen inspraak had, kon ik die houding begrijpen. Zij had mij aan hem gekoppeld, terwijl ik dacht dat hij mij op grond van de brief en daarna de foto had uitgekozen. Als wat? Die gedachte durfde ik niet tot

het einde door te zetten. Eén ding moet ik toegeven: hij gedroeg zich voorkomend. Gaf uitleg over planten en tijdens tochten door hem waargenomen dieren. Dat zijn conférences boeiend waren, wist ik, maar deze eindeloze verhalen over vossen en konijntjes hingen mij al binnen drie minuten de strot uit.

Ik was vierentwintig jaar. In Dauzenberg ontmoette ik de eerste mens persoonlijk wiens bestaan mij al eerder via de media en het toneel bekend was geraakt. Maar ik wist niets van hem. Ik had gehoopt dat hij zich, al was het maar gedeeltelijk, aan mij zou prijsgeven. Ik verlangde ernaar met hem over het vak te praten. Waarop berustte de onveranderlijk trefzekere manipulatie van de taal? Was dat techniek of een ongeëvenaard inzicht in de werking van de menselijke geest? Daarover wilde ik met hem spreken.

‘Ziet u dit konijnehol?’ vroeg hij. Wij bleven staan. Ik keek naar de grond. Een zwart gat, half begroeid met planten.

‘Hier vond ik een kop,’ zei Dauzenberg. ‘Alleen een kop. Herfst vorig jaar. Zo afschuwelijk.’

Wat was daar voor afschuwelijks aan? Kon hij de steeds weer verrassende onverbiddelijkheid van de natuur niet inpassen binnen zijn beschermde leven? Had hij mij nodig als klankbord? Verwachtte hij afgrijzen, instemming met zijn observatie?

‘Een kop,’ herhaalde ik peinzend. ‘Van een konijn.’

‘Dacht u soms van een paard?’ wilde Dauzenberg weten.

Ik verzekerde hem dat ik geenszins aan een paard had gedacht.

‘’s Nachts droomde ik dat ik hier liep te wandelen,’ ging Dauzenberg verder. ‘En dat ik opeens mijn eigen hoofd zag liggen. Gek, dacht ik, dat hoofd staat toch nog op mijn romp. Ik voelde, in die droom. Alleen een nek! Waarmee kijk ik dan? Vanaf die gedachte keek ik opeens met mijn ogen, die daar op de grond lagen; ik keek omhoog naar mijn lichaam zonder hoofd. Ik begon te gillen. Wilt u dat wel geloven. Terwijl ik zo tekeer ging, rende mijn lichaam weg.’

Ik wist niet of ik moest lachen. Ik begreep niet wat hij bedoelde.

Hij bleef stilstaan en pakte mij onverhoeds bij de schouders, niet al te stevig, maar hij keek mij aan met ogen die niets leken te zien, of hoogstens weer die droom, die ik niet begreep, zodat mij niets anders overbleef dan wachten tot hij mij weer losliet.

‘Weet u er een verklaring voor?’

Hij liet mij los en glimlachte opeens verlegen, alsof hij zich het overdreven karakter van zijn uiting bewust werd.

‘Ik neem aan dat er gemakkelijk een uitleg valt te geven,’ zei ik aarzelend. ‘Maar dan door iemand die deskundig is op het gebied van dromen.’

‘Precies,’ zei hij. ‘Een psychiater. U suggereert een psychiater.’

‘O nee!’ weerde ik af. ‘Geen sprake van!’

‘Het enige dat een psychiater voor je kan doen,’ zei hij, ‘is een soort geestelijke ontmanning. Uit welk gebied komt volgens u de humor?’

7

De vraag die hij mij stelde, in die plotselinge overslag van natuurbeschouwing naar zielkunde, zou ik op verschillende manieren van een antwoord kunnen voorzien. Een zo'n antwoord zou luiden: Wat in deze wereld in ieder geval nooit samen voorkomt zijn grappen en vrolijkheid. Een dergelijk antwoord, zo voor de hand liggend, zou ik vervolgens niet durven uitspreken. Iedere mens die enkele seconden nadenkt over het meest in het oog springende kenmerk van humor, zal deze banaliteit verzinnen. En daarom is het antwoord waarschijnlijk fout. Alleen dat wat niet voor de hand ligt heeft een kans op waarheid. Die kans is daarbij bijzonder klein. De waarheid is geheimzinnig en verborgen. Misschien komt humor voort uit angst en treurigheid. Maar waarvandaan komen die beide? Wat is het meest kenmerkende van de menselijke geest?

Ik wachtte tot Dauzenberg zijn visie op de afkomst van de grap zou geven. Maar die visie hield hij voor zich. Ik weet nu waarom. Zelf kon hij op het moment waarop ik hem ontmoette geen grap meer bedenken. Hij stond al enige jaren droog. Hij had

tekstschrijvers die voor hem werkten. Met dezen stond hij in een merkwaardige verhouding. Hij was van hun invallen afhankelijk en dat wilde hij niet. Daarom kwelde hij hen tot aan het moment waarop zij het bijltje erbij wilden neergooien. Dan liet hij hen bij zich komen, prees hen uitbundig, vertelde hun op vertrouwelijke toon hoe verschrikkelijk hij er zelf aan toe was, zette hen aan tot nieuwe prestaties die, vreemd genoeg, altijd kwamen.

‘Waar komen de grappen vandaan?’

‘Sorry, die zijn op.’

‘Kom nou, Dauzenberg!’

‘Mijn geest is een moeras. Je moest die stilte toch eens zelf kunnen horen. Iedere dag een beetje meer. Hoe kun je weten dat iets dat in je geest bestaat langzaam groeit? Ik bedoel dus: niets dat in je geest bestaat. Een woordspeling. Het enige waartoe ik nog in staat ben zijn woordspelingen. Het einde van iedere komiek is een verzameling goedkope woordspelingen. Gelukkig is het publiek nog stommer. Dat verslijt die ongein nog wel voor genie.’

‘Wat heeft u met die kop gedaan?’ vroeg ik uiteindelijk.

‘Die kop. Ik moest er niet aan denken dat ik die de volgende dag weer zou zien liggen. En ik ga er ook geen omweg voor maken. Je gaat geen omweg maken voor de kop van een konijn!’

‘Ze verdwijnen meestal vanzelf. Dat gaat snel in de natuur.’

Hij knikte bedachtzaam.

‘Ik heb die kop een schop gegeven, zo dat hol in!’

Kleine onderwerpen, verder. Met een grote bocht kwamen wij weer bij zijn huis uit. Daar wachtte Suze met de lunch. Toen wij van tafel opstonden zei hij dat hij een uur wilde werken. ‘Ik geloof dat uw komst mij inspireert. Het was een uitzonderlijk geslaagde wandeling.’

Hij trok zich in zijn studeerkamer terug en ik bleef bij Suze.

‘Werkt hij nu aan zijn programma?’

Zij keek mij stomverbaasd aan, maar daarna hernam zij zich en antwoordde: ‘Hij zal wel niet gaan slapen.’

Nu was het mijn beurt verwonderd te kijken.

‘Dauzenberg staat 's morgens om zes uur op,’ legde zij uit. ‘Dan is hij op z'n helderst.’

‘Iedere dag?’ vroeg ik.

‘Na zes uur houdt hij het niet uit in bed,’ antwoordde Suze.

Zij was heel vriendelijk tegen mij. Zij was het tenslotte die mij hierheen had gehaald. Wat zij zocht was gezelschap. De mensen kwamen alleen niet in de eerste plaats voor haar. Zij was zoveel jonger dan Dauzenberg. Hij had haar aangesteld als zijn secretaresse. Nooit had hij haar met een vinger aangeraakt. Zij sliepen in afzonderlijke kamers. Hij was niet geïnteresseerd in de liefde van vrouwen, wel in hun vermogen tot verzorging. Eigenlijk was Dauzenberg geslachtloos. Wanneer Suze mensen tot hem toeliet, keek zij zelf eerst de kat uit de boom.

Zij kon zich geen teleurstellingen veroorloven, waar zij zozeer verlangde naar aanrakingen en aandacht. De mensen die hij bij zich toeliet, betekenden Dauzenbergs concessie aan haar. Want zelf bleef hij liever alleen. In ieder geval wist hij dat zij iets in mij meende te zien. Dat maakte hem niet nieuwsgierig. Later verzekerde zij mij dat zij nooit tot intimiteiten had kunnen besluiten met een van haar gasten. Zij leefde alleen en hij leefde alleen, zij leefden alleen met elkaar. Als in latere jaren toch weer een programma tot stand was gekomen, gedroeg hij zich een week lang opgetogen. Tot hij besepte dat hij niet meer dan een vertolker was geworden. Aan de buitenkant kon niemand dat aan hem merken. Zijn publiek zag hem als een beminnelijke, geslaagde man.

Nadat hij een uur op zijn kamer had gezeten, liet Dauzenberg zich die dag voor de laatste keer zien. Wij dronken thee. Hij vertelde enkele alleraardigste anekdotes uit het vak, deelde mee dat zijn nieuwe programma goed vorderde, nodigde mij bij voorbaat uit voor de première, informeerde bij zijn huisgenote naar haar plannen voor het overige deel van de dag en klaagde er vervolgens over dat hij zich niet goed voelde, 'hoogstens een opkomende verkoudheid', waarna hij om mijn toestemming verzocht zich terug te trekken. Suze ging de kamer uit.

Voordat ook ik hem verliet, haalde ik de envelop uit de binnenzak van mijn colbertjasje en zei: 'Meneer Dauzenberg. Ik ben zo bijzonder dankbaar dat u mij ontvangen hebt. Zoudt u nu nog, als u tijd

hebt, maar er is natuurlijk geen haast bij, willen lezen wat hierin zit?’

Ik nam aan dat deze vraag hem dikwijls was gesteld. En daarom stelde ik mij bescheiden op, hoewel ik mij niet zo voelde. Wel was ik ervan overtuigd dat hij de envelop lange tijd ongeopend zou laten liggen.

Tijdens de maaltijd met Suze vroeg ik haar of zij nog eens een goed woordje voor mij wilde doen. Ik vertelde haar iets over de inhoud van de envelop en de totstandkoming daarvan.

‘Ik zal het lezen,’ had hij gezegd, minzaam glimlachend.

In gedachten was hij daar al mee bezig, na het openritsen van de envelop.

De anekdotes die hij zojuist had verteld, klonken nog in mij na. Hoezeer deed hij zijn best om Suzes gast te plezieren. Bondige beschouwingen over de techniek van het theater verlevendigde hij met voorbeelden uit zijn programma's. Wat kon hij toch schitterend vertellen. Tranen hepen mij uit de ogen van het lachen. Zelfs wanneer ik een enkele politieke grap, uit een tijd voordat ik was geboren, niet begreep.

8

Niet de volgende dag belde Suze op maar de dag daarna. Ik was juist onder de douche vandaan toen

mijn moeder mij beneden riep. Slechts gekleed in een witte badhanddoek zag ik eruit als een Romeins senator op een geheime politieke bespreking in het badhuis. Ik bekeek mijzelf in de grote spiegel boven de open haard. Natuurlijk klopte mijn hart van het ene op het andere moment veel sneller door de opperste verbazing die mij overviel.

‘Hij zou je vandaag willen spreken. Daarom bel ik vroeg.’

Ik informeerde of zij mij weer kwam afhalen.

‘Als je een taxi neemt, reken ik af voor onze deur. Ik moet inkopen doen. Wij eten vanavond met ons drieën thuis.’

Het was nog geen half tien. Twee uur later kwam zij snel de voordeur uit op het moment waarop de auto stopte.

‘Hij zit aan zijn bureau. Ga maar vast.’

In plaats van op een aankomend tekstschrijver leek ik op een arts. Ik rende bijna naar binnen.

Dauzenberg kwam met gespreide armen op mij af.

‘Te denken dat je hier geweest bent,’ zei hij bij wijze van begroeting. ‘En dat ik helemaal niet wist wat er in die envelop zat!’

Hij citeerde een van mijn grappen. Ik moet zeggen: die klonk goed. Die klonk zelfs beter dan wanneer ik hem aan mijzelf deed horen in mijn geest, waarbij ik Dauzenbergs stem leende. Maar zijn eigen stem, zijn gebaren - ze gaven mijn woorden bijna een andere betekenis. De grap werd een bezwering.

De bezwering begon zijn zegetocht door het land. Studenten imiteerden hem, praatten mij na.

‘Vanaf vandaag moeten wij iedere dag samenwerken,’ zei Dauzenberg. ‘Ik sta er zelfs op dat je hier voorlopig komt wonen.’

9

Wanneer hij 's middags sliep kwam Suze op mijn kamer. Vanachter mijn eigen bureau, een verdieping hoger, keek ik uit op hetzelfde landschap als mijn opdrachtgever. Ik keek er om zo te zeggen op neer.

Soms legde ik mijn arm om haar middel en drukte haar tegen mij aan.

‘Hoe is hij vandaag?’ vroeg ik. ‘Het is zo ijzig stil in huis.’

‘Jij hebt hem meer gezien dan ik.’

‘Maar jij zag hem intiemer.’

Zij lachte schrill.

‘Heb je nog niet door dat dit huis voor ons alledrie een grafkelder is?’

De grond om mijn bureau was bezaaid met weekbladen en kranten. Foto's van politici, gekroonde hoofden en artiesten. Als ik er lang naar keek, liep alles door elkaar. Een koningin zong een populair liedje. De minister-president droeg een enorme hoed met veren en knipte een lint door.

‘Hoe groot is het percentage dat hij afkeurt?’ vroeg Suze.

‘Honderd procent.’

‘Je bent gek. Het zijn prefechte grappen.’

Misschien had ze gelijk (nee dat had ze niet). Dauzenberg las mijn werk met grote aandacht, terwijl ik achter zijn rug op de bank zat. Na het lezen legde hij de papieren opzij en schudde, nog steeds met zijn achterzijde naar mij toe, het hoofd.

‘Aardig,’ zei hij, ‘aardig voor de Bontedinsdagavondtrein.’

Ik bracht hem onder ogen dat dit radioprogramma sinds de jaren vijftig niet meer bestond.

‘Daarom juist,’ zei hij. En hij voegde eraan toe: ‘Waar blijft de tijd. Niet voor mij, maar voor jou.’

‘Wil je dat uitleggen?’

Hij ging plotseling staan, draaide zich om en gooide de volgetypte bladen naar mij toe.

‘Wat is dit voor rotzooi!’ schreeuwde hij. ‘Je denkt toch niet dat ik daarvoor ga betalen?!’

Ik liet mij afpoeieren en ging weer aan het werk. Over betalen hadden wij overigens nooit gesproken. Suze stelde mij een gepaste beloning in het verschiet. Hoe zag die eruit? Bedoelde zij soms zichzelf? Zij kwam steeds vaker bij mij zitten als ik werkte. Zij las mijn grappen, lachte erom en vulde mij af en toe aan. Ik vond het prettig als zij bij mij zat. Het humeur van Dauzenberg daarentegen werd iedere dag slechter.

‘De première nadert,’ zei Suze. ‘Hij zal nu spijkers met koppen moeten slaan.’

‘Hij slaat liever op mijn vingers.’

‘Laat hem maar even,’ drong Suze aan. ‘Als we hem opjuttten ontploft hij.’

Aan een dergelijke goedkope schildering van het neurotisch leven van een kunstenaar wilde ik niet meedoen.

Suze kwam achter mij staan en begon mij te omhelzen.

‘Hij is helemaal van je afhankelijk,’ zei ze, vermoedelijk niet zonder tevredenheid, toen ik haar streelde.

10

Dauzenberg verzocht ons via de huistelefoon naar zijn studeerkamer te komen. Toen wij binnenkwamen had hij zich in smoking gestoken. Hij lachte naar ons, op een toneelmatige manier.

‘Let op,’ zei hij. ‘En denk erom: wees vooral kritisch.’

Suze en ik zetten ons naast elkaar op de bank, die voor de boekenkast stond. Vervolgens gaf Dauzenberg een voorstelling. Eerst leek het of hij een herhaling bracht van zijn oude successen. Zo bekend kwam alles voor. Maar langzamerhand drong tot mij door dat wat hij hier vertolkte een samenvoeging van het afgekeurde materiaal was. Ik kwam los van de verbazing en begon te lachen. De op papier veelbelovende, maar nog stemloze teksten, kregen volume door hem. Het was niet mijn genie dat

daar via hem over ons heen rolde, maar het zijne, dat leven blies in handig maar verder niet opzienbarend materiaal. Misschien had hij gelijk en deugden mijn grappen niet. Vergeleken met zijn eigen materiaal van vroeger. Maar hij legde al zijn voordrachtsgaven en bezieling in mijn teksten.

Na afloop applaudisseerden wij spontaan voor hem. Hij boog, glimlachte en wilde zich terugtrekken tussen de coulissen. Wij riepen hem terug van zijn plaats aan het bureau.

‘En nu,’ zei hij, ‘gaan wij het nieuwe programma vieren.’

Het was ochtend, half twaalf. Aan de plassen lag zijn zeilboot. Er stond een zachte bries; het land zonovergoten. Wij stapten in de auto en hij zat zegevierend, maar zwijgend, achterin.

11

Toen ik even lang als anderen bij Dauzenberg gewerkt had, kon ik hem nog steeds niet haten. Dat wil niet zeggen dat afkeer voor zijn persoon en daden geheel uitgesloten kon worden geacht. Op de middag van onze zeiltocht zat hij aan het roer. Behalve wij waren er weinig zeilers op de plas. Het weer betrok onmiddellijk nadat wij het water op waren gegaan. Lage wolken dreven langs de horizon en kwamen, door een plotselinge verandering van windrichting, naderbij. Dauzenberg stuurde de

lichte boot en keek uit over het water, dat op deze kleine plas weinig oneindigheid bezat. Voordat onweer losbarst houdt de natuur zich in. De benedenwind valt weg; nog even hangt de drukkende hitte loom en verlamdend onder de onweerskoppen die aandrijven. Zoiets leek er te gebeuren in Dauzenbergs hoofd. Op de plas zelf was van onweer geen sprake. De uitbarsting bleef achterwege. Ik verlangde naar de wal, naar een behaaglijk café. Maar het leek of Dauzenberg besloten had op het water te blijven. De wind voerde ook regen aan. Suze klaagde over kou. Zij boog zich naar Dauzenberg toe en riep dat hij koers moest zetten naar de wal. Maar hij antwoordde niet en zeilde verder tot het al een beetje donker werd. Suze en ik warmden ons aan elkaar. Wij lieten Dauzenberg links liggen; wij hadden slechts besloten zijn viering van ons gezamenlijk succes tot het einde te trotseren.

Oppervlakkige beschouwing van dit verhaal zou de gedachte naar voren kunnen brengen dat de conférencier zich niet wilde laten kennen. Alsof hij ons dacht te bewijzen dat hij behalve het woord ook nog de elementen onder controle had. Ik zag het liever omgekeerd. Hij kon de veranderde omstandigheden niet de baas. Op het moment waarop hij zich veilig en zeker voelde, had hij besloten om een zeiltocht te maken. Eenmaal op het water verdween het plezier. In plaats van buigzaamheid vertoonde hij het onvermogen om zich aan te passen. Hij keek uit over het water, starend in zichzelf.

Dauzenberg had de wereld waarin hij leefde onschadelijk gemaakt door de waanzin, de machtswellust, de opgeblazenheid en stupiditeit in scherpe grappen af te bluffen. Want dat was toch zijn majestueuze truc, zijn adembenemende salto mortale. Wie het laatst lacht, lacht het best. Een waarheid simpel genoeg voor een spreekwoord. Toen staarde die laatste lacher in een gapend gat. Plotseling werd duidelijk dat de natuur haar rechten zou hernemen. De slangemens bereikt met zijn vingertoppen niet eens meer zijn knieën. Vorm verliest het van chaos. De spitse geest borrelt nog een paar keer en valt stil.

Hij moet mij gehaat hebben. Steeds dieper. Omdat hij niet buiten mij kon. Iedere voordracht van mijn teksten zal als een vernedering op hem hebben ingewerkt. Terwijl theaterrecensenten hem tot een fenomeen verklaarden om zijn niet aflatende jeugd. Hoe erg was het om jong genoemd te worden terwijl hij zich zo oud wist?

Ik betrad Dauzenbergs leven in de stilte die op extase volgt. Daarna kwam geen nieuwe euforie, hoewel het publiek hem bijna goddelijk en in ieder geval onaantastbaar verklaarde. Maar hij wist wel beter. Hij blies mijn woorden leven in met het laatste elan dat hij kon opbrengen. Hij zag zichzelf vermageren tot een schaduw, hij voelde de dood aan zijn strot.

Hij had geen belangstelling voor ons, in zijn boot. Nooit had hij willen weten wat voor een mens ik was. De eisen die hij stelde waren absoluut. Buiten

hem bestond voor mij geen leven.

‘Vertel eens waarom jij bij hem bent gebleven,’ vroeg ik Suze, toen wij samen op mijn bed ontbeten.

‘Waarom doe je zo vervelend?’

‘Ik heb een lied voor hem geschreven over een oud gebouw, op de dag voor de sloop,’ ging ik verder. ‘Het is leeg en kaal, maar uit de kelder komt muziek. Ik mis nog één couplet. Ik weet niet hoe het zal eindigen.’

‘Met sloophamers,’ antwoordde zij. ‘En met mensen op straat die het gebeuk van de kogel ademloos volgen.’

12

Op een andere ochtend kwam Suze giechelend de slaapkamer binnen.

‘Weet je waar ik hem vannacht gevonden heb?’ vroeg ze. ‘In de keuken, met zijn kop in het gootsteenkastje. En hij schreeuwde.’

13

Waar had Dauzenberg de middag doorgebracht, toen hij moest optreden in mijn woonplaats? Suze had daar rondgelopen, nadat zij de auto op een parkeerplaats even buiten het centrum had neergezet.

Voor zichzelf had zij een badjas gekocht, niet omdat zij die nog niet bezat maar omdat zij er een zag staan in een etalage. Het was niet een bijzonder fraaie badjas, eigenlijk een heel gewone, recht toe recht aan. Zij liep meer de winkel binnen om even een praatje te kunnen maken. Na de aankoop dronk zij koffie in een gelegenheid waar voornamelijk scholieren kwamen. Dat vond zij aardig; zij hield van lawaai. Overigens hield zij daar niet werkelijk van, maar na de volstreekte stilte waarin zij de ochtend had doorgebracht, zocht zij naar contrasten. Het was heel eenvoudig. Suze leek dan ook niet gecompliceerd. Zij was al te lang bij Dauzenberg om nog bij hem weg te gaan. Toen zij zeventien was, maakte zij zich voorstellingen van een carrière bij het cabaret. Dauzenberg liet het maar zo. Hij nam haar in huis, na een emstig gesprek met haar ouders, en overlaadde haar met eerbewijzen. Hoewel zij nooit elkaars minnaars werden, ontstond in hun verhouding al spoedig een soort evenwicht. Hij maakte zichzelf van haar afhankelijk, waardoor zij hem moeilijk kon verlaten. Vervolgens gaf hij haar, in de goede jaren, een leven waarvan zij hoogstens had gedroomd. Zij kreeg zoveel geld in handen en toch was zij nog altijd een kind. Hij maakte haar verslaafd aan het volwassen leven. Opdat zij aan andere behoeften kon voldoen, liet hij in hun beginjaren korte tijd oogluikend een verhouding toe met een van zijn technici. Vervolgens ging de man uit zichzelf bij hen weg. Op dat moment nam hij

haar mee naar de notaris, waar hij zijn bezit aan haar vermaakte. Zij zag al spoedig in dat hij haar nooit naast zich zou dulden op het toneel. Ja, hoogstens als voetveeg, als degene die de brief opbracht. Dauzenberg stond midden in het licht, doodsbenauwd dat de brief met de grap op een dag niet zou komen.

Terwijl Suze erover nadacht of zij een praatje zou aanknopen met de schoolkinderen, zat de meester drie uur lang in zijn auto. Waarom verschool hij zich op de parkeerplaats, voor zich uit starend, zonder krant of tijdschrift? Zeker was dat hij onzichtbaar wilde zijn. Hij was te bekend om zo maar over straat te kunnen lopen. Hij zat in zijn auto en dacht na. Voor dag en dauw was hij op pad gegaan om maar op tijd te arriveren. Niets mocht misgaan, voor toeval was geen plaats. Als hij daarna schoorvoetend het theater had betreden, bereidde hij zich vol tegenzin voor, schminkte zich, hees zich vermoeid in zijn smoking. Er was geen sprake van dat zich in hem, eenmaal op het toneel, voor de verwachtingvolle zaal, de grote metamorfose voltrok. Dat zou het bestaan al te draaglijk hebben gemaakt. Wat hij deed was zich, met al zijn kunde en talent, weer voor de leeuwen werpen. Al doende raakte hij dan in een roes. Die werd hem ruimschoots betaald gezet als het doek was gevallen. Terwijl de toejuichingen nog naklonken en het publiek de zaal verliet, stond hij daar. Achter zijn rug begonnen zijn medewerkers het decor af te breken. Van links

en rechts kwamen stemmen. Hij hield zijn mond en hoorde nog zijn laatste woorden. Waar moest hij naartoe, op dit moment? Waar hadden ze een vluchtweg voor hem uitgezet? Waarom was het overal zo zwart? En die lampen. Dat was geen toneellicht meer, maar het koude licht dat de opruimingswerkzaamheden begeleidde. Een donkere gang, richting kleedkamer. Daar zat Suze; later wij samen. Soms hadden wij elkaar - verder was er niets te doen - bemind. Om de tijd te verdrijven. Door de luidspreker hoorden wij iedere avond dezelfde grappen. Wij stemden onze bewegingen af op de tekst. Wij verzonnen kinderachtige spelletjes om die verschrikkelijke conférence door te komen. Als hij de kleedkamer binnenkwam zag hij grauw van vermoeidheid. Hij ging zitten en liet Suze zijn nek masseren, terwijl ik zei dat het publiek enthousiast was. Iedere keer opnieuw.

Ik stelde mij wel eens voor hoe de mensen, vol napret, grappen herhalend en opnieuw schaterend, naar huis gingen. Hoe zij de fles op tafel plantten en er een gezellige boel van maakten. Ik had met Dauzenberg, noch met Suze en mijzelf enig medelijden. Eigenlijk was er geen sprake van dat ik iedere avond in hun gezelschap moest zijn. Opeens waren trouwens de spelletjes met Suze voorbij. Vanaf dat moment stabiliseerde zich onze verhouding. Nieuw waren wij allang niet meer voor elkaar, de erotische uitbundigheid raakte gekanaliseerd. Wij hoorden bij elkaar, zonder verklaring, zonder doel.

Alleen was daar die oude grootvader, rusteloos rondscharrelend, bedelend om verzorging. Steeds vaker dreef de halfslaap hem het bed uit, opdat hij zich ergens verstopte. Meestal vonden wij hem terug op de wc, verder slapend, zijn pyjamabroek op de enkels. Het ging allemaal vanzelf, het kon iedereen overkomen. Had hij in een fabriek gewerkt, niemand had bijzondere aandacht aan hem geschonken. Een paar weken in de ziektewet. Op zijn tijd een vakantieisje naar Mallorca.

‘Wij gaan deze zomer een huis huren in Zuid-Frankrijk,’ zei Suze een winter lang, minstens één keer per dag. Dauzenberg schudde het hoofd. Op het laatst hield het niet meer op met schudden. De gedachte dat hij moest reizen maakte hem volkomen in de war, nu hij in zijn eigen huis al zoveel nachten de weg was kwijtgeraakt.

14

Ik heb altijd naar verklaringen gezocht voor het gedrag van Dauzenberg. Dat ik die niet op een mij bevredigende manier vond, heeft waarschijnlijk te maken met onze verstrengeling, die allang onontwarbaar was geworden. Alleen een catastrofe zou hier nog iets aan kunnen veranderen. Hoopte ik op zijn dood? Ik durf dat niet toe te geven, ook niet te ontkennen. Ik volgde hem wel eens, op afstand, tijdens een van zijn lange wandelingen. Ook sloeg ik

hem gade wamieer hij zich, voor een optreden, in zijn auto verborg. Hij ontwikkelde trouwens meer gedragingen waarmee hij aangaf dat de corridor tussen zijn werkkamer en het toneel eigenlijk onbegaanbaar was. Zo weigerde hij, op een gegeven ogenblik, ieder contact met de toneelmeester en diens technici. Iedere regeling met hen liet hij verder aan mij over. Hij keek niet meer opzij, alleen nog voor zich uit, in die onoverbrugbare leegte. Het licht op hem gericht, nog steeds. Terwijl hij verlangde dat het andersom was. Hij in het duister, starend naar een hel verlichte menigte. Vanuit dit veilig donker banvloeken uitzendend in de vorm van venijnige grappen. De wereld uitlachend, zoals de recensent die daar verscholen tussen het publiek zat dat met hem kon doen.

‘Je bent eerdaags vijftig jaar op het toneel Dauzenberg,’ zei Suze op een dag. ‘Je platenfirma heeft besloten dat ze een overzicht van je hele oeuvre willen uitgeven in een cassette met tekstboek.’

‘En dan ik zeker het schorem dat zich bekocht voelt aan de deur te woord staan!’ schreeuwde Dauzenberg woedend.

Dezelfde avond nam hij mij apart en besprak op een voor die dagen redelijke toon de affaire. Het kwam erop neer dat hij het niet verdroeg zijn stem uit het verleden terug te horen, samen met het ingeblikte, maar eenmaal zo werkelijk aanwezige gelach. Alles wat hij ooit gezegd had, zijn felle bespottingen, was achterhaald. Politici die hij had uit-

gelachen overleden. Door hem opgeblazen situaties verschrompeld tot niets. Zo hoorde hij zichzelf als machteloze clown. De betekenis van ieder woord afzonderlijk lag vast in dat ene: voorbij. Hij stond tegen zichzelf te praten in een lege wereld, ontdaan van levenden. Hij hield een redevoering op zijn eigen graf.

Zo liet Dauzenberg zijn onmacht in het heden terugvloeien naar het verleden, waarin hij werkelijk iets had betekend. Het was alleen zijn mateloze angst voor stilte die hem in het heden voortdreef, van applaus tot applaus.

De dag waarop Dauzenberg niet meer kon optreden zou meteen zijn laatste zijn. Dat wisten wij allemaal. Misschien was zijn groeiende schroom om het toneel te betreden een onbewuste poging die dag te vervroegen, hoe tegenstrijdig dat ook klinkt. Ieder hardop uitgesproken woord is tegelijk een vooruitwijzing naar de stilte, het verdwijnen, uitwissen; van schemer via mist tot leegte - het eeuwige niets. Zijn leven teruggebracht tot een schreeuw tegen die leegte. Wie goed naar hem luisterden, hoorden hoe het gestamel zijn intrede deed. Onontkoombaar naderde het afscheid.

15

Op een winterse namiddag begon het plotseling te ijzelen. Binnen enkele minuten werden de wegen

onbegaanbaar. Wij waren vanzelfsprekend al in de voormiddag gearriveerd, in het plaatsje P., bij de kleine schouwburg die daar een beetje achteraf is neergezet. Door die ijzel konden 's avonds maar weinig mensen de voorstelling bezoeken, een handjevol, hoewel de schouwburg was uitverkocht. Toch ging iedereen op zijn besproken plaats zitten. Het gelach kwam daardoor als het ware verwaaid, alsof niet meer dan een paar mensen in het donker vóór hem moesten lachen, terwijl de rest narrig zweeg. In de pauze zag ik hoe onzeker dat hem maakte. Hij rook sterk naar zweet. Ik verzekerde hem dat het niets was, dat de mensen door overmacht waren weggebleven. Maar hij zei: 'Het zijn er maar een paar die lachen. Ga in de zaal zitten en kijk voor jezelf.'

'Er zitten maar een paar mensen. De rest ligt in de berm, in z'n auto!'

'Wat weet jij van dit vak?' zei hij.

Ik ging niet in de zaal zitten maar tussen de coulissen. En ik begreep niet goed waarover hij zich druk maakte. Die mensen in de zaal lachten net zoals anders, misschien nog wel uitbundiger, omdat het weer hen tenslotte niet had kunnen tegenhouden. Maar voor Dauzenberg moet het geweest zijn alsof dat duistere beest, daar voor hem, eindelijk zijn ware gedaante liet zien. Die gedaante was een doodskleed, zwevend door de ruimte. De lachjes die er sporadisch uit opstegen leken verbonden door ragfijne draden. Die draden vormden het web dat

langzaam op hem af kwam.

Dauzenberg wist niet wat het was: spelen voor een slecht gevulde zaal. Op dat moment ontbeerde hij al ieder vermogen problemen met enige redelijkheid te lijf te gaan. De toejuichingen na afloop klonken hem in de oren als hoon. Anderen zouden nu spoedig de plaats innemen die hij al zijn gehele leven bekleedde. Hij die in liefde gebaad was, voelde nog slechts vijandschap.

Suze en ik hielpen hem uit zijn smoking. Hij beefde over zijn gehele lichaam.

‘Kom nu maar,’ zei Suze. ‘Rustig maar. Ze vonden het prachtig.’

Hij hoorde ons niet. Terwijl Suze hem af schminkte, legde ik zijn smoking in de koffer, in de zekerheid dat ik die er pas weer uit zou halen tegen de tijd dat hij begraven werd.

16

Toen hij begraven werd, een half jaar later, was Dauzenberg te klein geworden voor die smoking. Daarom kistten ze hem in zijn pyjama.

‘Je zult je eigen teksten moeten voordragen,’ zei Suze. ‘Je hebt zo lang naar hem gekeken. Je kunt het best.’

Ik keek in de kist. Een oud kind in zijn pyjama, en het slaapt. Het is eindelijk rustig. Het is zijn begrip kwijt en zijn stem. Het heeft geen besef meer

van taal en kan tot stof vervallen. Het is onschadelijk, een herinnering. Het wordt bijgezet als afgedaan. Het heeft zijn angsten waargemaakt. Het is eindelijk de volmaakte vertolking van de waarheid die het voortdreef. Het is een tegenspraak. Het moet begraven worden.

Sirenenzang

‘Voordat ik vertrek,’ schreef Daniël Keppelhof in het dagboek dat hij voor deze gelegenheid had aangeschaft en dat hij in een bureaulade zou achterlaten om het als dat nodig was te raadplegen bij zijn terugkomst, ‘en met het oog op de mogelijke gevolgen van deze onderneming, wil ik op deze plaats iets vastleggen met betrekking tot de komende dagen. Ik heb dus voor een kort, gedeeltelijk zakelijk verblijf op het eiland gekozen. Ogenschijnlijk is dat de slechtste plaats die ik had kunnen bedenken. Maar waarom zou een mens alleen terugkeren naar de oorden waar hij de beste ervaringen van zijn leven heeft opgedaan?’

Onder ‘beste ervaringen’ zette hij een streep. Er viel overigens heel wat voor te zeggen onaangename plaatsen te mijden. Zijn beslissing terug te keren naar het eiland was daarom uitzonderlijk. Omdat hij over dit besluit aarzelde, schreef hij dit dagboek.

Hij las de woorden die hij had geschreven over en besloot dat ze te gemakzuchtig waren. Daarom zette hij een streep onder de passage en schreef verder:

‘Dit eiland zal ik anoniem blijven aanduiden, omdat ik niet wil dat de betekenis die er voor mij aan

is verbonden, als is het maar voor één procent, verweven raakt met de kwalificaties die aan deze vakantiebestemming worden gegeven uit hoofde van mijn werk.’

Opnieuw las Daniël over wat hij had geschreven. Hij dacht even na en voegde eraan toe:

‘De lezer van dit dagboek ben ik. Als het lukt zal ik het voor mijn dood vernietigen (als ik dat tenminste in de drukte rond het sterven niet vergeet). Zo zal het gaan; zo is het tenminste bedoeld. Ik zal hieronder beschrijven hoe ik het eiland heb gevonden. Ook probeer ik vast te leggen welke betekenis het voor mij had. Wanneer ik deze gegevens genoteerd heb, kan ik afreizen naar mijn bestemming, waarna ik bij terugkomst de bevindingen van deze, voor mij allerlaatste, tocht kan vergelijken met de herinneringen die ik hier boekstaaf. Dit alles heeft maar één bedoeling: ik moet van het eiland loskomen. Ik wil dat het uit mij verdwijnt. Als het kon zou ik dat laatste als eis stellen. Weliswaar ben ik mij ervan bewust dat ik het niet uit mijn geheugen kan bannen, maar ik wil mij bevrijden van de kwalijke en verziekende werking die het op mij heeft.

Hieronder volgt de inleiding tot het mogelijke verhaal.

Als procuratiehouder en projectleider van het reisbureau waar ik het grootste gedeelte van mijn leven gewerkt heb, reisde ik in november van het jaar 1963, op een door mij gehuurde motorboot met

kapitein, over de wateren waarin het eiland ligt. Ik deed dat niet op goed geluk, maar na grondige bestudering van de vakliteratuur. Zodoende was het mij niet ontgaan dat het laatste jaar met opvallend enthousiasme geschreven werd over de toeristische mogelijkheden van de eilandengroep waartoe het eiland gerekend kan worden. Ondanks de verslagen over rust, schoonheid en ongereptheid van de situatie ter plaatse, waren mij nog geen plannen van de concurrentie ter ore gekomen om een of meerdere der eilanden op te nemen in hun pakket. Dat was ook niet bijzonder, omdat in die dagen de eilanden niet voor vakantiedoeleinden geëxploiteerd werden. Er stonden ook foto's bij. Op een daarvan stond een oude man met een jas van geitehuid (neem ik aan, misschien was het schaap). Mijn god, dacht ik, wat zal die oude afgrijselijk stinken. Met die gedachte kwam een volgende: wie zo gekleed gaat, kent de beschaving niet. In ieder geval niet de onze. Onmiddellijk zag ik de commerciële mogelijkheden van een wereld waarin de autochtonen nog een sterke lichaamsgeur afscheidde. Dat zou een heleboel mensen aantrekken. Wat mensen op vakantie vooral zoeken zijn verhalen, opdat zij er anderen mee kunnen verbazen. Op een tweede foto stond een primitieve vissersboot in aanbouw. Nu zag ik een wereld voor mij die meer te bieden had dan alleen veeteelt. Ik dacht daarbij niet in de eerste plaats aan visvangst maar aan handel. Niet mijn handel, maar die van deze

eilanden. Deze handel deed mij denken aan een primitieve wereld, die zichzelf in stand hield en uitbouwde, op een volstrekt overzichtelijke en voor ons achterhaalde manier. Een wereld dus waarnaar ook ik op z'n tijd kon verlangen.

De eilandengroep zag ik dus allereerst als een vluchtweg, een paradijs voor de massa. Daar schaamde ik mij niet voor, hoewel ik maar al te goed wist dat paradijselijkheid en massaliteit elkaar niet verdragen.

Mijn succes in het reiswezen is altijd geweest dat ik trends wist te voorzien. De tweeslachtigheid van mijn bezigheden is mij daarbij altijd duidelijk geweest. Ik haalde schitterende plaatsen uit hun eeuwenlange slaap naar voren om ze prijs te geven aan verloedering, die de bevolking beloonde met luxe. Ik heb meegewerkt aan de vernietiging van culturen. Het was Alexandra die mij dat verschillende keren, soms gekscherend, onder ogen bracht.

‘Wie inventief is vindt altijd een plaats voor zich alleen,’ zei ik bij die gelegenheden tegen haar.

‘Maar dat is juist,’ antwoordde zij, ‘wat de meeste mensen niet aankunnen en wat je daarom ook niet voor ze mag wensen. Al met al ben jij een soort weldoener, Daniël.’

Kon ik maar, schrijf ik nu, teruggaan in de tijd en de eerste aanblik die het eiland bood op dat moment vastleggen. En kon ik het eiland dan vergrendelen, zodat ik het haar, die ik in die omstandigheden opnieuw zou ontmoeten, als een geschenk kon aanbieden.

Kort geleden dacht ik dat Alexandra zelf mij voor mijn vernietigende arbeid heeft gestraft. Ik ben als Sisyfus, ik moet mijn geschonden herinnering keer op keer omhoog tillen, waarna zij te zwaar voor mij blijkt.

Ik heb de mogelijkheden van mijn leven niet op tijd begrepen. Voor dat ik er erg in had, heb ik ze verspeeld.

Ik huurde een motorboot om, voor de winter kwam, de eilanden te verkennen. De schipper, tegelijk de eigenaar, kende de streek; hij sprak een mondvul Engels, net voldoende om elkaar in het zakelijke vlak te begrijpen.

's Morgens vroeg, in het donker, voeren wij uit.

De dagen die volgden legden wij stuk voor stuk bij de eilanden aan. In het algemeen vielen ze mij tegen. Objectief beschouwd zagen zij er aardig uit, vol tempelruïnes en vervallen huizen. Tegelijk vond ik ze een beetje saai, en vlak, alsof dit werelddeel door een Nederlandse god bedacht was.

De bewoners gedroegen zich afstandelijk. Zij gaven, via mijn voerman, antwoord als ik hun iets vroeg. Maar ik wilde zelden iets weten.

Steeds weer schepte ik mij teleurgesteld in. De man met de geiteleren jas had ik inmiddels in honderdvoud mogen aanschouwen; aan wrakke vissersschepen geen gebrek. Alles wat ik mij van tevoren had voorgesteld kwam uit, als een surrogaat van zichzelf. Zelfs de minste verrassing bleef mij onthouden.

Op de ochtend van de zesde dag, nadat wij de gehele nacht op zee waren geweest, begon het te waaien. Het schip schommelde op de golven, eerst zacht, allengs woester. Rillerig en misselijk zat ik in de kajuit, niet van zins naar buiten te kijken. Ik voelde een zeeziekte opkomen, in alle hevigheid.

Af en toe keek de kapitein de kajuit binnen, grijnzend om mijn waarschijnlijk steeds meer verblekende gezicht.

Na een uur, net toen ik voelde dat ik de misselijkheid niet lang meer in toom zou kunnen houden, ging de tot een storm aangewakkerde wind opeens liggen. De kapitein kwam de kajuit binnen, maakte een wijzend gebaar en zei: 'Mister. New island in five minutes.'

In de stilte die de wind opvolgde, was een lome, loodzware vermoeidheid over mij gekomen. Omdat ik niet als een zoutzak kon blijven zitten, stond ik met de grootste moeite op en ging strompelend de kapitein achterna.

Aan dek verdween de misselijkheid gelukkig snel. Nu werkte de vermoeidheid nog tegen. Ik keek over het water, maar zag niets. De kapitein wees nog eens, recht voor zich uit. Het kon niet lang meer duren of ook ik, met mijn ongeoefende ogen, zou het eiland in zicht krijgen. Plotseling, en dit is het vermelden waard, kwam er een ongekende spanning over mij. Ik kon bijna niet meer wachten tot het eiland zich liet zien. Kon ik sneller zwemmen, ik was het water ingedoken om de boot vooruit

te gaan. (Is dit nu wel waar? Is dit niet het punt waar overdrijving het wint van de redelijkheid? Waar fantasie mijn behoefte aan emoties vorm geeft? Ik was zenuwachtig, dat herinner ik mij. En ik voorvoelde dat ik mij deze keer niet bekocht zou voelen. Wat zag ik in het verschiet? Ik moest daarheen, die richting uit. Dat is de wijze waarop ik deze vreemdsoortige gewaarwording achteraf kan verwoorden. Het eiland, dat ik toen nog niet zag, wachtte daar in de grijze zee op mij. Een herinnering aan iets dat ik niet kan benoemen. Toch doe ik hier een poging: alsof ik naar mijzelf toe voer, gelegen in de zee. Maar dan niet het evenbeeld van mij, maar een combinatie van beelden en ideeën, weerspiegeld in een landschap. Was er een reden te verwachten dat ik daar verrukkingen zou ondergaan? Geen enkele. Toch voorvoelde ik de extase. Die staat met vaste hand in mijn geheugen gegrift.)

De witregel hierboven heeft een functie. In dat kleine streepje wit ligt datgene dat ik hier zal overslaan: de landing op het eiland; de sprakeloosheid; vervolgens de koortsachtige bedrijvigheid, toen ik merkte dat een paar projectontwikkelaars een paar dagen voor mij waren aangekomen.

De eerste indrukken nadat wij hadden aangelegd, kan ik moeilijk in woorden vertalen. Ik liep daar in mijn eentje over het eiland en ik wist dat ik er de droom gevonden had die mij steeds vergezelt: ieder nieuw gezichtspunt van waaruit ik de wereld waar-

neem is volmaakt. Er zijn geen dissonanten. In de volmaakte harmonie heffen vreemde elementen zichzelf op. Zelf was ik zo'n element. Het leek wel of ik niets meer verlangde, of al mijn strevingen onbelangrijk waren geworden. Ik had daar vrede mee. De projectontwikkelaars, die ik al spoedig ontmoette, brachten mij niet zozeer op andere gedachten, maar betrokken mij bij hun wereld, die verwant was aan die van het reisbureau.

Toen ik een paar dagen over het eiland had gezworven, maakte het volmaakte van het landschap mij bang. Misschien kwam dat omdat ik nog altijd niet in staat was de inhoud van het begrip 'volmaaktheid' te verwoorden. Ik verlangde hevig naar het gezelschap van een vrouw met wie ik mijn ervaringen kon delen. Af en toe waaide het hevig. Dan kwamen de bomen langs de inhammen met strandjes in beweging. Tegen dit geweld had ik niets in te brengen. Nooit in mijn leven had ik meer vrede met een gebeurtenis die mij overweldigde.

In de twee weken die volgden kreeg ik steeds meer contact met de projectontwikkelaars. Zij gaven mij inzage in hun plannen; volgens mijn aanwijzingen situeerden zij een bungalowpark op een plaats waar het landschap er zo min mogelijk schade van ondervond. Hun beslissing het eiland aan de buitenkant zoveel mogelijk intact te laten was volstrekt commercieel. Dat ik deze wereld niet voor mij alleen kon reserveren, stemde mij treurig. Ondanks dat nam ik voor het reisbureau een optie op een aan-

zienlijk deel van de uit de grond te stampen woningen.

Hiermee eindig ik deze aantekeningen. Misschien zal het korte werkbezoek aan het voor ons reisbureau zo succesvolle eiland ertoe leiden dat ik van de herinneringen die mij kwellen word verlost. Altijd is het mogelijk dat uit de nevels, bij het verdwijnen van de nacht, een geheel ander eiland opdoemt, dat mij niet bang maakt en overmoedig tegelijk, waar ik mijzelf niet zo alles omvattend zal tegenkomen en waar ik mijzelf noch die zo geliefde ander niet heb verloren omdat ik er niets en niemand gevonden dacht.

N.B. Het is alsof ik Alexandra hoor voorlezen:

Nooit heeft iemand voorbij met zijn donkere schip kunnen varen,

Voor hij ons honingzoet lied uit ónze mond hoorde klinken...

Dan keert hij blijder terug en rijker aan kennis.

Toevoeging:

Vandaag, één dag voor ik naar het eiland vertrek, arriveerde een pakket afkomstig van haar moeder. Behalve enkele boeken die zij mij geschonken had en die bij haar verzeild waren geraakt, bevatte het enkele brieven die ik Alexandra had geschreven. Ze staken nog in de enveloppen, die meestal de opdruk vertoonden van een hotel. Ik kon mij er niet toe zetten ze te lezen, hoewel het niet in mij opkwam ze

weg te gooien. Haar moeder maakte in ieder geval schoon schip, misschien haar manier om te leren omgaan met herinneringen.

Een uitvoerige brief vergezelde de zending. In die brief verontschuldigde haar moeder zich voor haar afzijdigheid ten opzichte van mij. Zij vroeg daar begrip voor. Alexandra was haar enige dochter. ‘Het is voor ouders ondraaglijk om hun kinderen te overleven. Ik beschouw mijn leven als een incident, het heeft nergens toe gediend. Ik neem je niet kwalijk dat je de bezoeken aan mij hebt gestaakt. Wat is er in die tijd met jou gebeurd? Heb jij, op jouw manier, door zoveel mogelijk van huis te zijn, Alexandra proberen te vergeten?’

Zo ging het nog enkele alinea's door, zonder dat mij ook maar één antwoord op haar vragen inviel. Wat dat betreft was de brief verhelderend.

Aan het einde van de brief schreef zij een gedeelte over van, wat zij noemde, ‘een aantal bloknootvelletjes’ die zij in Alexandra's bagage had gevonden, nadat deze bij haar was bezorgd. Hoewel ik voor mijn vertrek van het eiland alles zorgvuldig had bekeken, was ik dat bloknoot of het boek waarin ze de uitgescheurde vellen had geborgen, niet tegengekomen. Dat zegt niets; ik was volstrekt in de war. Wat ik voor zorgvuldigheid versleet, was waarschijnlijk chaos.

Voor zover ik dat kon bepalen ging het om een niet verstuurd brief. Wilde zij die wel verzenden? Dat zou betekenen dat zij halsoverkop had gehan-

deld. Of wilde zij dat ik, op een moment waarop ik haar niet meer om rekenschap kon vragen, deze tekst in handen kreeg. Haar moeder oordeelde waarschijnlijk tot het laatste. Wat stond er nog meer in dan wat zij mij, via haar eigen schrijvende hand, liet weten?

‘Daniël heeft niet begrepen dat zijn eiland in de eerste plaats saai is. Hij is er ook nooit langer dan twee of drie dagen geweest (behalve dan die eerste keer, toen anderen hem aan het werk zetten: dat was heel goed voor hem). In de korte perioden dat hij er verbleef voelde hij bijna lijfelijk de stilte over zich komen - ik denk wel eens: een begin van aftakeling. Wee zijn gebeente als hij hier heel lang had moeten blijven en de onbeweeglijkheid van dit landschap had begrepen. Hij zou razend worden, telegraferen naar de maatschappij om hem zo vlug mogelijk te laten ophalen. Maar zo ver heeft hij het nooit laten komen, moeder, nooit is hij verder gegaan dan het verlangen naar dit eiland te dobberen over de onmetelijke zee, om zich hier te verliezen. Maar hij heeft zich nooit verloren. Hij is niet in deze wereld opgegaan. Dit eiland belichaamt slechts zijn oneindige verlangen; de ruïnes die hij aantreft bouwt hij in gedachten op, om in die bedachte wereld vervolgens rond te schrijden als de enige der mensen die daar toegang heeft. Het bestaat alleen in zijn gedachten. Tegen de tijd dat hij lang genoeg op dit eiland heeft rondgehangen om in te zien dat deze afgebrokkelde wereld in zijn geheel niets anders

is dan een overblijfsel, een treurig restant dat alleen herinnert aan verval, is Daniël alweer op de terugweg, zijn droom koesterend. Deze keer is hij hier voor de eerste keer niet alleen gekomen. Zo heeft hij in zijn landschap ook een vrouw neergezet; ik denk dat hij niet anders kan; ik houd van hem. Als je deze woorden leest - ik maak de zin niet af; ik weet het vervolg niet. Alles wat hierboven staat slaat op mij. Dit eiland maakt mij in de war; ik haat het al na een week. Als je droomt en je wordt wakker, dan kun je de droom van je afzetten. Het is nu net alsof ik niet meer wakker word. Het is zo stil in mijn droom; zelfs geen blad beweegt.'

Dit alles in haar elegante handschrift, zorgvuldig gecomponeerd, zodat ik datgene wat zij heeft gedaan nog meer als een weloverwogen beslissing moet beschouwen, zorgvuldig voorbereid, maar daarom niet minder wanhopig.

Waarom doe ik als haar moeder en schrijf deze passage over? Dat zou alleen nodig zijn als ik deze aantekeningen aan iemand zou willen laten lezen. Is dat mijn intuïtieve bedoeling? De schrijvende hand gaf mij rust. Ik hoefde niet te denken bij het overnemen. Ik zit hier, in het late voorjaar, terwijl het licht buiten de stad wat helderheid probeert te geven. Mijn schrijftafel ligt op het noorden. Ik heb een lamp ontstoken om beter zicht te hebben op het papier. Bladerend door mijn brieven aan Alexandra kon ik mij toch niet bedwingen erin te kijken. Ik herinner me hoe ik ze 's avonds schreef, meestal na-

dat ik met een zakenrelatie had gegeten. Uit al deze brieven spreekt verlangen naar haar, ook bezorgdheid. ‘Waarom ontmoeten uitgerekend wij elkaar?’ informeerde ik vanuit Athene. ‘Reizigers tegen wil en dank? Misschien zijn wij bang om ons te binden, vinden wij het allebei een veilig idee dat degene naar wie wij verlangen ergens ver van ons vandaan zijn eigen wisselende leven leidt.’

Met potlood had zij in de marge iets gekrabbeld: ‘Daniël. De wereld is echt overal hetzelfde.’

Sirenen; een verhaal

Plaatsen veranderen niet alleen uit zichzelf, maar ook door de werking van het geheugen. Een hernieuwde confrontatie levert maar al te vaak een teleurstelling op. Daniël had in zijn leven zo veel gereisd dat hij aan die veranderingen gewend was. Zoveel mogelijk bekeek hij plaatsen die hem ooit getroffen hadden met een koel, professioneel oog. Kon hij aan het oord dat hij bezocht met goed fatsoen nog een paar prijzende regels wijden in de prospectus? Met het eiland had dat vanaf het begin anders gelegen. Daar had ontroering hem getroffen als een blikseminslag. De indruk van de eerste aanblik was hem bijgebleven - een licht, fijnmazig heimwee, heel in de verte, wist hij later, een nog nauwelijks bestaande schaduw van de dood.

Tijdens deze, ongetwijfeld zijn laatste, reis naar

het eiland, wist hij zich meer opgewonden dan ooit. Maar opwinding van deze soort was pijnlijk. Een mengeling van woede, opluchting en troosteloosheid overkwam hem bij de gedachte dat hij met dit bezoek een periode van zijn leven afsloot. Hij zou zich ongelukkig voelen, verbannen naar de plaats waar hij in zijn geheime gedachten zo vaak had uitgerust; waar hij met Alexandra aan het strand gelegen had, in het vertrouwen dat niets de kleine wensen die hij haar influisterde achteraf kon veranderen in bedreigingen.

Hij hoopte één ding: dat het eiland hem voor zijn bezoek zou belonen met onverschilligheid. Deze hoop was op niets gegrond. Het eiland lag daar, in de bijna rimpelloze zee. Onder de oppervlakte daarvan strekte zich een schier onafzienbaar veld uit, vol wrakken, scherven en geraamten. Degene wiens schip door het water sneed liet zich achterover zakken in een dekstoel en dacht met een gezellig gevoel aan de verrassingen van het verleden, zo roerloos onder het koraal verborgen.

Hij, Daniël, wist beter. In gedachten dook hij naar de diepzee, in dat donker een verdwaalde zwemmer tussen de gesmoorde echo's van geschreeuw in doodsnood.

Welke naam verdiende het tegenovergestelde van voorpret?

Bij de haven werd hij opgewacht door de hostess van het reisbureau. Hij kende haar naam, maar had

haar niet eerder ontmoet.

‘Meneer Keppelhof,’ zei het meisje, haar hand uitstekend, ‘het hoofdkantoor heeft getelegrafeerd dat u kwam.’

Daar had hij zelf voor laten zorgen.

‘Wij hebben op het ogenblik niet veel gasten,’ ging ze verder. ‘Vandaag bent u zelfs de enige. Over een paar weken wordt het drukker. Ik breng u even naar de bungalow.’

Terwijl zij met snelle vaart over de kronkelige weg reed, keek hij naar het landschap dat hij zo goed kende. Zijn ontdekking van het eiland was voor het reisbureau een schitterend succes geworden. Hij sloot een ogenblik zijn ogen en zag zich aan de zwarte, zuidelijke avondhemel gaan, een felle witte streep tussen ontelbare sterren. Eenmaal was hij samen met de directie naar deze kasmagneet gereisd. Zittend op het terras van hun hotel nipten zij aan de wijnglazen en voelden golven van plezier en een rotsvast vertrouwen in de toekomst vanuit hun magen door de op dat moment gezamenlijke bloedbaan trekken.

Vrede zij met u. Zij die zijn opgegroeid in oorlog, wier ouders zich naar eigen zeggen hebben gewenteld in zorgen, die dachten dat de ondergang van het Westen nabij was, die nieuwe oorlogen in het verschiet zagen en de daarbij passende honger alweer voelden knagen, die het bijbelwoord geloofden waarin wordt gesproken over onthouding, karigheid en zware arbeid, die gewerkt hadden tot zij er-

bij neervielen, maar die ondanks dat hun wereld steeds vrolijker zagen worden, zij waren het die hier in groten getale neerstreken en besloten de dag door te brengen bij het blauwe zwembad, dat tussen de bungalows lag, om hen de vermoeiende driehonderd meter naar zee te besparen.

‘Wij hebben dit eiland verkocht als de laatste idyllische bestemming binnen Europa.’ Hij wachtte even. ‘Dat was het ook.’

Zij keek opzij; hij glimlachte naar haar.

‘Vind je het werk hier prettig?’

Zij aarzelde. ‘Ik zou een aantal dingen willen veranderen,’ zei ze. ‘Misschien mag ik daar een dezer dagen met u over praten.’

‘Daar ben ik voor gekomen,’ antwoordde hij, zich afvragend voor hoeveel procent deze opmerking waar was.

‘Ik zit hier nu een jaar,’ ging het meisje verder.

‘Ik denk dat u dat wel weet. Ik ben hier ook deze winter gebleven. Mijn vriend heeft een kleine jachtwerf.’

‘Houd je van varen?’ vroeg hij.

Zij lachte nu hardop.

‘Mij niet gezien,’ zei ze. ‘Het kan hier verschrikkelijk stormen.’

‘Maar daarna,’ zei hij, meer tegen zichzelf dan als aanvulling op haar woorden, ‘wordt de lucht helderder dan ooit. Alsof het eiland van stof is vrijgemaakt. In die helderheid kwam ik hier voor de eerste keer aan.’

‘Daarna is het zo weer bloedheet,’ zei ze. ‘In de zomer.’

‘Ik kwam in november,’ zei hij. ‘Die helderheid is inderdaad bedrieglijk.’

Zij naderden het bungalowpark waar hij, op zijn verzoek, zou verblijven.

‘Onze gasten hebben bij aankomst recht op een welkomstborrel,’ zei het meisje.

‘Een andere keer liever,’ antwoordde hij. ‘Ik ben nogal moe.’

Hij bleef even zitten, totdat zij de contactsleutel uit het slot had getrokken. Een ogenblik voelde hij de behoefte haar tegen zich aan te trekken, geluidloos te huilen.

Ook de andere Europese reisbureaus die bungalows gereserveerd hadden, waren kennelijk niet in staat geweest deze in dit jaargetijde van een volledige bezetting te voorzien. Hier en daar slechts was een bungalow bewoond. De vakantiegangers leken de laatst overgebleven kolonisten van een nederzetting. Niet alleen het vrijwel ontbreken van mensen vestigde de indruk van verlatenheid. Ook het achterstallige onderhoud van het park werkte daaraan mee. Hoogstens vijftien jaar oud zagen de bungalows er vervallen uit, alsof het hier om noodwoningen ging, pal na de oorlog neergeplant om de ergste nood te lenigen. Waar was de fleurigheid die hier vorig jaar nog heerste? De koelkast in zijn woning werkte niet. De geiser gaf bij het aansteken een felle

steekvlam en maakte daarna tijdens het branden plopgeluiden.

Nadat Daniël zijn bagage had uitgepakt, besloot hij de omgeving te verkennen. ‘Inspecteren’ had hij in zichzelf gezegd, maar het begrip stond hem tegen.

Hij liep over het terrein, waar de bloembakken slecht verzorgd waren. Alsof de eigenaars plotseling hadden besloten de zaak verder op zijn beloop te laten. Alsof er, ja, helemaal geen eigenaars meer waren, buiten medeweten van de reisbureaus. Zo ging alles verder, de seizoenen door. De prijzen stegen automatisch, terwijl de service minder werd. De teksten van de prospectussen lagen vast, maar waren geheel losgezongen geraakt van de werkelijkheid. Als op een dag deze bedoening zo ver was afgekald dat hier niet meer te wonen viel, dan nog zouden de reisbureaus ieder jaar vol trots dezelfde loftuigen presenteren. Klachten bleven uit, omdat niemand nog hier zijn vakantie doorbracht. Een leger insecten, kakkerlakken, schorpioenen en adders nam bezit van de plaats.

Hij liep het terrein over, langs het restaurant waar te lezen stond dat het pas over een maand zou openen, stak de weg over en ging in de richting van het strand.

Opeens benauwde de omgeving hem. Dit was niet de ingecalculerde beklemming die hij zocht, de walging die hem zou doen besluiten hier zo snel mogelijk vandaan te gaan, een overhaast vertrek waar-

van hij hoopte dat hij het onderging als een bevrijding. Deze benauwenis had veel meer te maken met het omgekeerde van de nagestreefde verlossing; het was een helder en eenvoudig inzicht en daardoor meedogenloos. Het toonde hem zichzelf, een overspannen man die zich aan het recente verleden vastgeketend wist. Kortstondig had hij zijn besluit terug te keren naar dit eiland mogen beleven als een heldhaftige poging zich te bevrijden van een overmacht. Bij aankomst was die heldhaftigheid voorbij. Het doel dat hij thuis nog zo helder voor ogen had gezien, verdween achter het vooruitzicht dat hij de komende dagen zonder gezelschap zou blijven.

Hij was te vroeg teruggegaan, door niemand gewenst. De strandtent waar hij met Alexandra iedere ochtend koffie dronk, was open. Hij bestelde bier en probeerde een praatje aan te knopen met de man achter de toonbank.

‘Weinig toeristen. Anders dan andere jaren.’

‘Ik weet niet hoe het andere jaren is.’

Hij wilde uitleggen dat hij de situatie op het eiland kende. In plaats daarvan maakte hij een verontschuldigend gebaar en zette het glas aan zijn mond.

De man verdween in een ruimte achter de toonbank. Daar bleef hij tot Daniël de tent verliet.

's Avonds wandelde hij naar dezelfde plaats. In de haven had hij iets gegeten. Tijdens de maaltijd probeerde hij te bedenken wat hem bij zijn terugkomst het meest was opgevallen op het eiland. Hij

had nog niet alle vertrouwde plaatsen in ogenschouw genomen. Maar het schijnbaar ontbreken van gebeurtenissen die de bestaande situatie een slag gedraaid hadden, deed voorkomen alsof er geen tijd bestond. Alsof tijd er niet langer toe deed op de plaats waar Alexandra haar eigen tijd had doen ophouden. Was dit de onbeweeglijkheid van het landschap, waarover zij aan haar moeder, of aan hem via haar moeder had geschreven? Het was alsof hij zich in een wak gevond, een vacuüm binnen de eeuw waarin zijn leven zich geheel of grotendeels zou afspelen.

De stilte om hem heen verhevigde die in hemzelf.

Nu al begreep hij dat zijn geforceerde tocht naar het eiland niets zou kunnen oplossen, zelfs niet als de helderheid waarover hij gesproken had het stof zou hebben weggevaagd.

Na het eten liep hij via een omweg opnieuw naar het strand. Dezelfde man stond achter de toonbank van de strandtent. Daniël was de enige klant. Hij bestelde bier en overwoog nog een poging te wagen met de man te praten. Maar tijdens de wandeling van het havenrestaurant naar deze plaats, was de vermoeidheid in hem opgekomen. Zijn hersens weigerden de eenvoudige zinnen die hij zou kunnen zeggen te vertalen. Hij dronk zijn glas leeg, legde geld neer en vertrok. In korte tijd was het nu zeer donker geworden. Voor hem lag de zee, zacht klotsend. Hij ging op een steen zitten en staarde voor zich uit. Vroeger had hij zich nooit zorgen gemaakt

wat hij de volgende dag zou doen. Hij maakte tochtjes over het eiland. Zat uren in een stoel en las een boek. Zaken deed hij meestal tijdens de maaltijd.

Nadat hij een paar minuten had uitgerust, stond Daniël op en legde de korte afstand af die hem van de zee scheidde. Hij nam zijn touwschoenen in de hand en waadde door het koele water. Hoe lang geleden was het dat hij ditzelfde had gedaan? Het water maakte hem rustig. Als hij verder de zee in liep, zou hij binnen enkele minuten het punt bereiken waarop het water hem letterlijk tot aan de lippen kwam. Dit laatste beeld verontrustte hem, zoals altijd; hij kon zich er niet aan onttrekken. Tegelijk wilde hij het niet van zich afzetten; terwijl de paniek om zich heen begon te slaan, probeerde hij zijn verbeelding voort te drijven naar dat ultieme punt waar de kennis lag verscholen waarmee Alexandra zich onbereikbaar voor hem had gemaakt.

Hij verliet het water. Hij wilde er niet aan denken. Alsof hij meester was van zijn herinnering. Binnen zijn geheugen stonden vuurmonden op hem gericht, die hem bestookten met beelden, waardoor hij wakker werd in zijn slaap.

Bevangen door een loomheid die hem uitputte, zette hij zich ertoe terug te gaan naar de bungalow.

Toen hij zich nog een keer naar de zee keerde, zag hij een vrouw die, net als hij, door het water waadde. Zij droeg een witte blouse en een lange, donkere rok. Ondanks het duister kon hij dat duidelijk zien, alsof zij van binnenuit licht uitstraalde.

Dat was natuurlijk niet zo. Daarvan was hij zich bewust en het was goed dat hij dit tegen zichzelf kon zeggen.

Zonder dat zij een blik op hem sloeg, bewoog de vrouw zich met lange passen door het op de plaats waar zij liep maar een paar centimeter diepe water. Er was iets in haar manier van lopen dat hem biologeerde. Hij dwong zijn hersens de indruk die zij op hem maakte in woorden te vertalen, hoewel hij wist dat hij dit niet ongewone tafereel daarmee uit de sfeer van normale gebeurtenissen zou halen. Het was vooral het in zichzelf gekeerde lopen van de vrouw dat hem onmiddellijk pijn deed. Maar dat niet alleen. De vrouw die door het water liep, leek op Alexandra. Het was te donker om de gelijkenis tot iets meer dan een hint te maken, een verwijzing. Van alle dingen die deze vrouw had kunnen doen was door het water lopen het laatste. Omdat zij bij nader inzien geenszins op Alexandra zou lijken, had haar verschijning slechts een bestaansgrond in zichzelf.

Het besef dat zij niets met hem te maken had vergrootte zijn pijn. Na de eerste schok, die hem verlamde, kwam daarbij de ergernis. Deze was meteen overweldigend, alsof hij er de in hinderlaag liggende schaamte om zijn zwakheid mee wilde overschreeuwen. Maar was deze ontmoeting niet regelrecht krankzinnig? Nauwelijks aangekomen op het eiland zag hij iemand die op Alexandra leek. Deze ontmoeting lag zozeer voor de hand, op deze plaats,

dat het banaal werd. Alsof de wereld van zijn voorstelling zich in werkelijke beelden kon vertalen. Hij had zin om te schreeuwen, en hij wilde het water inrennen en definitief vaststellen dat het niet Alexandra was die daar ging. Was dat om zichzelf voor zijn ongehoorde fantasie te straffen? Hij hield zich in. Toegeven aan idiotieën was het laatste dat hij zich mocht toestaan. Als hij zich door hersenspinsels liet meeslepen, dan belandde hij binnen tien stappen in een onbestemd gebied, een moeras waarin alleen zijn hoofd bovenbleef, zodat hij alles moest aanschouwen wat zich afspeelde.

Toch leek de vrouw die zonder hem een blik waardig te keuren voorbij was gegaan op Alexandra. Die indruk werd alleen maar sterker nu zij voorbij was. Dit stelde hij koel en bij zijn volle verstand vast.

Hij bleef haar nastaren tot zij in het duister was verdwenen.

Om een vakbeurs te bezoeken reisde Alexandra naar Tokio. Nadat Daniël haar even tussen de in alle richtingen bewegende mensenmassa had zien rondlopen, nam zij een taxi en maakte een bijna eindeloze reis, de stad uit, tot zij over slechte, hobbelige wegen reed. Zelf was hij nooit in Japan geweest; de beelden waaruit zijn droom bestond moesten daarom uit zijn eigen ervaringen bijeengeschrapt zijn tot ze een afzonderlijk verhaal konden vertellen. In dat verhaal zat Alexandra op de achterbank van de

taxi. Omkijken deed zij niet. Voor haar doemde de met sneeuw bedekte berg Fuji op. Dit beeld, bedacht hij later, moest afkomstig zijn van een kalender van de luchtvaartmaatschappij PanAm. Die kalender kreeg Daniël als kind ieder jaar van een oom. De plaatjes op die kalenders toonden de wereld op haar voordeligst; het landschap teruggebracht tot suikergoed. Er stonden geen bedelaars op, noch krotten. Iedere foto suggereerde de toeschouwers een paradijs. Uitgerekend in het landschap van die foto reisde zij. Er stonden geen mensen langs de kant om haar toe te roepen dat zij beter in de stad kon blijven. Daniël zelf stelde de leugenachtigheid van de bestemming pas achteraf vast, toen hij de droom die hij zich bij uitzondering tot in de details herinnerde, probeerde van een uitleg te voorzien. Op het moment van het dromen zelf was hij niet meer dan een toeschouwer, die de vrouw van wie hij had gehouden in de richting van de witte berg zag rijden. De taxi reed maar voort. Toen er geen tekenen van menselijke beschaving meer waren, stopte de chauffeur de auto. Hij maakte Alexandra duidelijk dat hij hier terug moest, omdat hij anders geen benzine genoeg had om de laatste pomp te bereiken die zij voorbij waren gegaan. Zij stapte uit en ging te voet verder. Zij begon de berghelling te beklimmen, haar lichaam raakte in de nevels, haar adem werd langzaam afgesneden.

Hierna (of misschien veel later) ging de droom over in een woest kolkende zee, waarin zij noch-

tans rechtop liep, zich moeiteloos staande wist te houden. Om haar heen raakten schepen in nood; temidden van die schepen dreef een wrakkig gebladderd motorbootje, waarvan de kapitein druk bezig was met hozen. Toen zag Daniël zichzelf. Hij stond op de boeg van het slingerende scheepje en naderde het eiland.

‘Hier heb ik je vanaf het eerste moment naartoe willen brengen,’ zei hij tegen haar. Zij liep nog steeds door het water, hoewel zij langzaam onderging. Het schip geraakte uit de storm, kwam van het ene op het andere moment in rustiger vaarwater. Achter hem liep Alexandra steeds verder, daar waar wind de golven opzweepte. Op de scheiding tussen storm en stilte had hij het eiland voor de eerste keer in zicht gekregen. Het brak, eerst als een grijze schim maar allengs groener en levendiger, door de wolken, die laag over de haven hingen. Nu was hij vlakbij. Het zicht werd ongekend helder. In deze helderheid brak een geluksgevoel bij hem door, hoewel het leek alsof de zee, niet ver achter hem, ontplofte.

Wat deed het ertoe hoe hij haar had ontmoet, wat zij deed, wie haar moeder was die hem een pakket met brieven had gestuurd? Zij was bij hem geweest, zij hadden samen geleefd; door hetzelfde toeval dat hen had samengebracht waren zij afzonderlijk van elkaar door de wereld gereisd. Terwijl hij dacht dat de cirkels waarin zij draaiden steeds dichterbij el-

kaar kwamen, waardoor de hoop in hem toenam dat zij ten slotte zouden samenvallen, ontwikkelde zich in haar, buiten zijn medeweten, een spiraal, waarin zij van hem wegdreef, zonder dat zij er ooit over sprak.

Het was haar wantrouwen tegen de illusie, die hij met zoveel verve tijdens him samenzijn had ontwikkeld.

De volgende avond, na een dag die hij deels in bed, deels hangend in een stoel had doorgebracht, gebruikte hij de maaltijd in het restaurant aan de haven. Ondanks de volstrekt onbeweeglijk doorgebrachte dag had hij honger. Af en toe keek hij naar buiten, waar toeristen het vertrek van vissersboten gadesloegen. En opnieuw leek het alsof zijn leven een regisseur kende, die er op onsmaakvolle wijze voor zorgde dat zij opnieuw binnen zijn blikveld verscheen. De vrouw die op Alexandra leek. Die door het water had gelopen, misschien lijdend aan eenzelfde gemis als hij. Zij bleef even staan, naast een man en een vrouw die hand in hand naar de bedrijvigheid in het water stonden te kijken, en liep toen gehaast verder, alsof iets haar te binnen was geschoten.

Zonder aarzelen stond Daniël op, zei tegen de ober dat hij terug zou komen, en rende haar achterna. In de verte, in de buurt van de scheepswerf, zag hij haar een straatje inschieten. Terwijl hij alle kracht uit zijn lichaam perste, wist hij onder het

voortrennen dat het opnieuw vergeefs zou zijn, dat er geen sprake van was dat hij haar kon aanspreken. Zo was het aantal van de raadsels in zijn leven weer met een vermeerderd. Tenzij hij de rechtlijnige, systematisch ontwikkelde kant in hem trouw bleef en definitief vaststelde dat hij slechts achter een voorstelling aanholde die hij uit alle macht, om zijn tocht naar dit eiland zin te geven, in zichzelf had ontwikkeld.

De gedachte dat Alexandra niet bij hem terug zou komen, had hem al zo vaak wanhopig gemaakt dat het hem bijna verwonderde dat zijn fantasie steeds nieuwe aanleidingen wist te bedenken om hem met zijn neus op het verlies te drukken. Hoe lang bleef hij nog van haar afhankelijk, als een muziektoon van een snaar?

Hij liep naar de ingang van het straatje waarin de vrouw was verdwenen. Uit de donkere, in de schaduw gelegen ramen hing zelfs geen wasgoed.

Toen hij terugliep in de richting van het restaurant kwam hem een Fiat 127 tegemoet. Hij herkende de hostess van het reisbureau pas toen zij uitstapte.

‘Hé meneer Keppelhof,’ zei het meisje. ‘Ik wilde u juist gaan opzoeken.’

Hij had vandaag niet aan haar gedacht.

‘Laten we iets gaan drinken,’ stelde hij voor. ‘Ik moet nog even langs het restaurant om af te rekenen.’

Zij keek hem enigszins bevreemd aan.

‘Je moet me maar vertellen wat er hier de laatste tijd zoal omgaat,’ zei hij.

Een uur later, nog altijd in haar gezelschap, voelde hij de vormelijkheid die hij tegenover haar in acht had genomen, verdwijnen.

‘Vind je vriend van de scheepswerf het niet vervelend als je met mij iets drinkt?’

‘Hij kan moeilijk tegen mijn werkgever bezwaar maken.’

Ze zei dit op een aardige, ontspannen toon. Maar toch bezorgde de gedachte dat zij niet om zijn charme met hem was meegegaan hem een onaangenaam gevoel.

Hij vroeg haar of ze hem wilde tutoyeren. Het gesprek ging voornamelijk over de teruglopende mogelijkheden voor het toerisme.

‘Weet je wat ik niet begrijp,’ zei het meisje nadat zij korte tijd hadden gezwegen, ‘dat ze de tempelruïnes die hier een paar kilometer vandaan liggen niet exploiteren. Misschien moeten we proberen om het zelf te doen. Nu de zaken slechter gaan kun je maar het beste proberen zoveel mogelijk bezienswaardigheden te verzinnen.’

Met Alexandra had hij op een dag een voettocht naar de ruïnes gemaakt. Zij vertrokken op een bewolkte ochtend. Gaandeweg was het donker geworden. Na verloop van tijd vielen er zware regendruppels, die kuiltjes in het zand maakten. Vlak voor het begon te regenen hadden zij de ruïnes in zicht gekregen. Even later barstte er een hevig onweer

los. Zij renden naar de stenen resten en probeerden te schuilen bij het voetstuk van de tempel.

's Avonds wilde zij hem voorlezen uit de *Odyssee*. Dat bevreemde en amuseerde hem, omdat zij iets dergelijks nooit had gedaan. Hij merkte een zekere gespannenheid in haar, maar omdat zij tegen hem aan ging zitten toen zij las, schonk hij daar geen aandacht aan.

Hij streek haar.

Hij wist niet dat zij het boek had meegenomen. Hij had het haar eens uit de boekenkast zien halen toen hij haar voor de eerste keer over het eiland vertelde, over de reis er naartoe en de ontdekking ervan, die hem door de eigenaar van de door hem gehuurde boot was aangekondigd.

'Waarom wil je me voorlezen?' vroeg hij.

'Omdat ik hier steeds aan moet denken.'

'Een romantisch verhaal.'

'Nee,' zei ze. 'Daarmee zou je het tekort doen.'

Omdat hij geen gymnasium-opleiding had genoten zoals zij, luisterde hij voor de eerste keer in zijn leven naar het verhaal over Odysseus, die aan de mast van zijn schip was vastgeklonken opdat hij het verleidelijke gezang van de Sirenen zou weerstaan. Hij vond het verhaal grappig. De ouderwets poëtische bewoordingen van de vertaling stemden hem aangenaam.

'Zegt het je iets?' vroeg zij toen zij met lezen was opgehouden. 'Begrijp je waarover het gaat?'

'Ik kan me er wel iets bij voorstellen,' zei hij afhoudend.

‘Wat stel je je er dan bij voor?’

Hij bleef het antwoord schuldig.

‘Weet je wat er gebeurt met mensen die op het gezang ingaan?’ zei ze. ‘Die gaan daarmee hun dood tegemoet. Dus kun je maar beter je oren dichtstoppen. Maar die man op dat schip, die al zoveel heeft meegemaakt, wil toch horen hoe het klinkt. Hij wil tot het uiterste gaan, zonder dat het hem zijn leven kost. Weet je wat ik bedoel?’

Hij wist het nu; niet op het moment waarop ze die woorden uitsprak.

‘Als je iets hoort of ziet dat zo verstrekkend is dat je er naartoe moet, hoewel je weet dat je het niet zult overleven,’ zei ze, ‘dan zal dat ons voorstellingsvermogen te boven gaan. Iets dat belangrijker is dan je leven, Daniël. De man die zich aan de mast heeft laten vastbinden wil weten wat dat is. Terwijl hij, als hij het weet, de rest van zijn dagen zal moeten lijden, omdat het binnen het gewone leven onbereikbaar is.’

‘Hij kan teruggaan en alsnog naar dat eiland zwemmen.’ Hij had het achteloos gezegd, bijna spottend.

‘Zo ver gaat het verhaal niet,’ zei Alexandra.

‘Misschien was hij achteraf maar al te blij dat hij zich aan die mast had laten vastbinden. Toen hij begreep dat het gezang van die Sirenen oplichterij was. Machtswellust, meer niet. Ik kan me niets anders voorstellen, als je voor dit soort hersenspingsels moet betalen met je leven.’

‘Hersenspingsels?’

‘Dat denk ik,’ antwoordde hij.

Zij schudde het hoofd.

‘Toen wij vanmiddag bij die tempel zaten,’ zei ze, ‘en toen we zo nat werden, dacht ik er opeens aan dat ik je dit verhaal wilde voorlezen. Ik was bang dat je het een beetje kinderachtig zou vinden. Daarom had ik het tot nu toe nagelaten. In dat onweer, tussen de resten van een tempel die me niet droog konden houden, voelde ik me zo ver van de plaats waar wij schuilden. Ook ver van jou Daniël. Ik pakte je vast. Je was helemaal verregend. En je hield je armen om mij heen, zonder dat het iets hielp. Ik was ontzettend bang. En ver van je vandaan. Kun je me dat uitleggen, lieveling? Ik wilde naar je toe, terwijl je me stevig vasthield. Je probeerde mij droog te houden. Maar het was alsof ik met een vreemde in die regen zat.’

Hoe snel was deze herinnering door hem heen gegaan?

Het meisje tegenover hem wachtte rustig, had misschien niet eens gemerkt dat er een pauze in zijn aandacht voor haar viel, omdat er geen onderbreking was. Niet waarneembaar maar onmogelijk te overbruggen.

Hij tuurde met half gesloten ogen voor zich uit en zag het landschap waarin Alexandra hem haar leven had verklaard, uit zijn voorstelling verdwijnen. Zo was hij alleen met haar. Hij nam haar in zijn armen en bracht haar naar bed, ging naast haar

liggen, maakte haar rustig. Hoe vaak had hij haar op die manier kalm gemaakt? Waarom had hij de voortekens daarvan nooit begrepen? Hij bracht alle aandacht voor haar op. Maar nooit genoeg. Nooit doeltreffend. Niet bestand tegen de ontreddeering waarvoor hij geen verklaring kon verzinnen.

‘Voor een handige jongen,’ zei hij bijna werktuiglijk, ‘valt er uit die stenen nog heel wat te maken.’

Nog later, het was bijna nacht, verlangde hij ernaar het meisje mee te nemen naar de bungalow. Zijn behoefte aan tederheid uitte zich niet op een wilde, gejaagde manier. Hij gedroeg zich zelfs terughoudend, uit angst dat zij de kwetsbaarheid van dit moment niet zou aanvoelen en hem onbedoeld beledigen.

‘Jij hebt dit eiland voor het reisbureau ontdekt,’ zei ze, toen hij eindelijk besloten had om af te rekenen. ‘Was dat toevallig? Ben je hier per ongeluk verzeild geraakt?’

‘Nee,’ antwoordde hij. ‘Het ging systematisch. Ik ben alle eilanden in de omgeving gaan afzoeken. Net zolang tot ik het beste vond. Ik was trouwens niet de enige die op het idee kwam.’

‘En daarna?’

‘Daarna ben ik hier geregeld een paar dagen geweest. Vorig jaar was de laatste keer. Ik geloof niet dat er sinds dat moment iets is veranderd.’

‘Dat is niet waar,’ zei ze. ‘Vooral van de oorspronkelijke dingen verdwijnt ieder jaar meer.’

Was dat zo? Zij woonde hier en zag hoe de gelijkschakeling contrasten uit de weg ruimde. Een man verkocht straks ijsjes waar eens een tempel had gestaan. Wat was de inhoud van het gezang van de Sirenen? Wat had Alexandra vernomen toen het water in haar longen brak?

Uitgekomen bij deze vraag in zijn verhaal, het zwarte gat waarin hij nu meer dan een jaar lang staarde, begreep Daniël plotseling waar de verbindingslijn tussen Alexandra en de man die zijn naam droeg was verbroken. Dit inzicht voerde hem met een duizelingwekkende kracht terug naar het moment waarop hijzelf het eiland voor de eerste keer was genaderd. Het was de helderheid die hem misleid had, die hem iets had voorgespiegeld dat niet bestond en die hem nochtans op de been hield. Waarom was Alexandra voorbijgeschoten aan deze fantasie? Waarom konden de cirkels die hun gedachten beschreven nog zoveel moeilijker samenvallen dan hun verplaatsingen in de werkelijke wereld? Waarom had het verdriet daarover haar overweldigd, op dit eiland, terwijl hij dronken van wijn en optimisme in een stoel lag? En waarom hadden zij zich niet voor altijd naar elkaar kunnen toezingen, wederzijds sirenen die de dood wisten te overwinnen?

Het antwoord lag zo voor de hand.

Daarom begon hij vanaf deze plaats, op een geheel andere wijze, aan een nieuwe tocht. Gelijk

Sisyfus maakte hij zich op voor de zoveelste keer tegen de rotsen op te klimmen, uit trots, uit angst, uit de erkenning dat verdriet draaglijk moest worden gemaakt, tegen elke prijs.

Genadebrood

I

Toen ik Anna nog maar kort kende, nam ik haar mee naar het vestingstadje waar ik mijn jeugd had doorgebracht. Het lag zeker niet in mijn bedoeling haar in versneld tempo alle voetstappen te laten meebelevén die ik daar gezet had. Maar vanaf het moment waarop ik met haar omging, wist ik het verlangen in mij haar de plaats te tonen waar ik had geleefd, voordat ik op mijn negentiende opgelucht kon gaan studeren. Met iedereen wilde ik toen weddenschappen afsluiten dat ik in de al te kleine wereld die ik ging verlaten, nooit zou terugkeren. Maar de tijd keerde mij om en om. Een jaar geleden nam ik contact op met een makelaar, die voor mij ging uitkijken naar een pandje waar ik met mijn vriendin zou kunnen wonen. Daarna was het leven opeens anders gelopen dan ik had voorzien. De verschillende aanbiedingen die ik ontving, legde ik niet zonder spijt terzijde.

Ik nam Anna mee naar de plaats van mijn jeugd, liet haar de huizen zien met hun veelal fraai gestileerde, door muren omsloten tuinen, en polste zonder dit uit te spreken haar enthousiasme voor een

dergelijke woning.

Anna toonde zich geïnteresseerd. Zij had het stadje nooit bezocht en wist dus niet hoezeer daar de suggestie in stand werd gehouden van een ongerept verleden, compleet met hobbelige klinkerbestrating en een kerk waar zich emotionele taferelen hadden afgespeeld, waardoor mijn fantasie het er steeds naar de zin had.

Na het langdurige en geanimeerde bezoek, bracht ik haar terug naar de auto.

‘Kun je je voorstellen,’ vroeg ik, ‘hoe ik hier speelde en naar school ging?’

Zij knikte, een beetje afwezig. In de auto keerde zij zich abrupt naar mij toe.

‘Je moet hier niet meer komen,’ zei ze. ‘Het zou een moedeloze indruk maken als je je vroegtijdig begroef.’

Bij het afscheid, 's avonds, zei ik tegen Anna dat zij gelijk had.

2

Een half jaar voor ons bezoek aan mijn geboortestad had ik Anna leren kennen. Dat was onmiddellijk na de zomervakantie, toen mijn vriendin en ik hadden besloten dat onze wegen in het vervolg gescheiden zouden zijn. Twee jaar hadden wij samengewoond, dus de stilte in mijn huis was overweldi-

gend. Ik ging een week naar Londen en probeerde mij daar in mijn eentje te amuseren. Dit lukte zo goed, dat ik de terugkeer uitstelde en het land in trok. Ik huurde een auto en maakte lange tochten, waarvan ik mij bij terugkeer weinig wist te herinneren. In Nederland stortte ik mij op het werk. Daar herinnerde ik mij, bij het begin van de colleges, nog veel minder van. De ontmoeting met Anna kwam daarom bijzonder gelegen. Dit eerste contact had iets uitdagends, van haar kant. Studenten hebben de gewoonte zo ver mogelijk van de docent vandaan te gaan zitten. Deze, misschien verstandige vorm van zelfbescherming vond Anna niet nodig. Zo zat zij opzij van mij, een eilandje ver verwijderd van het continent. Tijdens de bijeenkomst stelde zij een belangwekkende vraag, die mij de gelegenheid bood een half uur onafgebroken aan het woord te zijn.

‘Ik kan wel zien dat je hebt nagedacht over de stof,’ zei ik na afloop van het college.

Anna beloofde mij door mee te delen dat zij mijn manier van lesgeven ‘leuk’ vond.

Ik had een uitzonderlijk saai, methodologisch verhaal gehouden. Daarbij had ik met kromme tenen naar mijzelf geluisterd. Haar vraag had mij, juist op tijd, op een paar voorbeelden gebracht.

In het vervolg praatte ik alleen nog voor Anna.

Op een avond belde zij aan, zich verontschuldigend voor de inbreuk op mijn privé-leven. Ik hing juist balorig en verveeld voor de tv. Enige afleiding was

mij bijzonder welkom. Zij wilde weten of ik het druk had en naar gewoonte antwoordde ik bevestigend. Vroeger had ik trouwens vaak gelijk als ik dat antwoord gaf.

De reden van haar komst was in zekere zin opzienbarend. 's Middags had zij op de bibliotheek een boek willen inzien, maar dat was uitgeleend. Terwijl ik het voor haar opzocht, koffie zette, snel een stuk appelgebak uit de vrieskist haalde en in de oven ontdooide, zette Anna zich in mijn plaats voor de tv. Zij had een gezonde honger. Later op de avond betrok ik bitterballen en een pizza uit mijn voorraad. Die etenswaren had ik niet in zo ruime mate in huis om jeugdige bezoekers te plezieren. De diepvriesmaaltijden boden mij de kans het keurig dekken van de tafel te vermijden. Ik was bezig te verslonzen, in de zekerheid dat ik genoeg zou krijgen van die zelfvernietiging en op een dag als vanzelf zou herrijzen.

Die dag was allang gekomen toen ik in een afbraakbuurt op zoek ging naar haar kamer. In de tussentijd waren er niet opnieuw boeken uitgeleend die zij bij mij kwam inzien. Natuurlijk praatten wij na ieder college met elkaar. Dat viel spoedig op; de laatste negerstammen in de wereld kunnen van de universitaire tamtam nog wat leren.

Tijdens de lessen stelde Anna niet alleen vragen; zij bedacht ook antwoorden. Die waren van een meer dan gemiddelde kwaliteit. Al bij het doorkij-

ken van haar eerste, enigszins wild opgezette werkstuk, ontdekte ik de uitzonderlijke studente in haar. Het verslagje van haar onderzoek las ik zonder haperen. Dat kwam zelden voor. Maar zij was meer dan een koningin eenoog. Haar blik op het materiaal dat ik haar had voorgelegd was scherp en achterdochtig. Ik schreef enkele kleine opmerkingen onder haar essay. Lang dacht ik na over de formulering. Voor routine vond ik Anna te begaafd.

Het behang in haar kamer vertoonde vochtstrepen. Voor de rest zag het vertrek eruit alsof zij er plezier in had de smaak en het overleg die zij in haar werk toonde, te ontkennen. Als zij mijn manier van lesgeven al leuk had genoemd, de clown van Dubuffet die op haar neerkeek, was dat zeker niet. Zij had haar bed niet opgemaakt; boeken, die vroeger mijn wanden bedekten, bezat zij weinig. Bij een tweede bezoek bracht ik daarom de nieuwe roman van een op dat moment belangwekkend gevonden schrijver voor haar mee. Niet veel later, gestimuleerd door mijn voorbeeld, maakte zij er een gewoonte van de boeken die ik voor mijzelf kocht onmiddellijk mee te slepen naar haar bouwval. Alsof zij mijn gehechtheid aan bezit wilde toetsen. Mij wilde meedelen dat zij slechts een passante was. Waar hield ik van? Haar snelle geest, het vermogen de kleine dagelijkse dingen voor mij te beslissen?

Al spoedig hield ik niet alleen meer van die geestkracht.

Aan het einde van het studiejaar verlangde ik in toenemende mate naar vakantie. Om verloren tijd in te halen was ik aan de slag gegaan, daarin gestimuleerd door het toenemend aantal ontmoetingen met Anna. Het lag voor de hand dat ik haar meenam. Ik wilde wakker worden en haar ademhaling horen als zij naast mij sliep.

‘Ik zou wel een kamer-en-suite huren,’ luidde haar voorstel. Bezorgd voor mijn financiële situatie voegde zij eraan toe: ‘Het is natuurlijk duurder. Maar ik zou niet willen dat je je opgesloten met mij voelt.’

Ik besloot niet door te vragen en haar zin te doen. Langzamerhand kwam mijn optimistische aard weer naar boven, die voorspelde dat het verblijf in het zuiden ongetwijfeld gunstig voor mij zou verlopen.

Wat mij betreft werd Anna aan mij vastgeklonken.

3

In het hotel logeerde een oudere heer. Het personeel noemde hem meneer Simon. Ik schatte hem begin zestig. Meestal kleeftde hij zich in het wit, op zijn overhemd na, dat onveranderlijk blauw was. Als hij uitging zette hij een slappe, witte hoed op en een zonnebril. In de eetzaal zat hij alleen aan een tafeltje. Soms converseerde hij enkele ogenblikken met een dienstster: beleefd en luchtig, ervoor zorgend dat

hij haar niet van het werk hield, opdat zij het spreken met hem niet als een weerkerend ongemak ging zien.

‘Wat zou zo'n man hier alleen doen, in de zomer?’ vroeg ik op een avond, meer aan mijzelf dan aan Anna.

‘O, hetzelfde als 's winters.’

‘Ik bedoel: waarom gaat hij op vakantie in het hoogseizoen?’

‘In het voorseizoen zal hij het wel te stil vinden.’

Ik stelde mij meneer Simon voor, in zijn eentje, in het witte pak, met een jas van ijsbeerbont eroverheen, in een sneeuwveld. Meneer Simon bezig te verdwijnen, ondanks het blauwe overhemd.

's Avonds kwamen wij hem geregeld tegen als wij, op mijn voorstel, over de boulevard wandelden.

Wij groetten elkaar. Omdat wij in hetzelfde hotel verbleven, waren wij immers bekenden.

Hoewel zij dat zelf niet ter sprake bracht, maakte ik mij er zorgen over of Anna zich amuseerde. Wij deden weinig waarover zij in jeugdig gezelschap met enige opwinding kon vertellen. Anna verzekerde mij dat zij niets anders nodig had dan het strand. Daar lagen wij 's morgens op vaste tijden. Mijn witte huid in het wel modieuze maar niet bepaald kleine badpak, stelde ik niet graag bloot aan de zon. De verkleuring begon met rode pukkeltjes. Ik vond mijzelf lelijk. Anna's witte borsten daarentegen werden binnen korte tijd egaal bruin.

Tussen de middag lunchten wij, meestal zonder veel te spreken, op een van de terrassen langs het water. Daarna vielen wij in slaap op onze matrassen. Tegen half zes keerden wij terug in het hotel en gingen na elkaar in bad. Naakt lag ik op bed en las een tijdschrift. De hitte dreef langzaam weg uit de kustplaats, vooral wanneer een lichte damp uit zee de contouren van hotel en huizen schimmig had gemaakt. Ik sloot de balkondeuren en draalde. Als de mensen op het terras omhoog keken zouden zij een vrouw met rode vlekken op de huid zien staan. Ik draaide mij om en hoorde water klotsen in de badkuip. Anna bewoog zich. Anna, dacht ik geschrokken, verveelt zich met mij. Ik ging naar haar toe, zette mij op de rand van het bad en vroeg of zij plezier had in de vakantie.

‘Doe niet zo raar. Dat is al de vierde keer vandaag.’

‘Dat herinner ik me niet.’

Zij schepte water in haar hand en spatte het tegen mijn lichaam.

‘Als je eens iets ging aantrekken,’ zei Anna.

Waar deed meneer Simon mij aan denken? Opeens speelden er beelden uit ouderwetse Amerikaanse gangsterfilms door mijn geheugen. En omdat ik die had gezien op oude kopieën, waren er verstoringen in het beeld, en er was een licht geruis als ondertoon. Die arme meneer Simon. Hij was ongetwijfeld juist het tegendeel van mijn voorstelling. Toch kon

ik mij moeilijk losmaken van het beeld dat ik aan zijn verschijning had gehecht. Het ging om films uit de jaren dertig. Die waren wel spannend bedoeld, maar er zat geen snelheid in. De gangsters zagen er vooral vertederend uit. Al schoten ze vanuit vierkante, hoge Fords hun machinegeweren leeg, ze bleven niet gevaarlijker dan ondeugende jongens. Het geweld dat zij probeerden te ontketenen was niet meer dan een beweging in de marge. Hun optreden accentueerde het veilige bestaan. De tijd had hen snel ingehaald.

Iets dergelijks was er aan de hand met meneer Simon.

En waarschijnlijk met mij.

Ik schrok wakker uit een droom over mijn werk, waar ik geduldig op mijn beurt stond te wachten bij een fotokopieermachine. Ik wachtte, dat was alles. Buiten werd het langzaam donker; in de droom had ik geen haast.

Ik ging rechtop zitten en knipte het licht aan. Nergens klonk enig geluid. Eerst in de vroege ochtend kwam het gegil op gang in de waterleidingbuizen van het hotel. Ik schudde het kussen op en plaatste het als steun in de rug. Met gesloten ogen liet ik mijn gedachten dwalen. Ook dit was een soort dromen, hoewel ik niet meer volledig sliep en daarom kon volhouden dat ik mijn gedachten, zij het half bewust, toch stuurde. Daar stond ik tussen oude bomen, aan de rivier waar mijn ouders toen ik het huis

uitging waren gaan wonen. Ik hield een tekst in handen die ik wilde fotokopiëren. Achter de ramen van de gerestaureerde boerderij wuifden mijn ouders naar mij. Ik wilde hen iets vrolijks toeroepen, maar mijn mondspieren weigerden dienst en ik was zelfs hun namen vergeten. Zij stonden daar en het wuiven ging over in gebarentaal, die ik maar half begreep. Mijn moeder droeg een blauwe sjaal, die almaar valer werd. Mijn vader bonsde met kindervuisten op het raam. Maar ik stond daar als verlamd, terwijl ik mij afvroeg wat de scène die ik opriep en niet wilde afbreken, betekende. Ik drong de beelden zo ver mogelijk weg en concentreerde mij op het gestadig stromende water. Hoe vaak had ik niet op die plaats gezeten, kijkend naar stukjes voorbijrijvend hout. Ook nu bleef ik naar dat hout kijken, in de hoop dat ik in slaap zou vallen. Op die rivier daar had ik dikwijls gevaren in onze gebladderde roeiboot. De verf was er in al die jaren afgesleten. Toen mijn vader het bootje kocht, zag het er zo fris geschilderd uit. Nu lag het half onder water, vastgebonden aan een wrak paaltje.

Ik draaide mij om en zag dat het huis was verdwenen. De natuur had zich in ongerepte staat hernomen.

Ik probeerde Anna wakker te maken. Omdat dit niet meteen lukte, opende ik de balkondeur en ging terug naar mijn eigen kamer om mij aan te kleden. Even later hoorde ik haar. Ze zat half rechtop in

bed, de ellebogen achter zich geplaatst. Ik ging naast haar zitten en streekte haar over de wang.

‘Marthe,’ zei Anna. ‘Doe maar niet.’

‘Neem me niet kwalijk.’

De toon waarop ik deze woorden uitsprak, klonk opeens niet vriendelijk. En misschien had ik ruzies tot nu toe al te krampachtig vermeden. Het beste kon ik teruggaan naar mijn kamer, maar nu ik toch mijn ergernis had laten blijken, voegde ik er voor de zekerheid aan toe: ‘Je hoeft niet bang te zijn dat ik je aanraak.’

‘Dat kun je ook beter niet doen.’

Ik beet op mijn lippen, stond van het bed op en liep langzaam naar het raam.

‘Je bent wel gauw beledigd,’ zei Anna.

Mijn benen trilden en mijn stem zou overslaan.

‘En je weet ook wat ik bedoel,’ vervolgde Anna. ‘Je moet me met rust laten Marthe. Je zou af en toe eens kunnen voorwenden dat je wilt weten wie ik ben.’

En ze zei, toen de stilte zelf al bijna antwoord had gegeven: ‘Je moet maar alleen gaan ontbijten. Je maakt me zo treurig. Je hebt geen respect voor mij.’

Met een knik groette ik de om mij heen zittende gasten en wachtte tot het meisje koffie bracht. Meneer Simon arriveerde in de eetzaal. Hij bleef een ogenblik in de deuropening staan om de stand van zaken te overzien. Hierna ging hij op weg naar zijn

tafeltje. Bij het mijne aangekomen bleef hij staan en knikte.

‘Bonjour madame.’

‘Bonjour monsieur Simon.’

‘U kent mijn naam?’ zei hij verrast.

Ik haastte mij te zeggen dat ik die had horen noemen. Hij neeg het hoofd, alsof hij het stijloos vond hardop te zeggen dat hij zich gevlijd voelde.

‘Uw gezelschap is toch niet ziek?’

Ik schudde het hoofd. ‘Mijn vriendin wilde wat langer slapen.’

‘Ah,’ zei hij. ‘Uw vriendin. Ja, dat is het voordeel van de jeugd. Dat je kunt denken dat je tijd voldoende hebt om te verslapen.’

In een opwelling vroeg ik of hij zin had met mij te ontbijten.

Na het ontbijt wenste meneer Simon mij een prettige dag en bracht zo mijn gedachten bij Anna. Zojuist had ik een alleraardigst en interessant gesprek gevoerd. Het stond mij tegen naar boven te gaan en te kijken of het slechte himieur gezakt was. Ik kon het ontbijt naar haar kamer laten brengen. Maar dit betekende voor de zoveelste keer dat al mijn aandacht op haar was gericht.

Anna's spontane en vaak heldere opmerkingen over mijn werk, in het bijzonder de artikelen die ik haar liet lezen, hadden mijn eigenliefde gestreeld. Nu ik haar iedere dag om mij heen had, vertoonde haar jeugdig verstand veel meer eigengereidheid en

indolentie dan ik voor mogelijk had gehouden. Het waren eigenschappen die ik niet aankon.

Juist de vorige dag was het mij overkomen dat ik op het strand naar haar keek en op een plotseling moedeloos makende manier aan mijzelf moest denken, vele jaren terug. Wat kon ik van haar verwachten, wat had zij mij te bieden of ik haar? Wij hadden niet veel te bespreken. En ik wist niet of ik het zou verdragen dag in dag uit met haar te moeten doorbrengen, discussiërend over onze vondsten. In het vervolg zou ik dubbele subsidies moeten aanvragen om naar Magdenburg, Lyon of München af te reizen. Samen in hotelkamers, samen voor een bak met fiches. Onze namen naast elkaar boven artikelen. Een dubbel aantal afwijzingen wanneer de subsidieaanvragen werden behandeld.

Ik had haar, al door gemakzucht aangetaste, meest recente werkstuk bekeken en het met een tien beloond. Een tien! Welke student is een tien waard? Van de tien punten waren er toch minstens drie bestemd als aanmoedigingspremie, om haar aanwezigheid zeker te stellen.

Ik keek naar haar, of naar haar jeugd. Zij sabbelde op een ijsje. Het resultaat van al mijn inspanningen sijpelde weg als sneeuw van de bergen.

Het was de afgelopen zomer die mij steeds wist te verzoenen met Anna's aanwezigheid.

Ik besloot dat ik toch naar boven zou gaan om een en ander met haar uit te spreken. Maar nu zij zo opzichtig het nog overeind gebleven deel van de

stilzwijgend overeengekomen orde had verbroken, leek het alsof een zak suiker was gescheurd. De inhoud stroomde eruit, kwam over de grond, knisperde wanneer ik erop ging staan, met opzet geloof ik, om het geluid ervan niet te missen.

Ik ging terug naar de slaapkamer met een niet mis te verstane ruzie in het hoofd. Daarom rende ik de trappen op, nu ik mijn woede durfde bekennen, struikelde in mijn haast over een karretje met schoonmaakspullen, vloekte en opende een seconde later de deur van mijn kamer. Omdat ik toch niets meer van plan was te verbloemen, beende ik rechtstreeks naar het ijskastje dat tegenover mijn bed stond. Zelf dronk ik nooit iets van de inhoud; er lag een lijstje met belachelijke prijzen. De vorige avond had ik de inhoud voor het laatst gecontroleerd. Een van de miniflesjes whisky was verdwenen.

‘Heb jij een flesje gepakt?’ had ik zo achteloos mogelijk gevraagd.

‘Nee,’ zei ze met verwondering en irritatie in haar stem. ‘Ik zou je daar toch eerst om vragen.’

‘Dat hoeft nou ook weer niet!’

‘O nee?’ Met als toevoeging: ‘Weet je dat zeker?’

Vroeg zij ooit om iets? Zelfs mij nam zij, die twee keer dat zij speelde dat ik onweerstaanbaar was.

Mijn vorige vriendin vond mij werkelijk belangrijk. Maar die had weinig hersens. De eindeloze verhalen over het kantoor waar zij op promotie wachtte, hingen mij de keel uit. Toch had ik haar niet op

straat gezet; vlak voor de vakantie verliet zij mij, omdat zij mij bij nader inzien niet begreep en zo droevig werd van alle boeken. Ik staarde naar die boeken en dacht er even over ze haar stuk voor stuk achtema te gooien. Maar even later stond ik met mijn eerste drukken in de hand en aaide over de banden, bladerde er voorzichtig in. Op een dag wilde mijn vriendin de hele verzameling afstoffen. Zij stond al op het trapleer, zodat ik haar knieën kon omvatten, hetgeen zij begreep als een teken van aandacht en lichamelijk verlangen.

Toen hielden wij nog van elkaar.

Op het ijskastje stond een whiskyflesje. Ik pakte het op en schudde eraan. Dat laatste was niet nodig.

‘Wel godverdomme!’ gilte ik, mij omkerend, op weg naar haar kamer, om haar de dekens van het bed te trekken, haar het bestaan te verwijten, de zwarte bikini die ik te klein vond, de belachelijk pretentieuze maar gemakzuchtige scriptie, de precies honderd francs die zij uit eigen middelen had meegenomen, zoals ik bij een controle van haar bagage had kunnen vaststellen, toen zij als gewoonlijk anderhalf uur op de wc zat. Zij maakte mij woedend. Honderd francs. Om mij op een ijsje te tracteren. Waarom was ik oud, dat wil zeggen ouder, vergrotende trap, lichamelijk gesproken nog net niet overtreffend? Opkomende hangbuik, aanzwellende spataderen. Een compositie van bejaard leven. Nog net niet, maar de grens lag in de buurt.

Waarom was ik een bedelaar die dacht een tovenaarsleerling te zijn geworden?

Zelfmedelijden, daar genoot ik van.

Inmiddels had ik geconstateerd dat haar kamer leeg was. De koffer verdwenen. Er lag een papiertje dat zij uit mijn agenda had gescheurd. Mijn zilveren ballpoint lag ernaast.

‘Ik kan er niet langer tegen om met oma, nou ja, mijn gekke tante op vakantie te zijn.’ Er stond iets anders, maar dat interesseerde mij nu niet.

Gedachten vlogen door mij heen, elkaar verdringend. Woede voerde de boventoon, maar die was er om iets anders te bedekken, dat was duidelijk genoeg.

Ik ging op haar bed zitten en haalde enige keren diep adem. Vervolgens bekeek ik het briefje nauwkeuriger. Zij was weggegaan, dat stond er. Met een toevoeging: haar vertrek was in mijn belang.

Ik sloot de deur van mijn kamer en ging op bed liggen. Stond weer op en haalde in de badkamer een washandje over mijn gezicht.

Er gebeurde iets merkwaardigs met mij. Ik wilde de wanhoop om Anna's verdwijnen onder mijn woede vandaan halen. En ik vond opluchting. Die was niet helemaal van het zuivere soort. En zelfs een beetje opgeklopt. Maar zij bestond, vermengd met een vorm van berusting.

Toen ik mij dus niet ellendig voelde, bedacht ik dat er toch iets in mij was veranderd, vergeleken met vorige zomer.

4

Meneer Simon kwam de eetzaal binnen, keek om zich heen en liep naar mijn tafeltje.

‘Uw vriendin is toch niet ziek?’ vroeg hij met bezorgde stem.

Ik schudde het hoofd en probeerde te glimlachen. En ik zei dat ik haar niet aan tafel verwachtte. Daarom zou ik het prettig vinden als hij met mij wilde dineren. Ik hoorde mijzelf die vraag stellen en begreep dat ik meneer Simon de waarheid zou vertellen en dat ik op dit ogenblik niets anders wilde dan dat.

Later die avond wandelden wij in de richting van de zee.

‘Weet u wanneer ik hier voor het eerst kwam?’ zei meneer Simon. ‘Met mijn vrouw. In negentien vijftig. Was u al geboren, in negentien vijftig?’

‘Meneer Simon! Wat een compliment!’

Hij legde een hand op mijn arm. Zo stonden wij naast elkaar. Ver van ons vandaan, op een afstand van enkele kilometers, dreef een schip. Het schoof langs de horizon, alsof het werd voortbewogen langs de achterwand van een grote kijkdoos. Aan de hemel stonden sterren in talloze figuraties. Ooit had iemand mij in deze wirwar de Grote en Kleine Beer leren onderscheiden.

‘En dan was jij de grote beer,’ sprak een stem in mij die ik onmiddellijk herkende als die van Anna's voorgangster.

‘En jij zeker het kleintje?’

De stem ergerde mij, evenals het antwoord. Het was alsof die stem zo lang gewacht had tot hij een bres gevonden had in mijn afweer. Ik moest niet toegeven aan sentimentaliteit; ik mocht ook niet verlangen naar de tederheid die mij immers tot de strot gekomen was.

‘Ziet u de Kleine Beer, meneer Simon?’

‘Nee,’ zei hij, na enig rondkijken, met geheven kin. ‘Ik weet niet eens meer zeker welke de Poolster is.’

Ik pakte zijn hand en hield die in de lucht. Maar hoezeer hij ook probeerde langs zijn gestrekte arm in de door mij ingestelde richting te kijken, het lukte hem niet de ster te zien. En opeens zag ik zelf niets meer. De lucht werd wazig en begon te kantelen. Ik zakte naar de grond.

‘Wat doet u nu?’ hoorde ik een verwonderde stem.

Meneer Simon zat op zijn knieën voor me en wreef over mijn wangen. Ik liet hem begaan, hoewel de duizeling onmiddellijk wegtrok. Daarna legde ik mijn handen op die van hem.

‘Mijn vrouw is zoiets ook eens overkomen,’ zei meneer Simon. ‘Hoewel niet hier. Maar in Ostia, bij de opgraving. Midden op de dag, terwijl er geen mens in de buurt was.’

‘U was er toch?’

‘O ja,’ zei hij. ‘Ik bracht haar naar de schaduw.’

Hij ging staan en hielp mij overeind.

‘Gaat het?’ vroeg hij. ‘Als u wilt zal ik u dragen.’

Hij nam mijn honderdvijftig pond in zijn armen en gooide mij speels omhoog, in de richting van de poolster.

Honderdvijftig pond. Ook in zijn onberispelijk gesneden pak was hij een schriële man.

‘Het gaat wel,’ zei hij. ‘Als u het niet erg vindt, zal ik u een arm geven.’

Meneer Simon kwam uit Parijs. Hij werkte op de Bibliothèque Nationale. Daar had hij een kamertje met uitzicht op een binnenplaats. Het was er altijd donker. Daarom had hij een belangrijk deel van zijn bestaan bij lamplicht doorgebracht. Een keer per jaar nam hij een lange vakantie. Thuis wachtte nog veel werk op hem. Hij beheerde een klein, gespecialiseerd deel van de bibliotheek. Hij moest nog veel beschrijven voordat hij met pensioen ging. Er bleef veel te beschrijven wanneer hij eerdaags zijn bureau voorgoed had leeggeruimd.

Meneer Simon at langzaam en nadenkend. Proefde iedere hap zoals hij ongetwijfeld ieder woord, elke titel geproefd had in zijn geest.

Gezien zijn bezigheden en een vakantie zonder gezelschap, verraste het mij toen hij vertelde dat hij getrouwd was, althans geweest, omdat zijn vrouw in 1975 was overleden. Sindsdien leefde hij met een nog grotere strengheid het leven dat hij voor zichzelf had uitgestippeld. Zonder daarvoor van zijn bureau te hoeven opstaan, kon meneer Simon via al-

lerlei ingangen zijn bibliotheek binnen. Dat hoefde hij mij niet te vertellen. Ik wist het. Zo had hij dikwijls gezeten, een vulpen met afgeschroefde dop in de hand. Als hij zijn ogen sloot, nadat hij zich een probleem voor de geest had gehaald, schoven de vereiste werken uit zichzelf van de planken naar voren en openden zich op de juiste pagina's. Toch leek het erop alsof zijn vingers stijf waren geworden wanneer hij wilde schrijven. Dat gaf hem een onaangenaam gevoel, maar toen hij jong was, ging dit niet gepaard met hulpeloosheid. De dag zou komen waarop de belemmeringen niet langer bestonden; een stralende dag die hij zou vieren met champagne. Dat zou ook wel nodig zijn om hem op te lappen, want op die bewuste dag hield hij niet meer op met schrijven. Dan bleef hij de pen maar voortduwen over het papier. Voortduwen? Die pen vloog natuurlijk, in de vrije witte ruimte. Zijn lichamelijke aanwezigheid diende alleen om bladen om te slaan en inkt toe te voeren.

De werkelijke hoop op die dag was vergaan. Hij had er een intellectueel surrogaat voor in de plaats gesteld. Hij stelde zich voor dat hij te weinig tijd had en dat hij zich eerstdaags zou vrijmaken om het grote werk te beginnen en te voltooien.

Ieder jaar in augustus kwam meneer Simon naar de kust, om tussen zijn landgenoten krachten op te doen voor het komende jaar. Hij flaneerde in zijn witte pak over de boxilevard, dronk hier en daar een glaasje en voelde zich een beetje belangrijk en in

ieder geval beter dan het in badkostuum geklede volk. Hij wist zich een man die iets belangrijks ging verrichten. Een schrijver voordat hij aan zijn meesterwerk begon, kortom.

‘Ik heb een voorstel,’ zei meneer Simon, de volgende ochtend, nadat hij al drie keer had gevraagd of ik mij beter voelde. ‘Maar misschien is dat te veel voor u, vandaag.’

‘Wat voor voorstel?’ vroeg ik gretig.

‘Wilt u mij Philippe noemen?’

‘Is dit het voorstel?’

‘Dat gaat aan het voorstel vooraf.’

‘Ik heet Marthe,’ zei ik. ‘Kunt u dat uitspreken?’

‘Maarte,’ zei meneer Simon.

Hij wilde mij mee uit eten nemen, als afwisseling van het hotel. En omdat hij het zo aardig vroeg, en bijna al te bescheiden, zei ik in een opwelling dat ik hem zou volgen naar het einde van de wereld, als daar tenminste een restaurant stond.

‘Maar natuurlijk,’ zei meneer Simon. ‘Aan het einde van de wereld staat een restaurant, als een wisselkantoor vlak voor de grens.’

‘Is het een restaurant waarvoor mensen zich zo mooi mogelijk aankleden?’

‘Voor het laatste restaurant van de wereld kleedt iedereen zich zo mooi mogelijk.’

Wij lachten.

‘Je maakt me nieuwsgierig!’

‘Daar hoopte ik op.’

Vaak heb ik ernaar verlangd in een wit pak, met strak gesneden colbert, een restaurant te betreden. Het zou een schitterend gezicht zijn, meneer Simon en ik samen. In plaats daarvan droeg ik een gele mousseline jurk. Thuis had ik er lang over gearzeld of ik die mee zou nemen. Anna zou mij er in ieder geval om uitlezen. In een wit pak mocht ik ook al niet van haar, omdat zij mij er als een man in vond uitzien. Daardoor had ik voornamelijk driekwart broeken meegenomen, gecombineerd met blouses, truien en toch een jasje, maar daartegen had Anna geen bezwaar gemaakt. Bij de jurk aarzelde ik. Altijd had ik mij zoveel mogelijk gewapend tegen het onvoorziene. Bij Anna was dat andersom. Ik zag dus, voor de kast, opeens de mogelijkheid in het verschiet dat mensen die ik nog niet kende, maar die ik in het hotel zou ontmoeten, mij uitnodigden op een plaats waar het dragen van een jurk verplicht was. Anna kon dan niet mee. Daar dacht ik niet aan. En daarom pakte ik hem in. Anna had de jurk later gevonden en er schaterend mee voor de spiegel gestaan. Ik kwam de kamer binnen en zag haar, heen en weer wiegend. Zij draaide zich van mij af en toonde mij haar naakte rug. Zelfs als zij hem niet droeg, stond de jurk haar beter dan mij.

Ik voelde Anna terwijl ik hem aantrok.

Het restaurant lag op een schiereiland, op de punt van een smalle kaap. Van oorsprong was het een landhuis, wit gepleisterd, met ramen die in grote

bogen liepen. Op het terras stonden blauwe parasols en meubilair vol krullen. Gele bloemen, in slordige plukken, groeiden op de flanken van de kaap, tot aan de plaats waar het water de rots kaal en glibberig had gemaakt.

‘Deze kaap heb ik een paar jaar geleden ontdekt,’ zei meneer Simon. ‘Ik denk er vaak aan als ik tussen de boeken zit. En dan stel ik mij voor dat ik mijn positie zou willen ruilen voor een vaste plek op dit terras. Maar ik denk dat ik op het laatste moment voor de verandering zou terugdeinzen.’

‘s Winters is het hier leeg en kaal.’

‘In de zomer ook. Als je maar lang genoeg zou blijven.’

De bouwer van het oorspronkelijke landhuis had er de suggestie van een lieflijke droom aan meegegeven. De architect die de verbouwing op zich nam, had deze droom als uitgangspunt genomen. In de keuken rangschikte het personeel de kleine, licht verteerbare gerechten tot kleurrijke composities, die een ogenblik mochten bestaan voordat een vork ze uiteentrok.

‘Ben je hier steeds alleen gekomen?’ vroeg ik, met de gedachte dat ik het was die hem hierheen had gereden.

‘Ja,’ antwoordde hij met een lichte blos. ‘Er gaat een bus naartoe. Het had iets vreemds als ik uitstapte onder het voorwendsel te gaan eten.’

Het sturen over de smalle weg die naar de *route na-*

tionale leidde, kostte mij in het donker moeite. Hij probeerde met mij mee te kijken naar obstakels. Dit maakte mij ervan bewust hoe wazig mijn blik was.

Nadat ik de auto op de binnenplaats van het hotel had geparkeerd, viel mij in dat ik spoedig alleen zou zijn. En dat wilde ik niet. Ik wist niet of ik in het bijzonder naar een voortzetting van de avond met meneer Simon verlangde. Maar nu ik daarover nadacht, kwam het mij als vanzelfsprekend voor.

Toen wij enige tijd hadden doorgebracht op mijn kamer, whisky drinkend uit wastafelglazen, stond meneer Simon plotseling op uit de rieten stoel die hij tegenover de mijne had gezet, hurkte neer en legde zijn handen aan weerszijden van mijn hals. Hierna trok hij mij langzaam en aangenaam zacht naar zich toe.

‘Ik zou tegen je aan willen liggen,’ zei hij aarzelend. ‘Het zou me treurig maken als je mij wegzond.’

‘Dat is het laatste wat ik wil.’

Ik had geen zin om met mijn jurk aan samen met hem op bed te liggen. Daarom stond ik op, nadat ik zacht zijn handen van mijn hals had weggenomen en kleepte mij uit. Daarvoor ging ik niet naar de badkamer, noch wendde ik mij van hem af. Het kon mij eigenlijk niet schelen. Ik hield mij voor dat ik enigszins dronken was en niet bij machte alle consequenties van mijn handelingen onder ogen te zien. Als Anne dit zou weten! Ik vond het niet onprettig dat hij nieuwsgierig naar mij keek. En ik zag dat de

aanblik van mijn lichaam hem opwond. Dit maakte mijn bewegingen houterig. Opeens wilde ik niet meer dat hij mij zag.

De geringe rechtlijnigheid van mijn gedachten ergerde mij. Ik wist heel goed dat ik iets opriep dat ik tegelijk ontkende. Alsof ik de verwarring van die ontkenning juist zocht.

‘Wat ben je mooi,’ zei meneer Simon en hoewel ik wel beter wist moest ik toegeven dat ik die woorden wilde horen, van alle kanten, met honderden stemmen, jong, licht en behaagziek.

Ik klauwde mij een ogenblik terug naar de werkelijkheid. Mooi was ik niet. Maar zo'n kwalificatie was ook niet van toepassing op hem. Wij waren dan wel geen oude mensen, bepaald nieuw kon je ons niet noemen. Ik had altijd mijn aangename salaris bij de hand gehad om mijn gebrek aan gratie voor mijn jonge vriendinnen te verhullen. Om hun cynisme daarmee af te kopen, althans het openlijk tonen daarvan. De enige die van mij had gehouden, was even oud als ik. Nooit had ik bevredigender met iemand geslapen. Om er vanaf te zijn, had ik onze verwijdering geschreven op rekening van het toeval.

Zo stond ik voor een man, en de man sprak woorden die ik al in geen tien jaar meer had vernomen.

Soms had ik mijn vriendinnen laten vertellen over hun ervaringen met mannen. Ik hoefde nooit naar de kermis en kon het spookhuis oproepen in mijn eigen slaapkamer. Ik wilde horen wat voor el-

lendelingen mannen waren, niet omdat ik daar nu speciaal in geloofde, maar om mij daarna op te stellen als troosteres.

Vaak trouwens had ik die vriendinnen ellendelingen moeten noemen.

Meneer Simon was niet esthetisch en niet zacht. Taai en benig was hij; zijn lange geslacht wees stil en bescheiden naar de grond. Ik glimlachte.

‘Het komt zo plotseling.’ Hij streelde mij over mijn haar. ‘Je hebt een prachtig vol lichaam.’

Vol was het zeker. En de Maginot-linie kon je, in zeker opzicht, ook prachtig noemen.

‘Mag ik je aanraken?’

Vroegen mannen die dingen? Waarom had hij zo zorgvuldig zijn kleren over een stoel gehangen, zijn overhemd gladgestreken, zijn das uit de strik gehaald?

Mijn vriendinnen schopten soms hun kleren, met de mijne, door de kamer. Wanneer wij vrolijk dansten op ouderwetse muziek, die was opgenomen voor mijn geboorte. Als ik tenminste de keuze had. (Meestal kozen ze een plaat die ik opzichtig bij de grammofoon had klaargezet. De platenhandelaar moest wel denken dat die oude mevrouw toch maar mooi de hitlijsten bijhield. Heel wat ontroering had die zeurmuziek veroorzaakt, als ik zo'n lieve danseres tegen mij aantrok, in de hoop dat het volgende nummer minder eentonig was, het liefst met violen.)

‘Philippe,’ zei ik, onwillekeurig lachend. ‘Ik weet

niets van mannen.’

‘Wat verschrikkelijk. Ik ook niet.’

‘Het is net of ik de dienst in de verkeerde kerk bezoek!’

(Dat durfde ik toch niet te zeggen.)

‘Lach je om mij?’

In een opwelling - maar voor hetzelfde geld uit berekening, om mij te verschuilen - trok ik hem tegen mij aan.

‘Lieve Philippe,’ zei ik.

Uit het vele dat ik daaraan kon toevoegen, maakte ik uiteindelijk geen keuze.

Toen ik, inmiddels helder, maar minder terughoudend dan ik gewoonlijk zou zijn, naast meneer Simon op bed lag, probeerde ik mij open te stellen voor sensaties. Alleen al de bewuste poging daartoe toonde aan dat daarvan geen sprake kon zijn. Toch was ik nieuwsgierig, met een vage angst voor datgene wat ik nooit begeerd had. Ook wist ik in mij een vage droefheid om de verandering die onmiskenbaar plaatsvond in mijn leven. Die praatte ik mij gedeeltelijk zelf aan. Het leek alsof een schaduw uit mijn kindertijd langs het plafond streek en mij aan iets herinnerde, een veilige en warme aanwezigheid, die op de een of andere manier verkild was.

Omdat ik nu, op mijn drieënveertigste, voor het eerst samen was met een man, had het er iets van alsof ik in de tijd werd teruggeschoten en de kans kreeg mijn leven een andere wending te geven.

Daarin lag de ontkenning van het vreugdevolle dat ik had gekend. Waarom liet ik dit toe? Wilde een tot nu toe onbekende instantie die tot mijn wereld behoorde, maar die ik niet kon benoemen, mij wijzen op een onduidelijkheid in mijn bestaan? Kende mijn leven een inmiddels niet meer terug te dringen onvolkomenheid? Ik dacht aan Anna. En verbande haar bij de gedachte aan meneer Simon, die zich zoveel zachter betoonde dan ik voor mogelijk had gehouden en die zijn armen om mij heen legde in een beschermend gebaar en geruststellende woorden tegen mij sprak. Ieder woord van hem bewerkstelligde kalme en daarmee ook mijn overgave. Zonder verdere aanleiding begon ik te huilen, zelfs voor hem onhoorbaar, hoewel een traan zo langzaam langs mijn wang gleed dat hij jeuk veroorzaakte.

Lang geleden lag ik op een middag in de zon, languit op een platte rots midden in een smal, wild stromend riviertje. Ondanks het lawaai van het water lag ik daar in een volstrekte stilte. Onaanraakbaar werd ik en tegelijk veroorzaakte iedere beweging van mijn vriendin, zelfs de koude spetters op mijn huid toen zij het water uitkwam, een tevreden gevoel. Ik viel in slaap. Maar van die slaap kwam het toch niet, omdat zijn voortdurende strelingen een rudiment van opwinding in mij losmaakten.

Via een luidspreker, verborgen voor het oog, klonk een liedje van Abba, een treurige en welluidende song over de naweeën van een scheiding.

‘Ik durf nauwelijks aan mijzelf toe te geven dat ik van deze muziek houd,’ zei meneer Simon, enigszins verlegen.

Mijn gezicht moet veelzeggend zijn geweest, hoewel hij er waarschijnlijk de verkeerde gevolgtrekking uit maakte. Want ook ik, die altijd op de dag van verschijnen de platen van Dylan en de Stones had gekocht, luisterde graag naar de muziek die mijn vriend ontroerde. Weliswaar had ik mijn eigen ontroering altijd uitgelegd als een teken van zwakte, een niet meer te dichten bres in de muur rond de laatste zekerheden uit mijn jeugd, en zelfs als een onmiskenbaar begin van dementeren. Maar daar had ik mij gemakkelijk bij neergelegd. Ook een veeg teken.

‘O Philippe!’ riep ik uit. ‘Daarvoor hoef je je toch niet te schamen!’

‘Ik heb gelezen dat het blonde meisje dat dit lied zingt een treurige levensgeschiedenis kan vertellen.’

‘Wat een onzin! Ze heeft geld!’

‘Maar ik wil het geloven.’

‘Het is sentimentaliteit,’ stelde ik streng vast. ‘Luiheid die je in slaap wiegt.’

‘Wieg mij in slaap,’ zei meneer Simon. ‘Ik kan mij niets prettigers voorstellen.’

Ik sliep opnieuw bij hem. Hoewel ik hem vroeg mij deze keer met rust te laten. Toch lag ik dicht bij hem en voelde mij ontspannen. Zelden had ik overwogen welk gevoel het zou geven wanneer een an-

der, dwingender dan ik zelf had opgebracht, zich over mij ontfermde. Ik hoefde niets te verzinnen om hem te behagen. Op de achtergrond lag de zekerheid dat dit niet goed was, dat deze verhouding mij schade zou berokkenen.

Maar ook wilde ik dat hij zich prettig voelde. Nog altijd noemde ik hem in mijzelf meneer Simon. Een kinderachtig spelletje met taal. Veel meer vermocht ik trouwens niet. Meneer Simon. Toen wij midden in de nacht op onverklaarbare wijze allebei wakker werden, stelde ik mij, hoewel het pijn deed, voor hem open.

5

Plotseling was de mistral opgestoken. De lucht was wazig, terwijl de wind onafgebroken over de heuvels in de richting van de zee gierde. Het was een onrustige wind, die de in brand gestoken heuvels zwart blakerde. Hoewel sommige vakantiegangers ondanks de onaangename zandverstuiwing het strand opzochten, bleven meneer Simon en ik op het terras van het hotel. Wij verzekerden elkaar dat wij de wind niet erg vonden en dat wij nu rustig konden lezen, omdat het buiten onaangenaam was. Aan het omslaan van de bladzijden kon ik zien dat hij langzaam vorderde en als ik opkeek van mijn boek vergat ik onmiddellijk wat ik zelf had gelezen. Zelfs als ik naar de letters keek en me daarop

probeerde te concentreren, draaide mijn geheugen de afgelopen dagen in mij terug. Het was een vage film, waaroverheen een schaduw lag die mij bang maakte. De schaduw leek op Anna. Toen meneer Simon weer opkeek, strekte ik mijn hand naar hem uit. Hij nam hem in de zijne en kneep er zacht in.

‘Ik kan toch niet lang blijven stilzitten,’ zei hij. ‘Die verschrikkelijke wind.’

‘Vanavond gaat hij liggen.’

‘Hij houdt vaak een paar dagen aan. Twee jaar geleden zag ik het vuur deze kant uit rollen. Vlak voor de toegangsweg naar het dorp werd het tot staan gebracht. Ik ging kijken en stelde mij voor dat het niet meer te stuiten was, dat niets in staat was het tegen te houden. Dat maakte mij ongerust maar ook...’ Hij aarzelde. ‘Ach,’ zei hij. ‘Er was natuurlijk vanaf het begin geen sprake van dat het dit dorp ook werkelijk bereiken zou.’

‘Als je meegaat naar Parijs,’ zei meneer Simon, ‘dan gaan we samen naar de musea. Daar verheug ik me op.’

‘En als ik liever wil winkelen?’

Hij keek mij aan.

‘Dat kan ik mij van jou niet voorstellen.’

Ik voelde mij enigszins beledigd. Hoewel ik mij in het buitenland altijd toelegde op het bezoeken van musea, zag ik er liever uit als een vrouw die van winkelen hield.

‘Vind je het wel prettig aan het strand?’ vroeg ik.

‘O ja,’ zei hij. ‘Waarom niet? Maar aan het einde van de maand begin ik me schuldig te voelen om zoveel ledigheid.’

Ik lachte.

‘Om dat gevoel te voorkomen heb ik op vakanties vaak achter mijzelf aangerend.’

‘En degene die je bij je had?’

Ik bedacht met een schok dat ik het was die dit jaar het strand als bestemming had verzonnen.

6

De dag na de mistral kwam Anna terug. Ik zag haar pas toen ik halverwege het terras van het hotel stond. Zij zat met haar rug naar ons toe en vernietigde op slag, zonder mij aan te zien, de vrolijkheid die over mij gekomen was tijdens de wandeling.

Meneer Simon had erop gestaan mij een geschenk te geven, een zomerjurk die ik al eerder had bekeken in een etalage. Ongetwijfeld verheugde hij er zich op dat ik het cadeau bij het diner zou dragen. Ik bleef achter Anna staan en haalde diep adem.

Woede was het eerste dat in mij opkwam. Maar toen zij omkeek en mij zag, vierde ik gedurende die paar seconden zonder woorden mijn overwinning.

‘Ik durf je bijna niet aan te kijken,’ zei Anna, bij wijze van begroeting.

Zij keek natuurlijk toch.

In plaats van de spijkerbroek met openhangende

blouse droeg zij een lichtgroen jurkje. Zo had ik haar nooit eerder gezien; zij leek meer op een tot nu toe aan mij onbekende tweelingzuster dan op zichzelf. Die zuster miste de beladenheid van wat er tussen Anna en mij gebeurd was.

Ik wilde haar gebieden onmiddellijk te verdwijnen. Maar de hardheid van dit besluit sloeg meteen op mijzelf terug en maakte mij week. Daarom lag het evenzeer voor de hand dat ik haar in mijn armen nam en zei dat ik alles begreep, terwijl ik door de lichte stof haar huid voelde. Want daar lag het begin en einde van ons contact. Al schreven wij over en weer artikelen naar elkaar. De ontrafeling van het wereldraadsel zouden wij niet tot stand brengen. Ons contact berustte op een geheimzinnige aantrekkingskracht, die geen natuurkundige kon registreren.

‘Dit is wel het laatste,’ zei ik tegen Anna.

‘Ik ga meteen als je dat wilt,’ antwoordde zij, bijna onhoorbaar, zodat ik de neiging voelde mijn hand tot een schelp gevouwen bij mijn oor te houden en te roepen: ‘Wat zeg je?!’

In plaats daarvan vertaalde ik haar aanbod voor meneer Simon, alsof de strekking ervan te belangwekkend was om maar in één taal te bestaan.

‘Ik zal jullie alleen laten,’ was zijn antwoord.

Dit was het slechtste dat hij kon doen. En vanwege zijn bescheidenheid en goede manieren het eerste dat hij bedacht. En daarom zijn enige fout. Hij leverde mij uit aan degene tegen wie hij mij moest

verdedigen. Waarom lachte hij haar niet uit? Had hij daar niet alle redenen toe?

‘Ik kom zo naar je kamer,’ zei ik tegen hem.

Toen hij mij verwachtte, was Anna druk bezig haar schuldgevoelens te bewijzen en boete te doen.

Ik ontwaakte uit een lichte slaap. De kamer lag in schemerlicht. Moeizaam liet ik mij van het bed glijden, raapte een handdoek op die naast het bed lag (o ja, zij was terug) en liep naar het raam. Vandaaruit kon ik een deel van het terras zien. Daar zat nu het merendeel van de hotelgasten, wachtend op het diner.

Aan een tafeltje, midden in mijn beeld, zaten Anna en meneer Simon, in druk gesprek gewikkeld. Anna was degene die praatte, hetgeen mij verwonderde omdat haar Frans niet uitstekend was. Meneer Simon knikte af en toe, bijna met vaste tussenpozen. Ik deed nu iets dat mensen in werkelijkheid zelden doen: ik kneep mijzelf in de arm. (Alsof iemand zich niet in zijn droom zou kunnen knijpen en denken dat hij wakker was.)

Ik ging onder de douche staan, die op dit uur van de dag niet meer dan een zwak straaltje gaf. De verlammeende vermoeidheid werd niet minder. De gunsten die Anna mij zojuist had bewezen, geen van alle door haarzelf bedacht, sloegen op mij terug en deden mij terdege beseffen dat zij haar plaats weer had ingenomen. Zonder dat zij werkelijk aan mij dacht, van mij hield of mij wilde troosten.

Zij troostte zichzelf, in de zon, met een goed maal in het vooruitzicht, en aardig, voorkomend gezelschap, dat haar verhaal wilde aanhoren en mij even later zou verzekeren dat ik haar niet kon wegsturen, omdat zij jong was en kwetsbaar.

Op haar manier had Anna mij met hooggestemde voornemens verlaten. Niet langer opgewassen tegen de spanning die de afhankelijkheid van een oudere met zich meebracht, nam zij de beslissing om naar huis te gaan. Voor die terugtocht bedacht zij de vorm van een pelgrimstocht. Zij ging liften. Zachte bedden, verkwikkende glazen en zachte muziek bij de avondmaaltijd werden vervangen door cafés voor routiers en ruwe grappen over haar tocht naar Canossa.

Zij had op dat moment genoeg van mij.

‘Alsof je mij in dienst had Marthe. Ik wil je trouwens niet beledigen. Maar het was allemaal zo,’ zij zocht nadenkend naar het juiste woord. ‘Zo klef.’

‘Dank je wel.’

‘Zeg ik iets verkeerd? Ik houd heel veel van je Marthe.’

‘Je zei “klef”.’

‘Ja,’ zei ze. ‘Het was net of je me aan een lijn hield.’

En zij liet mij weten dat zij mij niets kwalijk nam. Toen niet, nu zeker niet, straks evenmin. Straks iets meer dan nu. Maar nooit meer zoveel dat zij zou weglopen.

Dat was een grote geruststelling.

‘Jij kunt er uiteindelijk weinig aan doen,’ zei Anna.

‘Weinig?’ vroeg ik. ‘Wel een beetje dus.’

‘Je bent te veel met woorden bezig,’ zei Anna. ‘Jij weegt alles op een goudschaal.’

‘En te veel goud doet de prijzen kelderen.’

Zij overwoog mijn woorden en knikte.

‘Ik wil je niet als mijn moeder zien,’ zei Anna. ‘Je moet bedenken dat mijn moeder even oud als jij is.’

In plaats van een vrachtwagenchauffeur, die haar ruw maar goedmoedig bejegende in het slaapcompartiment van zijn truc, namen twee Franse jongens op vakantie haar mee. Zij biechtte eerlijk op dat zij geen geld had en bedacht een vriend die haar verlaten had. Het was even inschikken in het tentje, maar de jongens vonden het geen onoverkomelijk bezwaar om dicht tegen haar aan te liggen. Geen van tweeën strekte een vinger naar haar uit. Toch deed zij die nacht geen oog dicht. De geluiden van de op een kilometer afstand gelegen druk bereden weg hielden haar uit de slaap. Het rook niet fris in de tent en beurtelings snurkten haar begeleiders. De volgende ochtend namen ze haar mee naar een riviertje om te zwemmen. Zij dacht aan de gerieflijke hotelkamer en stelde zich mijn woede voor. Dit sterkte haar in het besluit het nomadenleven voort te zetten.

‘Maar ik miste je. Ik miste je meteen.’

‘Was dan teruggekomen, dom kind.’

‘Die jongens gingen de andere kant uit.’

‘Iemand met jouw uiterlijk hoeft niet lang op een lift te wachten.’

Zij was opeens zo bang. De tijd van Galahad, de witte ridder, lag ver achter ons. Tussen het gebrul van automotoren is het schreeuwen van een mens een te verwaarlozen factor.

Gelukkig was daar de oude dame, met wie zij in gesprek raakte in het dorp, op vijfhonderd meter van de camping.

Ik wilde alles van de oude dame weten.

De Franse jongens waren slecht bij kas. Toch hadden ze haar een paar honderd francs geleend, ‘die we zo gauw mogelijk moeten terugbetalen; ik bedoel ik’.

Bedoelde zij niet altijd ik?

De oude dame bleef staan voor het terras waar Anna de toekomst overdacht. Haar goede voornemens raakten al aardig in het slop door verveling. Het leek wel alsof alle mensen in trainingspak naar zo'n camping gedeporteerd waren. En zoals zij zich moest wassen, omgeven door andere vrouwen! Goedemorgen dames. Een geproest en geplas en getril dat haar onpasselijk maakte. De oude dame nam plaats aan het tafeltje naast haar. Alsof ik die truc niet kende! Ze sprak Anna aan. Het gesprek dat volgde, bewoog zich onmiddellijk op hoog niveau. Literatuur, vanzelfsprekend, en meteen daarna de

filosofie van het reizen. Maar nee, zij begon over het weer. Fris voor de tijd van het jaar. En dat Anna daar zo alleen zat.

Oude dame. Vraagt zich af waar dat aanhankelijke meisje is gebleven. Zo maar neergestreken in dat dorpje in de Vercors. Waar zij haar levensavond doorbracht, terwijl zij bijna stikte van een peilloos diepe verveling, waarvan Anna nog maar een snipper had geproefd. Het was dus voor haar een uitkomst dat Anna erin toestemde samen met haar te eten. De Franse jongens waren lichtelijk teleurgesteld. Die hadden juist overlegd hoe het nu verder moest gaan in de tent. Zij hadden afgesproken die beurtelings te verlaten, Anna beloofde dat zij terugkwam. Dat deed zij pas de volgende ochtend, nadat zij met de oude dame had ontbeten.

Niet langer dan twee dagen hield Anna het vol in haar rol als huisgenote. Overdag, als haar weldoenster sliep, zocht zij de Franse jongens op en zwom in het riviertje. In de namiddag dronk zij met de oude dame een glas Pernod en wachtte tot ze uit eten gingen. Als zij later op de avond terugkwamen in het appartement, streefde de oude dame haar over het hoofd. Dit bezorgde Anna kippevel. Zij herinnerde zich dat zij op weg was naar Amsterdam. Maar zij had geen zin om te gaan liften.

‘Als je geen geld hebt Marthe, dat is verschrikkelijk.’

In de hierop volgende verwerping van het kapitalisme kon Anna tot de late roepingen worden ge-

rekend. Trouwens, de volgende dag had zij toch van haar weldoenster geld ontvangen, nadat zij beloofd had terug te komen, zo mogelijk in september, als de toeristen waren verdwenen.

‘Wat stelde zij zich voor! Ze was wel zielig. Dat geld moeten we naar haar overmaken.’

De oude dame stelde zich dit voor de geest: ondersteund door Anna, die zij had gekleed naar haar smaak en dagdroom, drentelt zij door het in de herfst onooglijke dorpje en waant zich niet langer alleen in de verstikkende provincie, die er onder hel zonlicht nog aardig uitziet en koketteert met grotten en pittoreske dorpen, maar die niet meer is dan een uitgestrekte negorij. Daar wandelt zij en de jonge vrouw aan haar zijde bekommert zich om haar, spreekt over boeken en schilderijen, die haar afleiden van de stilstand.

‘Ik moest steeds aan jou denken.’

‘Dank je wel.’

‘Ik dacht eraan hoe fijn het bij je was.’

Nadat zij had meegedeeld weg te gaan, vroegen de jongens of ze nog één nacht in hun tent wilde slapen. Dat wilde ze niet. Ze deed het toch. De oude dame had haar willen vastleggen. Zij had zich te veel van Anna voorgesteld.

‘En daar lag ik dus weer in die tent. Ik moest steeds naar buiten; ik had nogal wat gedronken. Maar ik durfde niet. Ik ben nog nooit zo bang geweest. Begrijp jij dat? Ik was zelfs bang voor die twee zoeterds.’

‘Mannen zijn dieren. Zelfs zoeterds.’

‘Dat meen je niet.’

‘Waar sliep je bij dat oude mens?’

‘Daar sliep ik heel goed. Haar slaapkamer had openslaande deuren met horren.’

‘Je gaat me toch niet vertellen, Anna; je gaat me toch niet wijsmaken dat dat krakende geraamte... godverdomme!’

‘Ho!’ riep ze. ‘Ze was echt geen geraamte. Iemand van tweeënvijftig hoeft niet meteen een geraamte te zijn!’

Zij was teruggekomen. Toen zij geld genoeg had verdiend om naar Nederland te gaan, keerde zij naar mij terug.

‘Ik raad je aan voorzichtig met haar te zijn,’ zei meneer Simon, toen Anna naar de wc ging, waarop in mijn jeugd onder het eten een verbod rustte. ‘Bij alles wat zij mij verteld heeft, komt ze vooral over als naïef. Wat zij over die buschauffeur vertelde, is naïef.’

‘Een buschauffeur?’

‘Je blijft aan het eindpunt toch niet zitten!’

‘Nee,’ zei ik, met een wee gevoel in mijn maag. ‘Dat zal wel niet.’

‘Dat zal wel niet!’ herhaalde meneer Simon. ‘Je blijft in het donker niet als enige in een bus zitten, terwijl je niet eens weet waar je bent!’

‘Ik reis weinig met de bus,’ zei ik zacht, kijkend of Anna terugkwam.

‘Je moet voorzichtig met haar zijn,’ herhaalde meneer Simon. ‘Ze was al bijna halverwege Parijs. Maar na die angstaanval kon ze alleen bedenken dat ze naar jou terug moest.’

Ik besloot open kaart te spelen.

‘Philippe,’ zei ik. ‘Ik weet niets over een chauffeur en ook niets over een angstaanval.’

‘Wat moedig van haar,’ antwoordde hij met bewondering in zijn stem. ‘Ze wilde je niet ongerust maken.’

‘Wie zegt dat ik haar terug wil!’

Hij schudde het hoofd; bedachtzaam.

‘Marthe,’ zei hij. ‘Onthoud wat ik heb gezegd.’

Ik was niet van plan het te vergeten. Maar toen Anna terugkwam en weer vrolijk aanschoof, wist ik opeens dat ik dit niet langer kon volhouden en dat ik wilde dat zij wegging, zo snel mogelijk. De avond in het restaurant kwam in mij terug, de rust die over mij gekomen was en die zich in de loop van de avond en nacht verdiept had, zelfs al gebeurden er dingen die mijn wereld deden wankelen. Maar hoe vreemd was dat: de wereld wankelde nu pas en de herinnering aan Anna's uitbarsting van liefde en opwinding, mijn machtsvertoon waaraan zij moest deelnemen, hing plotseling als een hagelbui boven ons beiden. Moest ik straks weer met haar naar onze kamers om toe te zien hoe zij zich verschanste, terwijl ik inmiddels wist dat ik voorzichtig moest zijn, omdat zij een net van leugens om zich had gehangen dat misschien angst heette?

Ik wilde wel eens even zonder angst.

‘Ik wil de waarheid weten,’ zei ik, in het Frans. ‘Vertel meneer Simon de waarheid.’

Zij keek mij niet begrijpend aan.

‘Over die oude dame die niet oud was.’

‘O, dat heb ik verteld.’

Ik keek meneer Simon aan. Bijna onmerkbaar schudde hij het hoofd.

‘Anna,’ zei ik. ‘Wat was dat met die chauffeur?’

Zij keek ons beurtelings aan en besloot dat wij over haar gepraat hadden. En ontnam ons beiden haar vertrouwen, dat zij tenslotte zo genereus met ons gedeeld had. Ieder een eigen verhaal om te koesteren. Ieder zijn eigen mededogen om van haar te houden.

Zij begon te huilen. Niet zacht en verdrietig, maar luid en hartverscheurend.

Om ons heen zaten Fransen van de maaltijd te genieten. Nu het hoofdgerecht in aantocht was, daalde een gewijde stilte over het terras.

Anna hilde, onkundig van dit alles, voort.

‘Hou op,’ zei ik. Dit klonk als een bevel maar was het niet. ‘Kom Anna, ga staan.’ Ik ging zelf staan; ik had zin haar te slaan. Dat was het enige dat overbleef, een zwakgebod.

‘Anna,’ smeekte ik. ‘In godsnaam.’

Zij bleef zitten; zij zag niet eens dat ik stond.

En zo verliet niet zij maar ik het terras. Vanuit het raam, mijn lippen opeengeklemd, zag ik hoe meneer Simon haar kalmeerde. Kijk eens, ze lacht

alweer een beetje. Hij praat tegen haar aan. Hij kan dingen die ik niet opbreng. Zij knikt en knikt en hij praat.

Even later kwam zij mij halen. Tenslotte moesten wij haar terugkeer vieren.

Zij viel mij om de hals en kustte mij. En ze zei dat de waarheid veel verschrikkelijker was. Zij was gaan liften en vanzelfsprekend had binnen enkele minuten een man haar opgepikt. Hij had gemerkt dat zij, ondanks de opgelegde vrolijkheid, enigszins ontredderd was. Hij had haar meegenomen. Zijn vrouw ontfermde zich over haar. Toen die boodschappen deed, was hij bij haar gekomen. Zij had zich niet kunnen verweren, uit zwakte, uit treurigheid. ‘Echt Marthe, dit moet je nu geloven; ik voelde me zo smerig, veel te smerig om meteen naar je terug te rennen, wat ik toen zo graag wilde.’

Alweer een vriendin die zo'n afschuwelijk verhaal had over een man!

Zij was teruggekomen. Maar voordat het zover was, waren er verschillende dagen overheen gegaan. Misschien had zij alles gelogen. En waarom zou het niet allemaal waar zijn? Haar verhaal maakte mij moe. Ik had geen zin om door te vragen.

Nadat wij gegeten hadden en een eindje gewandeld, waarbij het leek alsof Anna onze grote dochter was, brak het moment aan dat ik al een aantal keren in mijn geest had laten passeren. Ik zou Anna naar haar kamer sturen om vervolgens rustig met me-

neer Simon te praten. Nu Anna was teruggekeerd, betrapte ik mij erop dat ik hem in mijzelf bij zijn voornaam noemde, alsof de tijd voor grappige, afstandelijke aanspreekvormen voorbij was. Onzinnig wat ik deed! Alsof ik mijzelf wilde verbieden te denken wat ik wilde.

In mijn voorstelling had ik Anna meegedeeld dat het mij speet, maar dat ik inmiddels andere zaken aan mijn hoofd had. Welterusten. Wij zien elkaar ongetwijfeld aan het ontbijt, als je tenminste voor één keer op tijd wakker kunt zijn. Mocht dit alles je niet aanstaan, geen nood, de trein naar Parijs gaat verschillende keren per dag.

Zij zou in haar eentje door de slaapkamer lopen, haar kleren hier en daar laten vallen, zoals Klein Duimpje broodkruimels. Zo vaak had ik achter die kruimels aangehold. Ik wilde bij Philippe zijn, werkelijk. Maar tegelijk moest ik erop toezien dat zij ging slapen. Zij was moe. Ik had haar zojuist op haar duim zien zuigen. Natuurlijk maar even; toch zichtbaar genoeg.

‘Ik ga met jou mee,’ zei ik toen Anna even niet luisterde.

‘Dat is niet verstandig.’

‘Ik wil niet verstandig zijn. Bovendien is het wel verstandig.’

‘Je moet haar niet alleen laten.’

‘Maar je weet dat ze liegt. Dacht je dat het laatste verhaal waar is? Ze zet alles naar haar hand!’

Ik aarzelde.

‘Ik wil bij jou zijn.’

‘Ik wil ook bij jou zijn. Maar jij hoort bij haar.’

‘Dat is verleden tijd. En niemand hoort bij iemand. Je moet iedere dag opnieuw beslissen wat je wilt.’

‘Zo gaat dat niet,’ zei hij. ‘Je hoort bij haar.’

‘Kan ik later naar je toe komen?’

‘Ik weet het niet.’

‘Philippe,’ zei ik. ‘Ga je morgen met mij eten in het restaurant op de kaap?’

Hij legde een hand op mijn hoofd.

‘Alles loopt altijd anders dan je denkt,’ zei hij.

In dat laatste had hij gelijk. Hij was niet iemand die er een gewoonte van maakte ongelijk te hebben. Anna was mij vooruitgegaan naar de slaapkamer. Daar wachtte zij op mij, vol verwijt. Zij zag heus wel dat de dingen waren veranderd. Dat ik gereserveerder tegenover haar stond. En nu zou iedereen zeggen dat ik gelijk had. Maar ik moest begrijpen dat zij toch niet zomaar wegliep. Je hebt mij weggedaan, zei Anna. Dacht je dat ik het niet wist? Je had er al spijt van dat je mij meenam toen wij vertrokken. Wil je dat ik vannacht met jou in één bed slaap? Zou dat nog kunnen, na wat vanavond gebeurd is? Ik ben teruggekomen. Weet je waarom ik teruggekomen ben? Zal ik voor je kruipen?

Zonder nadere overgang schreeuwde Anna: ‘Zal ik godverdomme de hoer spelen en voor je kruipen?!’

Ik wilde haar kalmeren; toen ik zag dat dit niet lukte, besloot ik de kamer uit te gaan. Zij was mij voor.

Even later belde meneer Simon.

Als zij rustig was, zou hij haar terugsturen.

‘Maak je geen zorgen,’ zei meneer Simon. ‘Ik sta voor haar in. Het komt heus allemaal goed Marthe.’

Zo kwam het dat ik later in de nacht op bed zat, met Anna naast mij, kalm en vredig, alsof wij na een inspannende avond, met veel gepraat, loom naast elkaar uitrustten en nog iets dronken. Ik had het ijskastje aangesproken; nu was ik het die het ene miniflesje na het andere leegdronk. Anna wilde niets anders dan mineraalwater. Zij vlijde zich tegen mij aan en vroeg of ik een arm om haar heen wilde leggen. Zij rilde. Het liefst ging ik in bed liggen, de dekens over het hoofd, zoals vroeger. Ik wilde haar niet horen.

‘Als je me morgen op de trein zet, kan ik dat goed begrijpen,’ zei Anna.

‘Ik heb er nog niet over nagedacht.’

‘Dat heb je wel. Jij denkt altijd over alles na.’

‘Hierover ben ik nog niet uitgedacht.’

‘Dus de mogelijkheid bestaat?’

‘Het is niet uitgesloten.’

‘Soms loop je van iemand weg om jezelf beter te begrijpen.’

Met haar voorgangster was het fout gegaan omdat ik mijzelf te goed begreep.

‘Ik heb geen ervaring met weglopen,’ zei ik, in de hoop dat mijn stem bits genoeg klonk.

‘Als jij iemand was die wegliep, zou ik niet met je kunnen omgaan,’ zei Anna.

Vanaf mijn negentiende had ik nooit iets anders gedaan dan het analyseren van mededelingen die soms een verraderlijke helderheid uitstraalden. Maar ik wist wel beter. Studenten, ook Anna, hadden zich tijdens hun eerste studiejaar over mijn opmerkingsvermogen verbaasd. Alsof ik, zonder hulpmiddelen, om hoeken kon kijken waarvan mijn toehoorders het bestaan niet eens vermoedden. Het kostte mij weinig moeite te begrijpen wat Anna mij wilde vertellen. Maar het deed mij niets. Aan haar kant van de hoek lag een leeg veld. Ik had het koud en verlangde naar warmte. Al zouden wij elkaar vastpakken en ons verbergen, het hielp niet. De open deur tussen onze kamers was een misverstand.

‘Wil je ook niet meer met mij werken?’ vroeg Anna.

‘Dat staat erbuiten.’

‘Ik wil je iets vertellen,’ zei ze. ‘Ik was in de werkgroep de enige die niet vrijblijvend van je hield. Het maakte me kwaad dat je gemakzuchtig was. Ik wilde dat je je voor mij inzette.’

‘Weet je eigenlijk waarom?’ vroeg ik.

‘Ik wil niet dat je dat hele eind naar Nederland alleen terugrijdt,’ antwoordde Anna.

Ik keek naar haar. Vredig sliep zij, haar duim tegen

haar lippen. Ik voelde mij plotseling week worden. Meteen daarop speelde mijn maag op. Daarom liet ik mij op een stoel zakken waarop zij een deel van haar kleren had neergelegd en bleef naar haar kijken. De misselijkheid trok langzaam weg. Ik stond op en verliet de kamer. Bij de deur van meneer Simon bleef ik staan. Ik legde mijn oor tegen het hout en luisterde. Daarna klopte ik zacht, zo zacht mogelijk, aan. Ik bleef even wachten en liep terug. Anna had zich op haar andere zijde gegooid. De dekens had zij weggetrapt; zij lag dwars over het bed. Ik trok het bijna tot aan haar schouders opgeschoven t-shirt omlaag en dekte haar voorzichtig toe. Ooit had ik haar als een wervelwind ervaren, die het zich almaar in mijn kamer ophopende stof in beweging bracht, waardoor het leek alsof ook ikzelf er anders kwam uit te zien.

Het stof daalde neer, maakte het uitzicht troebel. Had zich deze avond iets anders afgespeeld dan een aankondiging van onze toekomst? Er kon geen sprake van zijn dat ik haar op de trein zette. In Amsterdam zouden wij ons leven samen voortzetten. De teerling was geworpen, het verhaal dwong zichzelf in een definitieve versie. Zij had zich inmiddels aangediend als mijn kind en ik was zwak genoeg om haar steeds opnieuw te behandelen als mijn geliefde. Zo lag het voor de hand dat zij wegliep en terugkwam, tot wij er beiden aan gewend waren geraakt en het middel zijn doel voorbijschoot.

Ik had altijd gedacht dat de mogelijkheid tot ex-

tase is gelegen in de uitzonderlijkheid. Ik had zoveel uitzonderlijkheid gekend. En weinig extase. Nu verlangde ik naar stilstand. Waarom had meneer Simon zijn deur niet voor mij geopend?

Bij het ontwaken zag ik iets verbazingwekkends. Anna stond bij de balkondeuren. Zij had de gordijnen opengeschoven, voor het eerst sinds wij hier samen waren. Zij was nog ongekleed. Maar zij rook niet naar slaap toen zij naast mij kwam zitten. Haar huid geurde naar eau de toilette; Cacharel, uit mijn flesje. Helaas had ik rugpijn, door het slechte matras. En ondanks het feit dat ik ontwaakte uit een slaap vol dromen, begreep ik onmiddellijk dat Anna zich inspande uit schuldbesef, uit onderwerping - een eerste stap op weg naar aanpassing, nu zij een weg was gegaan die te ver voor haar was.

‘Heb je fijn geslapen? Waarom kwam je niet bij me liggen?’

‘Je lag dwars over het bed.’

‘Je zal wel gedacht hebben,’ zei Anna. Zij sloeg haar armen om mijn hals en zei: ‘Denk eigenlijk ook maar niks.’

Bij het ontbijt deelde meneer Simon ons mee dat hij die middag zou vertrekken. Weliswaar was de maand niet ten einde, maar zijn aanwezigheid op de bibliotheek werd dringend gewenst. Graag had hij nog een paar dagen doorgebracht in ons gezelschap. Er lag iets gejaagds over hem. En zag ik inderdaad

een overwinningslachje om Anna's lippen? Hoe zag zo'n lach eruit? In mijn plaats zei Anna hoe jammer zij het vond dat hij wegging. Ik had haar vanmorgen, in een vlaag van sentimentaliteit, en ook verlegen onder haar aanhankelijkheid, verteld over het restaurant op de kaap en de plaats beschreven waarop het was gelegen. Daarna was mijn fantasie met mij op hol gegaan, waarna ik een bont gezelschap van rijke en onaangedane mensen beschreef die bij het licht van de buitenlantaarns met elkaar dansten.

‘Gaan we daar naartoe?’ vroeg ze.

‘O ja; we kunnen er gaan eten.’

‘Vond je het daar niet vervelend, met zo'n oude man?’

‘Je vindt hem toch aardig?’

‘Jawel. Jawel. Een beetje een zeur. Ik heb hem allemaal onzin verteld. Daar raakte jij ook in de war van.’

‘Als wij daar eens over ophielden.’

‘Maar hij is toch wel een brekebeen. Een beetje een dummy.’

‘Houd alsjeblieft op met je moderne jargon!’

‘Hij doet in ouwe boeken. Net als wij.’

‘Maar hij is geen dummy!’

‘Wat aardig van je,’ zei meneer Simon tegen Anna. ‘Maar ik kan echt niet langer blijven.’

Na het ontbijt zorgde ik ervoor dat ik een ogenblik alleen met hem was en vroeg hem op de man af of Anna's terugkomst iets met zijn vervroegde

vertrek te maken had. Hij dacht even na, te lang denk ik, en antwoordde ontkennend. Hij ontkende niet in alle toonaarden, maar rustig en precies één keer.

‘Ik ga naar Parijs,’ voegde hij eraan toe. Hij boog zich naar mij toe: ‘Het was heerlijk om hier te zijn.’

‘Wij zien elkaar terug. Dat beloven wij elkaar!’

‘O ja, dat zeker.’

‘Je komt naar Amsterdam. Dat is toch een stad die je moet zien. Er zijn meer steden dan Parijs.’

Hij glimlachte.

‘Ik heb een ruim huis,’ zei ik. ‘Ik zal het heerlijk vinden als je komt.’

Hij glimlachte opnieuw.

‘Ik ga er vanuit dat de problemen tussen jullie van de baan zijn.’

‘Daar ga ik niet vanuit,’ antwoordde ik.

Ik hoopte dat hij mij zou uitnodigen om naar Parijs te komen. Ik hoopte dat, hoewel ik begreep dat het van een dergelijk bezoek niet spoedig zou komen.

‘Kunnen wij niet nog één wandeling maken?’ vroeg ik.

Hij keek op zijn horloge. Maar hij wist de tijd. Er was tijd genoeg. Wij konden dit dorp zeven keer op en neer wandelen voordat hij vertrok of de huizen instortten. Er moest iets uitzonderlijks gebeuren. Waardoor dit gedwongen afscheid onmogelijk werd. Want hij ging hier weg om Anna. Wie weet welke ideeën hij gekoesterd had. Hij zag zich samen

met mij door Parijs lopen en mij voorstellen aan zijn vrienden.

Zoveel mogelijkheden; ik had ze zelf kunnen bedenken. Ik had ze trouwens, net als hij, stuk voor stuk overdacht.

Anna stond erop ons op de wandeling te vergezellen. Ik was te laf om haar de waarheid te vertellen en haar te vragen ons een uur alleen te laten. Meneer Simon nodigde haar vervolgens uit om mee te gaan.

Wij wisselden adressen uit.

‘Zul je komen?’

‘Ongetwijfeld.’

‘Ik bel je op. Denk erom dat ik je opbel.’

Wij wandelden voor de laatste keer in de richting van het strand. Daar kondigde nog niets het einde aan van de vakanties. Binnen enkele dagen werkten nog alleen de fotocentrales een paar weken op dubbele capaciteit. In mapjes en albums kwamen de gestolde herinneringen samen, ieder jaar dezelfde, zodat na verloop van een leven de ene vakantie niet meer te onderscheiden was van een volgende. Het enige dat zich aftekende was een sluipende veroudering in de steeds minder naakte gestalten, terwijl de zee grofkorreliger dan in werkelijkheid, een chemisch blauw liet zien, - maar dat was een façade.

Wij spraken weinig. Alleen Anna deed af en toe van zich horen.

‘Toen ik een kind was,’ zei meneer Simon opeens,

‘namen mijn ouders mij ieder jaar mee naar Normandië, hetzelfde plaatsje, zodat wij ons konden instellen op het verblijf daar en ons erop verheugen dat wij de draad opnamen die wij noodgedwongen het vorige jaar lieten liggen.’

‘Dat klinkt bekend.’

‘Eigenlijk leefde je na de vijftiende van de maand toe naar de laatste dag, waarop je terug moest. Op school vergat je de vakantie binnen een paar dagen, maar dat kon je je niet voorstellen als je in zee speelde.’

‘Heb je daar nog last van?’

‘Ik speel niet meer in zee.’ Hij aarzelde. ‘Ik ken mensen die naar de terugkeer tot de dagelijkse gang van zaken verlangen.’

‘Zo iemand als ik.’

‘Altijd?’

Ondanks Anna's aanwezigheid pakte ik zijn hand en kneep erin.

‘Ik overweeg om morgen ook maar weg te gaan. Nu jij ons toch verlaat. Wil je niet met ons mee? Is het niet vroeg genoeg als je morgenavond aankomt?’

Hij overwoog mijn voorstel, hetgeen betekende dat de mogelijkheid erop in te gaan aanwezig was. Maar na verloop van tijd, toen het leek alsof hij mijn vraag door andere gedachten had laten verdringen, schudde hij plotseling het hoofd, heftig en geërgerd.

‘Er wordt op mij gewacht,’ zei hij. ‘Lief van je dat

je het aanbiedt.’

Bij het hotel aangekomen nam ik hem opnieuw een ogenblik apart.

‘Ik heb altijd een hekel gehad aan de manier waarop sommige ouderwetse romantische films eindigen,’ zei ik. ‘Dan zag ik nog zoveel mogelijkheden tot een voortzetting. Soms werd de slechte afloop er alleen aangeplakt omdat de negentig minuten om waren.’

‘Maar die waren dan toch ook om?’

Nadat hij zijn koffers naar beneden had laten brengen, verliet meneer Simon nog voor de lunch het hotel. Een taxi bracht hem naar het nabijgelegen station. Ik had hem zelf willen wegbrengen, maar hij zei dat ik de middag niet voor hem mocht opofferen, terwijl hij mij er ook op wees dat ik de lunch zou missen. Ik drong niet verder aan. Ook als ik hem persoonlijk wegbracht, zou dit niets veranderen aan de situatie.

Het afscheid was snel en bijna koel. Toch verzekerden wij elkaar dat wij zouden opbellen en schrijven. ‘Dag Anna,’ zei meneer Simon. ‘Wees voorzichtig.’ Zij knikte en lachte. Mij kuste hij ten slotte vluchtig op de wang en mompelde iets dat ik niet verstond. Ik klemde mijn lippen open. De taxi startte; hij keerde zich nog eens om en zwaaide naar ons.

‘Nu zijn we weer samen,’ stelde Anna vast.

Hoorde ik daar tevredenheid?

‘Wat had die man een haast,’ vervolgde Anna.

‘Zag je hoe vlug hij er vandoor wou? Wat zou er met hem gebeurd zijn? Was er iets met zijn werk?’

‘Misschien waren ze een boek kwijt.’

Anna begon overdreven te lachen.

's Avonds nam ik haar mee naar het restaurant op de kaap. Aan die belofte had zij mij 's middags verschillende keren herinnerd.

Het werd donker toen wij plaatsnamen aan een tafeltje niet ver van de plaats waar ik met meneer Simon had gezeten. Anna was verrukt. Zij ontwikkelde plannen om zelf een dergelijk restaurant te beginnen, opdat zij hier haar avonden kon doorbrengen, minzaam rondschrijdend tussen de gasten. Zij kon niet eens zonder ongelukken een ei bakken, dus vol zou het niet worden. Misschien vond zij het voldoende rond te lopen over een leeg terras, terwijl de zaak in verval raakte en alleen ik, natuurlijk, aan een tafeltje zat, met een glas waarover spinrag.

Zoals de vorige keer liep het terras vol. Vrolijke stemmen klonken tussen de zachte muziekflarden. Achter Anna's rug de zee. Een menigte lichtjes.

Omdat de uren met meneer Simon mij nog zo scherp voor de geest stonden, moest ik toegeven dat deze avond weinig van de vorige verschilde. Alleen het gezelschap had andere vormen aangenomen, maar de lichte roes die spoedig over mij kwam, maakte mij bijna tevreden met de situatie, alsof na alles wat gebeurd was de eigenlijke vakantie, die rust en troost zou brengen, kon beginnen.

‘Ik dacht dat je zei dat ze hier dansten,’ zei Anna.

‘Zou je dat willen?’

‘Voor het eerst sinds ik je ken openlijk tussen de mensen.’

‘Epater le bourgeois.’

‘Er is niets uitdagends aan,’ zei Anna.

Korte tijd later stond zij, op een meter of wat afstand van mij, bij de lage balustrade en keek net als ik in de richting van de zee. Zij stond daar zo roerloos, dat zij versteend leek. Maar de zekerheid dat zij zich zou bewegen, stelde mij gerust, zo tegenstrijdig aan de gedachten die ik sinds haar terugkomst aan haar gewijd had. Als ik mij nu verwijderde en terugkwam, zou zij daar nog altijd staan. Het was zeker dat zij niet kon verdwijnen. Zelfs niet als ik om dat verdwijnen smeekte of mij voorstelde dat met haar het restaurant verdween, zodat de kale plek die dit eens was geweest, weer hersteld werd, waarna alles opnieuw kon beginnen.

Ik sloot mijn ogen en zag mijn jeugd terug. Mijn ouders en ik op het strand. 's Avonds de boulevard. Met een café waar een strikje speelde. Het was schamele muziek, van Oosteuropese origine. De violist liep rond en bleef bij mijn moeder staan. Vroeg of hij iets voor haar mocht spelen. Mijn vader zat er een beetje achterdochtig bij, die vertrouwde dat niet helemaal. Kaarsrecht bleef hij zitten, nog lang nadat de violist boven de schouder van mijn verholen gichelende moeder met lange uithalen een droevig wijsje had gespeeld. Ik keek toe, opgetogen omdat

ik niet naar bed hoefde en straks veilig hand in hand met mijn ouders langs zee zou lopen. Misschien zou het lichten beginnen, waarover mijn vader zo vaak vertelde; dit was het wonder dat hij met eigen ogen had gezien. Mijn moeder zat in een bloemetjesjurk zonder mouwen. Omdat het een beetje koud was, sloeg mijn vader haar zorgzaam een vestje om, dat zij zelf gebreid had. Ik zoog door het rietje ijs naar binnen, tegelijk met de limonade waarin het bolletje dreef.

‘Vanavond mag je er net zo lang over doen als je wilt,’ zei mijn vader.

Kort geleden was ik met mijn ouders teruggeweest naar de badplaats. Dat wilden ze graag. Langer dan een dag konden ze niet meer van huis. Ze zaten het liefst bij de rivier, op het kleine terras, met binnen de vertrouwde spullen. De wereld werd te groot voor mijn ouders. Iedere afstand te ver. En toch zouden zij eerdaags zo ver moeten reizen.

De oude boulevard bestond niet meer. Dat wil zeggen: hij bestond voor een deel. Maar er was hoogbouw geplaatst en het verkeer maakte oversteken naar het duin met helmgras onmogelijk.

‘Weet je nog van die violist?’ vroeg ik mijn moeder.

Nee, dat wist ze niet meer.

‘Hier was het,’ zei ik en ik noemde de details op die ik had onthouden.

‘Hebben we hier gezeten?’

‘Wij drieën,’ zei ik. ‘Wij drieën mamma.’

‘En daar wil jij naartoe?’

Dat wilde ik niet. Maar om mijzelf op de proef te stellen, leidde ik mijn ouders naar binnen. Ze speelden nog dezelfde muziek, maar die werd inmiddels mechanisch voortgebracht. Mijn moeder bestelde een sorbet. En ik wilde eraan toevoegen: met een servet.

Ik keek door de ruit naar de boulevard en zag daarin mijn moeder. En ik begreep hoe pijnlijk het was dat onze herinneringen elkaar niet raakten.

Anna, dacht ik. Keer je om.

Iemand was naast haar gaan staan, even roerloos. In een opwelling wilde ik Anna van haar partner scheiden. En terwijl ik mij half van mijn stoel verhief, wist ik dat daar meneer Simon stond, die was teruggekeerd om haar te halen. Ik werd jaloers, heviger dan ik ooit had meegemaakt, maar het was meneer Simon niet en Anna keerde zich alweer naar mij toe. De ober naast haar maakte een lichte buiging.

Naar dit beeld: het witte gebouw in het donker; de schommelende lichtjes in de verre stilte; de vreemde paniek die mij beving en de kortstondige opluchting toen ik Anna zag bewegen, zou ik straks, als ik weer achter mijn bureau zat, smartelijk verlangen. Maar wat kon ik daar nu mee uitrichten, op deze plaats die een sterke bekoring op mij uitoefende en die ik tezelfdertijd niet begreep, alsof de ligging ervan, die ik op de kaart had nagezocht, en de bebouwing niet meer dan een decor waren, waarvan eer-

daags het verraderlijke karakter zou blijken, doordat een kind het omgooide of scheurde.

Ik wenkte Anna toen zij omkeek. Met lichte tred kwam zij naar mij toe. Zij stak haar hand naar mij uit en raakte mij aan. Wat voelde haar huid koel, alsof ik zelf koorts had. Tegen het licht van de lampen leek Anna's groene jurkje doorschijnend. Achter haar de volstrekt donkere zee. Er moest een lichte nevel zijn opgekomen, nu ik daar geen lichtjes meer zag. Zij ging tegenover mij zitten. Ik wilde op mijn beurt haar aanraken, maar niet die veel te koude hand voelen. Zacht en geleidelijk moesten de dingen in elkaar overgaan. Mijn hand in de hare. Het terras in de zee. Het decor van deze avond in mijn geheugen. Mijn geheugen in het uitspansel van herinneringen, waar ergens mijn ouders moesten rondrijven en inmiddels ook, nog dichtbij, meneer Simon. En straks dit restaurant. En nog later ikzelf. En eenmaal, veraf maar onontkoombaar Anna, die een jonge vrouw naar deze kaap leidde.

Wees ons genadig, dacht ik; maar ik wist eigenlijk niet of dat wel nodig was.